

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 6 (92) 2018

№ 6 (92) 2018

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

9 772077 182002

92

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

**ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 6 (92) 2018

За загальною редакцією проф. В. І. СИПЧЕНКА

Харків
ТОВ «Видавництво НТМТ»
2018

УДК 371.13

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Затверджено Рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.
як наукове фахове видання із педагогічних наук

Збірник наукових праць містить результати дисертацій аспірантів, здобувачів, які вивчають проблеми розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки в теоретичному, історичному та практичному аспекті; у виданні висвітлено наукові здобутки, практичні рекомендації учених, які працюють у науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах національної системи освіти та зарубіжжя; представлено дослідження із проблем вищої школи, інтеграції України до європейського та світового освітнього простору.

The collection of scientific papers contains the results of the theses of the postgraduates, researchers who study the problems of modern education and scientific-pedagogical ideas in the theoretical, historical and practical aspect; in the publication there are covered the scientific achievements and practical recommendations of the scientists working at research institutions and universities of the national education system and abroad; it is presented the research on the problems of higher school, Ukraine's integration into the European and global educational space.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 5 від 20.12.2018 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19,
м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

Редакційна колегія:

- Сипченко В.І.** – завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);
- Кузьміна О.В.** – завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор (заступник відповідального редактора);
- Омельченко С.О.** – ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Євтух М.Б.** – дійсний член НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти, доктор педагогічних наук, професор; почесний професор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;
- Пономарьова Г.Ф.** – ректор Харківської гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор;
- Набока О.Г.** – перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Курінна С.М.** – завідувач кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Дмітрієва І.В.** – завідувач кафедри технологій корекційної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» доктор педагогічних наук, професор;
- Мамічева О.В.** – декан факультету спеціальної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор психологічних наук, професор;
- Біличенко О.Л.** – завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор наук із соціальних комунікацій, професор;
- Панасенко Е.А.** – завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Гаврілова Л.Г.** – завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Стешенко В.В.** – завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;
- Бондаренко В.І.** – завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, промислових технологій та безпеки життєдіяльності ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент.

ВИЩА ШКОЛА

УДК 37.378

БОРОВИК Людмила

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових та інженерних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, Україна
E-mail: blv_nadpsu@ukr.net

БАСАРАБА Ірина

викладач кафедри англійської мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, Україна
E-mail: irynaborovyk2017@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ І МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. До вирішення психолого-педагогічних завдань професійної діяльності майбутній офіцер-прикордонник має бути змістовно і методично підготовленим. Відповідна підготовка розпочинається під час навчання у відомчому вищому навчальному закладі. Сучасні вимоги до психолого-педагогічної підготовки вимагають суттєвої зміни освітнього процесу, цілеспрямованої організації роботи щодо формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

© Боровик Л., Басараба І., 2018

У статті досліджено зміст психолого-педагогічної та методичної підготовки курсантів, проведено аналіз результатів опитування викладацького складу, досвідчених офіцерів, практичних психологів, а також робочих програм навчальних дисциплін.

Крім того, у статті авторами описано механізми, засоби та шляхи подолання виявлених недоліків та удосконалення психолого-педагогічної і методичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання.

Ключові слова: психолого-педагогічна компетентність, майбутні офіцери-прикордонники, особливості, вищі військові навчальні заклади, освітній процес, механізми, удосконалення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні одним із актуальних завдань діяльності прикордонного відомства є підвищення рівня довіри населення до Державної прикордонної служби України (ДПСУ) та її особового складу. Його вирішення можливе за умови зміцнення засад національно-патріотичного виховання та головних чеснот прикордонників, що, у свою чергу, передбачає підтримку і розвиток професійно необхідних психолого-педагогічних якостей, а також забезпечення відповідної психолого-педагогічної підготовки. Особливої актуальності ця підготовка набуває при виконанні завдань в зоні операції об'єднаних сил та на адмінмежі з АРК. Все це зумовлює підвищення рівня вимог до підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, що потребує суттєвої зміни освітнього процесу у відомчих вищих військових навчальних закладах, розширення та поглиблення міждисциплінарних зв'язків, яке передбачає ефективне використання навчально-виховних та дидактичних ресурсів усіх навчальних дисциплін, вимагає цілеспрямованої

організації роботи щодо формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів - прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цікавими та корисними з точки зору підготовки компетентного прикордонного фахівця є наукові доробки В. Балашова, О. Барабанщикова, Д. Іщенка, І. Колодій, Т. Левітова, Б. Олексієнка, В. Ядова. Дослідженням методики та особливостей організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) з метою формування різного роду компетентностей чи здатностей майбутніх офіцерів займалися такі відомі методисти та науковці як П. Дзюба [1], О. Діденко [2], А. Кучеренко [3], О. Торічний [4], В. Ягупов [5] та ін. Однак, пропри наявність великої кількості відповідних наукових доробок на сьогодні не проведено глибокого дослідження можливостей освітнього процесу ВВНЗ щодо ґрунтовної психолого-педагогічної підготовки курсантів до виконання професійних обов'язків та майбутньої психолого-педагогічної діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження змісту психолого-педагогічної і методичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, виявлення її недоліків та намічання шляхів удосконалення цієї підготовки курсантів у ході освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для досягнення поставленої мети, перш за все, необхідним є визначення сукупності необхідних для майбутніх офіцерів-прикордонників психолого-педагогічних знань, для чого було проведено опитування викладацького складу, досвідчених офіцерів, практичних психологів та курсантів академії. В опитуванні прийняло участь 100 респондентів. В результаті опитування було виявлено:

– майже 80 % респондентів відзначили недолік власних психолого-педагогічних знань та їх необхідності в процесі професійної прикордонної діяльності і висловили бажання поповнити власні психолого-педагогічні знання, вміння, навички;

– джерелом отримання необхідних психолого-педагогічних знань для 66 % опитаних є участь у відповідних тренінгах та власний педагогічний і життєвий досвід;

– майже 42 % респондентів зазначили, що вивчати психолого-педагогічну літературу слід також самостійно.

Важливими для досягнення високого рівня сформованості психолого-педагогічної компетентності та для ефективної професійної діяльності майбутнім офіцерам-прикордонникам є наступні психолого-педагогічні знання:

– знання психолого-педагогічних основ індивідуального підходу до підлеглих – 79 %;

– знання мотивації пізнавальної та професійної діяльності підлеглих прикордонників – 73 %;

– знання психологічних особливостей різних вікових категорій – 70 %;

– знання механізмів та специфіки засвоєння навчального (професійно значущого) матеріалу підлеглими в залежності із їх особистісними, психофізіологічними та віковими характеристиками – 67 %;

– знання власних психологічних і вікових особливостей, вміння передбачати наслідки власних дій та вчинків, керувати власними психічними станами та емоційно-вольовою сферою – 62 %;

– знання особливостей психологічного впливу, навіювання та ділового педагогічного спілкування – 59 %;

- знання основ педагогічної майстерності та педагогічного такту – 72 %;
- знання основ конфліктології – 68 %;
- знання методів та прийомів міжособистісного спілкування – 60 %;
- вміння визначати і розуміти емоційний стан інших людей та надавати за необхідності швидку психологічну допомогу – 57 %;
- вміння розуміти мотиви та інтерпретувати вчинки і поведінку підлеглих – 61 %;
- вміння переконливо висловлювати власні думки, логічно, доказово і етично вести дискусії – 75 %;
- вміння обирати ефективні та адекватні засоби педагогічної взаємодії – 67 %;
- вміння передбачати, попереджати та вирішувати педагогічні конфлікти та соціально-психологічні конфлікти у колективах – 65 %;
- вміння підтримувати позитивний морально-психологічний клімат у колективі – 78 %.

Крім того, в результаті аналізу робочих програм навчальних дисциплін психолого-педагогічного та професійного спрямування було виявлено ряд недоліків та питань, які відсутні, але є важливими та необхідними для професійної діяльності та сприяють формуванню психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів органів ДПСУ:

1) у дисциплінах психолого-педагогічного спрямування:

- не приділено уваги володінню психологічними основами затримання правопорушників; психологічні та етичні основи опитування осіб, що перебувають в межах контрольованого прикордонного району (місцеві мешканці, посадові особи підприємств, установ та організацій, представників взаємодіючих органів та організацій); психологічні основи

опитування затриманих в умовах загострення соціальної (військової) обстановки.

– не розглядаються питання про порядок організації роботи з особовим складом під час організації оперативно-службової діяльності відділення інспекторів прикордонної служби – розглядається лише сутність роботи з персоналом;

– відсутні питання щодо порядку визначення тематики та завдань роботи з персоналом;

– не розглядаються питання про порядок складання та оформлення службових документів заступника начальника відділення інспекторів прикордонної служби по роботі з персоналом;

– відсутні питання щодо форм і методів (методична підготовка) безпосередньої підготовки прикордонних нарядів до служби з охорони державного кордону; методів і порядку роботи дільничного інспектора прикордонної служби щодо підготовки і проведення навчальних заходів з членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону; форм і методів проведення освітніх та інформаційних заходів з членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону;

– не передбачається вивчення питань з методики планування та проведення безпосередньої підготовки зміни прикордонних нарядів до служби;

– відсутні питання практичної підготовки курсантів до ведення освітньої та виховної діяльності, формування вмінь проведення опитувань, тестувань, тренувань, тренінгів, малих рольових ігор; не приділено достатньої уваги вмінням проведення діагностики та формування висновків щодо ступеню підготовленості особового складу;

– не розглядаються питання методики планування, організації та проведення професійної підготовки особового складу відділення інспекторів прикордонної служби;

– не висвітлено питання періодичності та термінів проведення заходів професійної підготовки у відділенні інспекторів прикордонної служби;

– відсутні питання методики вдосконалення практичних навичок посадових осіб, котрі забезпечуватимуть їх впевнені, законні та рішучі дії в умовах загострення обстановки на державному кордоні.

2) дисципліни професійного спрямування – зміст відповідних дисциплін повинен забезпечувати майбутніх офіцерів-прикордонників сукупністю необхідних і важливих для професійної діяльності знань та вмінь, а, отже, зміст даних дисциплін визначений вимогами керівних документів, але ці професійні знання та вміння повинні бути глибокими та такими, які б давали можливість навчати підлеглих прикордонників на досить високому рівні та забезпечувати їх необхідними методичними і професійними знаннями. На жаль, у робочих програмах навчальних дисциплін не приділено достатньо уваги методичній підготовці майбутніх офіцерів ДПСУ.

Зазначені недоліки слід подолати, оскільки відсутні питання є необхідними для подальшої професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників та важливими для формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, тому для подолання виявлених прогалин було рекомендовано:

1) до робочих програм навчальних дисциплін професійного спрямування обов'язково включити питання методичної підготовки. Оскільки майбутній офіцер-прикордонник у ході своєї професійної

діяльності буде виступати у ролі модератора професійних знань для підлеглих прикордонників, тобто буде проводити заняття з професійної підготовки, то він повинен обов'язково з дотриманням принципів дидактики правильно їх спланувати та організувати, доступно пояснити навчальний матеріал та проконтролювати ступінь його засвоєння, тобто він повинен володіти методикою проведення занять та мати педагогічну майстерність;

2) щодо робочих програм навчальних дисциплін психолого-педагогічного спрямування, то було переопрацьовано їх зміст з дисциплін «Військова педагогіка та психологія», «Морально-психологічне забезпечення», «Психологія екстремальної діяльності», а також надано рекомендації щодо вдосконалення змісту програм з дисциплін «Основи управління» та «Етика професійної діяльності прикордонника» [6, с.88-97].

На жаль, згідно вимог Міністерства науки та освіти України і особливостей організації освітнього процесу НАДПСУ на проведення дисциплін психолого-педагогічного спрямування виділяється така кількість годин, яка не дозволяє глибоко засвоїти потрібні знання та відпрацювати відповідні навички. Деякі необхідні та важливі знання для вирішення психолого-педагогічних завдань професійної діяльності даються фрагментарно або взагалі не висвітлюються. Зміст та насиченість робочих програм навчальних дисциплін не дозволяє врахувати усі особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Аналогічна ситуація складається і з дисциплінами професійного спрямування – насиченість навчального матеріалу на заняттях призводить до недостатності часу для ґрунтовної методичної підготовки курсантів. З метою висвітлення питань, що не включені до робочих програм навчальних дисциплін психолого-педагогічного і

професійного спрямування (загальновійськових та військово-спеціальних) розроблено програму факультативних занять з курсантами, котрі дозволять оптимізувати відповідну роботу і підготовку. У рамках запропонованого факультативу розглядаються питання практичної підготовки курсантів до методичного стажування. Програма факультативу складається з декількох блоків, котрі передбачають психологічну, педагогічну, методичну підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників та підготовку до роботи з персоналом (табл. 1).

Таблиця 1

Програма факультативу для курсантів

«Особливості психолого-педагогічної та методичної підготовки»

№з/п	Навчальні питання	Кількість годин
Психологічна підготовка		
1	Психологічні та етичні основи опитування місцевого населення та затриманих осіб у мирний час та в умовах загострення соціальної (військової) обстановки	4
2	Психологічні основи затримання правопорушників.	4
3	Методи психодіагностики та психокорекції	6
4	Особливості і порядок використання основних методів психолого-педагогічних досліджень. Порядок проведення діагностики та формування висновків щодо ступеню підготовленості особового складу.	2
Підготовка до роботи з персоналом		
5	Порядок визначення тематики та завдань роботи з персоналом	2

РОЗДІЛ. ВИЦА ШКОЛА

6	Порядок організації роботи з особовим складом під час організації оперативно-службової діяльності	2
7	Порядок складання та оформлення службових документів заступника начальника відділення інспекторів прикордонної служби по роботі з персоналом	2
Педагогічна підготовка		
8	Форми і методи проведення освітніх та інформаційних заходів у прикордонних підрозділах та з членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону	6
9	Методи і порядок роботи дільничного інспектора прикордонної служби щодо підготовки і проведення навчальних заходів з членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону	4
10	Зміст і методика впровадження активних та інтерактивних методів і форм навчання у ході професійної підготовки особового складу	8
Методична підготовка		
11	Форми і методи, методика планування та проведення безпосередньої підготовки прикордонних нарядів до служби з охорони державного кордону	4
12	Особливості діяльності та особистісна готовність до роботи з особовим складом	2

РОЗДІЛ. ВИЩА ШКОЛА

13	Методика планування, організації та проведення професійної підготовки особового складу	4
14	Особливості практичної діяльності в умовах загострення обстановки на державному кордоні	2
15	Зміст, форми і методи методичної підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ.	4
16	Особливості та завдання методичного стажування	2
17	Підсумкове тестування	2
Загалом		60

На останньому занятті пропонується провести підсумкове тестування (2 год.), метою якого є виявлення ступеня засвоєння курсантами запропонованих навчальних питань.

Отже, програма факультативу додатково передбачає 60 годин на вивчення питань психолого-педагогічної та методичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, котрі не знайшли своє відображення у робочих програмах загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін або відображені фрагментарно.

Варто зазначити, що якість засвоєння навчального матеріалу дисциплін психолого-педагогічного спрямування, ефективність формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників напрямку залежить від налаштування освітнього середовища, від морально-психологічного клімату підрозділу, і це було доведено у ході експериментального дослідження методами факторного аналізу. Формування морально-психологічної атмосфери курсантського колективу безпосередньо залежить від сприяння цьому процесу командирів підрозділів, тому була розроблена програма їх цілеспрямованої

підготовки, мета якої полягала у забезпеченні зазначеної категорії керівників знаннями про соціально-психологічні процеси у військових колективах, особливості міжособистісного спілкування, морально-ціннісний портрет психологічно і педагогічно компетентного керівника-командира. Варто зазначити, що від керівника курсантського підрозділу також залежить і якість організації самостійної підготовки курсантів до занять, у ході якої відбувається засвоєння психолого-педагогічних та методичних знань, відпрацювання певних вмінь та самостійне вивчення важливих навчальних питань. Тому до змісту програми також були включені питання щодо ефективної організації самостійної роботи курсантів. Відпрацьована програма містить низку методичних семінарів, а також перелік питань, які пропонуються для дистанційного вивчення у модульному середовищі. З метою забезпечення сприяння командирів курсантських підрозділів процесу формування психолого-педагогічної компетентності та забезпечення відповідного психологічного клімату було розроблено програму підготовки командирського корпусу до цього процесу об'ємом 36 годин. Оцінити її наповненість можна з наступної таблиці (див. табл. 2).

Слід зауважити, що низка реалізованих та впроваджених заходів щодо підготовки психологічно та педагогічно компетентного майбутнього офіцера ДПСУ враховує зміст та забезпечує втілення в освітній процес розроблених та обґрунтованих педагогічних умов цього процесу.

Варто зазначити, що запропоновані програми факультативної підготовки курсантів та підготовки командирів курсантських підрозділів було впроваджено в освітній процес. Апробація представлених програм дала позитивні результати на високому рівні статистичної значущості, що підтвердили методи атематичної статистики.

Таблиця 2

**Програма підготовки офіцерського складу
«Психологічно та педагогічно компетентний керівник»**

№ з/п	Навчальні питання	Вид заняття	Кількість годин
1	Соціально-психологічні особливості курсантського колективу	Дистанційно (модульне середовище)	2
2	Психологічний вплив керівника: методи та засоби	Методичний семінар	4
3	Міжособистісні відносини у курсантському підрозділі та морально-психологічний клімат колективу.	Методичний семінар	4
4	Шляхи попередження нестандартних взаємовідносин та конфліктів, їх психодіагностика та психопрофілактика	Дистанційно (модульне середовище)	6
5	Особистісні якості командира, їх психолого-педагогічне навантаження	Методичний семінар	4
6	Психологічно та педагогічно компетентний керівник підрозділу – взірець та приклад для наслідування	Дистанційно (модульне середовище)	4
7	Зміст та особливості психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників	Методичний семінар	2
8	Шляхи, напрямки та засоби формування психолого-педагогічної компетентності курсантів	Методична конференція	4

9	Методичні рекомендації суб'єктам формування психолого-педагогічної компетентності	Дистанційно (модульне середовище)	2
10	Організація самостійної підготовки курсантів.	Методичний семінар	2
11	Підсумкове тестування	Залік	2
Загалом			36

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підводячи підсумки можна зазначити, що коло психолого-педагогічних завдань професійної діяльності офіцерів-прикордонників є досить широким. Сюди входять і виховна, і методична, і освітня робота, і професійна підготовка, і робота з персоналом тощо. Для якісного виконання цих завдань необхідно розпочинати готуватись ще під час навчання у відомчому вищому військовому навчальному закладі. Сьогодення вимагає від майбутніх офіцерів-прикордонників глибоких психолого-педагогічних знань та вмінь. Це, в свою чергу, передбачає переосмислення змісту освітнього процесу та пошуку резервів забезпечення якісної психолого-педагогічної підготовки курсантів. У ході проведеного дослідження проведено опитування викладацького складу, досвідчених офіцерів, практичних психологів з метою встановлення відсутніх у програмах, але важливих для професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників знань. Аналіз результатів опитування засвідчив наявність цілої сукупності професійно важливих для вирішення психолого-педагогічних знань, котрі не знайшли своє відображення у робочих програмах навчальних дисциплін у зв'язку з обмеженістю годин на їх викладання. У зв'язку з цим, запропоновано провести оптимізацію змісту

низки робочих програм навчальних дисциплін психолого-педагогічного спрямування, а також на основі проведеного аналізу розроблено і впроваджено в освітній процес програму факультативу для поглиблення психолого-педагогічної і методичної підготовки курсантів. Представлена програма факультативу містить важливі питання психологічної, методичної, педагогічної підготовки та питання роботи з персоналом. Крім того, оскільки командири курсантських підрозділі допомагають формувати морально-психологічний клімат освітнього середовища, то для підготовки їх до цього процесу також розроблено програму відповідної підготовки. Запропоновані програми успішно впроваджені в освітній процес відомчого вищого військового навчального закладу.

Напрямами подальших досліджень може бути адаптація запропонованих заходів щодо покращення психолого-педагогічної підготовки курсантів до умов навчання майбутніх військових фахівців інших силових та правоохоронних структур України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзюба П. М. Професійне становлення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах особистісно орієнтованого навчання : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2011. 252 с.
2. Діденко О. В. Формування професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України: монографія. Хмельницький: НАДПСУ, 2009. 476 с.
3. Кучеренко А. А. Педагогічні основи вдосконалення професійної підготовки прикордонників в умовах службової діяльності : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2005. 250 с.

4. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання: монографія. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2012. 536 с.
5. Ягупов В.В. Військова дидактика: навч. посіб. Київ:Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. 400 с.
6. Боровик Л. Методика впровадження методичної системи формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Педагогічний часопис Волині: науковий журнал*. Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2018. №3(10). С.88-97.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2018

БОРОВИК Людмила

кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры общенаучных и инженерных дисциплин Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого

ул. Шевченко, 46, г. Хмельницкий, Украина

E-mail: bly_nadpsu@ukr.net

БАСАРАБА Ирина

преподаватель кафедры английского языка Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого

ул. Шевченко, 46, м. Хмельницький, Украина

E-mail: irynaborovyk2017@ukr.net

**ИССЛЕДОВАНИЕ СОСТОЯНИЯ ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ
БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ И МЕХАНИЗМЫ ЕЕ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ**

Резюме. К решению психолого-педагогических задач профессиональной деятельности будущий офицер-пограничник должен быть содержательно и методически подготовленным. Соответствующая подготовка начинается во время обучения в ведомственном высшем военном учебном заведении. Современные требования к психолого-педагогической подготовке требуют существенного изменения образовательного процесса, целенаправленной организации работы по формированию психолого-педагогической компетентности будущих офицеров-пограничников. В статье исследовано содержание психолого-педагогической и методической подготовки курсантов, проведен анализ результатов опроса преподавательского состава, опытных офицеров, практических психологов, а также рабочих программ учебных дисциплин. Кроме того, в статье авторами описаны механизмы, средства и пути преодоления выявленных недостатков и совершенствованию психолого-педагогической и методической подготовки будущих офицеров-пограничников в процессе обучения.

Ключевые слова: психолого-педагогическая компетентность, будущие офицеры-пограничники, особенности, высшие военные учебные заведения, образовательный процесс, механизмы, совершенствование.

BOROVYK Lyudmyla

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the General Scientific and Engineering Disciplines Department of the National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytskyi

Shevchenko str., 46, Khmelnytskyi, Ukraine

E-mail: blv_nadpsu@ukr.net

BASARABA Iryna

Teacher of the Department of English at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytskyi

Shevchenko str., 46, Khmelnytskyi, Ukraine

E-mail: iryaborovyk2017@ukr.net

Summary. Upon the decision of psychological and pedagogical tasks of professional activity, the future officer-frontier guard must be content and methodically prepared. Appropriate training begins when studying at a departmental higher education institution. Modern requirements for psychological and pedagogical preparation require a significant change in the educational process, the purposeful organization of work on the formation of psychological and pedagogical competence of future border guard officers. The content of psychopedagogical and methodical training of students is researched in the article, the analysis of the results of the questioning of the teaching staff, experienced officers, practical psychologists, as well as working programs of educational disciplines has been conducted. In addition, the article describes the mechanisms, means and paths in the article to overcome the identified shortcomings and to improve the psychological and pedagogical and methodological training of future border guard officers in the process of training.

Key words: psychological and pedagogical competence, future border guard officers, peculiarities, higher military educational establishments, educational process, mechanisms, improvement.

Abstract. The range of psychological and pedagogical tasks of professional activity of border guards officers is quite wide. This includes educational, methodological and vocational training, and work with personnel, etc. For qualitative performance of these tasks it is necessary to begin to prepare while studying at the departmental higher military educational institution.

Today, the future officers of the border guards require deep psychological and pedagogical knowledge and skills. This, in turn, implies a rethinking of the contents of the educational process and the search for reserves to ensure a high-quality psychological and pedagogical training of students. In the course of the survey, a survey of teaching staff, experienced officers, and practical psychologists was conducted in order to identify the missing officers, border guards, who are missing in programs that are important for the professional activity of the future officers. The analysis of the results of the survey showed the presence of a whole set of professionally important for the solution of psychological and pedagogical knowledge, which are not reflected in the curriculum work programs due to the limited hours of their teaching. In connection with this, it is proposed to optimize the content of a number of work programs of educational disciplines of psychological and pedagogical direction, as well as on the basis of the conducted analysis, an elective program for deepening the psycho-pedagogical and methodical training of the students was developed and implemented in the educational process. The presented elective program contains important issues of psychological, methodological, pedagogical preparation and personnel issues. In addition, since commanders of cadet divisions help shape the moral and psychological climate of the educational environment, an appropriate training program has also been developed to prepare them for this process. The proposed programs are successfully implemented in the educational process of the departmental higher military educational institution. Approbation of submitted programs gave positive results at a high level of statistical significance, confirmed by methods of mathematical statistics.

REFERENCES

1. Dziuba P. M. Profesiine stanovlennia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv v umovakh osobystisno oriientovanoho navchannia : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Khmelnytskyi, 2011. 252 s.
2. Didenko O. V. Formuvannia profesiinoi tvorchosti v maibutnikh ofitseriv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy: monohrafiia. Khmelnytskyi: NADPSU, 2009. 476 s.
3. Kucherenko A. A. Pedahohichni osnovy vdoskonalennia profesiinoi pidhotovky prykordonnykiv v umovakh sluzhbovoi diialnosti : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Khmelnytskyi, 2005. 250 s.
4. Torichnyi O. V. Teoriia i praktyka formuvannia viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi navchannia: monohrafiia. – Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2012. 536 s.
5. Iahupov V.V. Viiskova dydaktyka: navch. posib. Kyiv:Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet», 2000. 400 s.
6. Borovyk L. Metodyka vprovadzhennia metodychnoi systemy formuvannia psykhologo-pedahohichnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv. Pedahohichni chasopys Volyni: naukovyi zhurnal. Lutsk: SNU imeni Lesi Ukrainky, 2018. №3(10). S.88-97.

(переклад на англ. зроблено особисто І.Басарабою)

УДК 378.046.4

ЗЕЛІНСЬКА Сніжана

канд. пед. наук, докторант кафедри інформатики та прикладної математики

ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

просп. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., Україна, 50086

E-mail: zelinskasnezana@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Оптимізація сучасного інформаційного простору заснована на системному вивченні і впровадженні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, однією з таких технологій є хмарні обчислення. Серед пріоритетних напрямків модернізації системи освіти ми вимірюємо створення принципово нового освітнього середовища, заснованої на застосуванні хмарних технологій.

Метою публікації є вивчення можливостей використання хмарних технологій в інформаційно-освітньому середовищі ВНЗ. Базовим завданням ми ставимо визначити характеристику поняттю хмарна технологія; проаналізувати можливості використання хмарних технологій; описати переваги і недоліки хмарних технологій; описати можливості сервісів: Google Apps for Education; Microsoft Live @ Edu.

В роботі проаналізовані можливості використання хмарних технологій, описані їхні переваги і недоліки. Як приклад практичного використання

© Зелінська С., 2018

хмарних технологій в інформаційно-освітньому середовищі ВНЗ описані можливості сервісів Google Apps for Education, Microsoft Live @ Edu.

У порівнянні з традиційним підходом до організації інформаційного простору, хмарні сервіси дозволяють управляти більшими інфраструктурами, обслуговувати різні групи користувачів у межах одного хмари, а також означають повну залежність від провайдера хмарних послуг.

У статті проаналізовані та виявлені переваги практичного використання хмарних технологій в освітньому процесі, серед яких можна виділити: економічні — використовуване обладнання може застосовуватися і для інших цілей, звільняються навчальні приміщення; технічні — мінімальні вимоги до апаратного забезпечення; технологічні - хмарні послуги високого рівня досить прості в експлуатації; дидактичні — наявність широкого спектра інструментів і послуг дозволяють забезпечити співпрацю учасників освітнього процесу.

Однак на сьогоднішній день недостатньо опрацьовані методичні та технологічні аспекти практичного використання хмарних технологій в освітньому процесі, їх використання не регламентується міжнародними стандартами або законодавчою базою, а функціональні можливості ще обмежені і не дозволяють остаточно конкурувати з локальними аналогами.

Ключові слова: хмарні технології, сервіс, прикладне програмне забезпечення, інформаційно-освітнє середовище ВНЗ, суспільних дисциплін.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Актуальність виконання даної роботи обумовлена тим, що однією з основних тенденцій розвитку сучасної системи освіти є орієнтація на реалізацію високого дидактичного потенціалу сучасних інформаційно-комунікаційних

технологій. Серед пріоритетних напрямків модернізації системи освіти є створення принципово нового освітнього середовища, заснованого на застосуванні хмарних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Різні аспекти використання хмарних технологій в освітньому середовищі були розглянуті в роботах наступних авторів. Можливості впровадження і використання хмарних технологій в освіті були предметом дослідження Ш. Т. Шекербекова, У. Несіпкалієва. Хмарні технології як основа формування інформаційно-освітнього середовища ВНЗ в контексті змішаного навчання вивчалися М.В. Ступіної. Вивченням інформаційних і комунікаційних технологій в освіті займалися А.А. Кузнецов, І.В. Роберт. У своєму дисертаційному дослідженні М.М. Мохова досліджувала активні методи в змішаному навчанні в системі додаткового педагогічної освіти. Хмарні обчислення в освіті вивчалися Е.А. Ратушний, В.А. Ковальчуком, М. В. Ступіної, А.С. Каніщев, А.В. Батищев.

Однак, слід зазначити, що в рамках досліджуваної теми існує велика кількість розрізнених даних, кожен із дослідників акцентує свою увагу на цікавих йому характеристиках, а це не дозволяє отримати цілісну систему практичного використання хмарних технологій в інформаційно-освітньому середовищі ВНЗ. У зв'язку з чим, необхідні додаткові дослідження хмарних технологій в інформаційно-освітньому середовищі ВНЗ.

Формулювання цілей статті. Мета — вивчення можливостей використання хмарних технологій в інформаційно-освітньому середовищі ВНЗ.

Відповідно до мети було визначено необхідність постановки та вирішення наступних завдань: дати характеристику поняттю хмарна технологія; проаналізувати можливості використання хмарних технологій; описати переваги і недоліки хмарних технологій; описати можливості сервісів: Google Apps for Education; Microsoft Live @ Edu.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стрімкий розвиток інформаційних технологій в усьому світі і, зокрема в Україні, веде до усвідомлення зручностей і переваг їх використання. Сучасний перехід України до інформаційного суспільства, коли сьогодні до Інтернету може підключись практично будь-яка людина і безліч пристроїв обумовлює можливість переходу до так званих «Хмарних послуг». Останнім часом впровадження хмарних технологій стрімко зростає, завдяки хмарним технологіям освіта стає ще доступніше, адже, вчитися можна скрізь: у приміщенні та на відкритій місцевості. Хмарні технології можна охарактеризувати як модель надання повсюдного і зручного мережевого доступу до загального пулу конфігуруються обчислювальних ресурсів, які можуть бути швидко надані і звільнені з мінімальними зусиллями управління і необхідністю взаємодії з провайдером послуг, які представлені у вигляді Internet-сервісу.

Хмарні технології (*cloudcomputing*) також визначають як динамічно масштабований вільний спосіб доступу до зовнішніх обчислювальних інформаційних ресурсів у вигляді сервісів, що надаються за допомогою мережі Інтернет [2].

Отже, хмарні технології – це парадигма, що передбачає віддалену обробку та зберігання даних. «Хмара» – це сервер або мережа, де зберігаються дані та програми, що з'єднуються з користувачами через

Інтернет. Хмарні технології дозволяють споживачам використовувати програми без установки і доступу до особистих файлів із будь-якого комп'ютера, що має доступ до Інтернету [2].

«Хмара» відкриває новий підхід до обчислень, при якому ані обладнання, ані програмне забезпечення не належать підприємству. Замість цього провайдер надає замовнику вже готовий сервіс [3].

У порівнянні з традиційним підходом до організації інформаційного простору, хмарні сервіси дозволяють управляти більшими інфраструктурами, обслуговувати різні групи користувачів у межах однієї хмари, а також означають повну залежність від провайдера хмарних послуг.

В роботі Е.А. Ратушна, В.А. Ковальчук розглядаються перспективи використання хмарних технологій в освітньому процесі. Розкривається визначення «хмарні обчислення», описуються моделі хмар (приватне хмара, комунальне хмара, публічне хмара, гібридне хмара). Пропонується модель архітектури хмарних обчислень, з якої видно, що основу хмари становить інфраструктура як сервіс (IaaS - Infrastructure as a Service), платформа як сервіс (PaaS - Platform as a Service), програмне забезпечення як сервіс (SaaS - Software as a Service). Рекомендуються основні сервіси на базі використання технологій cloud computing і можливості застосування їх в процесі навчання [4].

Також, дослідниками були виявлені переваги практичного використання хмарних технологій в освітньому процесі, серед яких можна виділити: економічні — використовуване обладнання може застосовуватися і для інших цілей, звільняються навчальні приміщення; технічні — мінімальні вимоги до апаратного забезпечення; технологічні — хмарні послуги високого рівня досить прості в експлуатації; дидактичні —

наявність широкого спектра інструментів і послуг дозволяють забезпечити співпрацю учасників освітнього процесу.

Інформаційно-освітнє середовище ВНЗ включає велику кількість компонентів, генеруючи інформаційні потоки, обробка яких не може бути задоволена засобами локальних прикладних програмних продуктів та інформаційних систем, на зміну яким приходять високопродуктивні хмарні технології.

В роботі А.А. Кузнєцова, І.В. Роберта інформаційно-освітнє середовище визначається, по-перше, як сукупність умов, що забезпечують єдині підходи в здійсненні освітньої діяльності, і по-друге, як умови забезпечують інформаційну взаємодію між учасниками освітнього простору [1].

В роботі М.В. Ступіної розглядаються існуючі форми навчання і питання їх функціонування в системі вищої освіти. Відзначаються зміни в освітній сфері, пов'язані з впровадженням інформаційних і комунікаційних технологій. Обґрунтовується вибір на користь змішаної форми навчання і визначається необхідність наявності інформаційно-освітнього середовища для реалізації змішаного навчання. Розкриваються перспективи використання хмарних технологій при побудові інформаційно-освітнього середовища ВНЗ в контексті змішаного навчання [5].

Метою створення інформаційно-освітнього середовища ВНЗ є переклад на новий технологічний рівень всіх інформаційних процесів, які відбуваються у ВНЗ, за рахунок інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в педагогічну діяльність. Так от, наявність інформаційно-освітнього середовища ВНЗ є умовою практичної реалізації ефективного навчання: студенти отримують доступ до інформаційно-освітнього

середовища, в якому розміщені освітні ресурси, а також до різних онлайн-бібліотек та інших джерел навчальної інформації.

Основним завданням при побудові інформаційно-освітнього середовища ВНЗ є забезпечення її ефективного розвитку та подальшого стабільного функціонування. Ефективність створеного інформаційно-освітнього середовища ВНЗ визначається державною підтримкою, створенням глобальної інформаційної інфраструктури освіти і підготовкою робочих кадрів в галузі використання і впровадження засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Практикуються форми і способи вирішення завдання створення інформаційно-освітнього середовища, які виявляють зростаючу потребу використання хмарних технологій у вигляді провідного інструменту інформатизації вищої освіти, можливості яких дозволяють ефективно реалізувати механізми управління освітньою установою, застосовуються в навчальному процесі, а також при створенні ефективних інструментів організації науково-дослідницької діяльності [3].

Використання хмарних технологій відкриває нові освітні можливості для побудови інформаційно-освітнього середовища ВНЗ, серед яких можна виділити:

- підтримка хмарних сервісів широким спектром пристроїв збільшує ступінь доступності освітніх матеріалів;
- можливість оперативного оновлення освітніх матеріалів і надання студентам навчальної інформації в різних форматах;
- постійний контакт зі студентами протягом усього періоду навчання;
- свобода вибору індивідуальної освітньої траєкторії дозволяє оптимізувати неформальне навчання, значно підвищує внутрішню мотивацію і удосконалює комунікативну готовність студента [2].

На даний момент серед низки постачальників хмарних технологій можна відзначити Google Apps for Education і Microsoft Live @ Edu, що дозволяють освітнім установам використовувати вбудовані сервіси на безкоштовній основі.

Сервіс Google Apps for Education надає незалежні настроюються версії продуктів Google серед яких можна виділити традиційні офісні набори, включаючи Gmail, Hangouts, Календар Google, диск, документи, листи, слайди, групи, новини, сайти і сховище.

Служба Microsoft Live @ edu являє собою єдиний ресурс з наявністю безлічі спеціалізованих інструментів для організації спілкування та взаємодії з предметним оточенням.

Використання перерахованих хмарних сервісів при організації інформаційно-освітнього середовища ВНЗ здатне забезпечити вирішення таких завдань:

- створення навчальних груп на базі окремого лекційного потоку;
- організація календаря навчальних завдань на семестр із можливістю автоматичного оповіщення груп про їх настання;
- проведення обговорень тем лекційних занять;
- організація та проведення групових проектів;
- розміщення освітніх матеріалів із можливістю їх подальшого оновлення;
- отримання студентами індивідуальних завдань і підготовка звітності про їх подальше виконання;
- організація різних форм контролю за успішністю студентів;
- моніторинг виконання навчальних завдань студентами впродовж семестру.

Група авторів (Ш.Т. Шекербекова, У. Несіпкалієв) розширили можливості використання хмарних технологій в освітньому середовищі:

- організація спільної роботи викладачів і студентів;
- можливості спільного редагування документів;
- швидке включення створюваних прикладних продуктів в освітній процес;
- взаємодія і проведення спільної роботи незалежно від місцезнаходження учасників навчального процесу;
- можливості організації різних форм контролю [6].

На тлі явних переваг використання хмарних технологій існують і деякі недоліки, які носять в основному технічний і технологічний характер, не впливають на їх дидактичні можливості та переваги. До таких недоліків можна віднести обмеження використання функціональних можливостей прикладного програмного забезпечення в порівнянні з локальними аналогами, відсутність вітчизняних провайдерів хмарних сервісів, відсутність вітчизняних і міжнародних стандартів, а також відсутність належної законодавчої бази для практичного використання хмарних технологій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна підвести наступний підсумок і констатувати, що стрімке поширення хмарних технологій ставить перед освітньою установою завдання перегляду існуючої ІТ-інфраструктури та інтеграції хмарних технологій в освітній процес. Хмарні технології реалізують усі принципи, необхідні для організації навчання у вищому навчальному закладі, а програмне середовище, побудоване на їх основі, може бути ефективно використана для взаємодії студентів і викладачів у процесі навчання.

Однак на сьогоднішній день недостатньо опрацьовані методичні та технологічні аспекти практичного використання хмарних технологій в освітньому процесі, їх використання не регламентується міжнародними стандартами або законодавчою базою, а функціональні можливості ще обмежені і не дозволяють остаточно конкурувати з локальними аналогами. Удосконалення методик і технологій використання хмарних технологій в освіті вимагає, перш за все, дослідно-експериментальної бази їх розгортання.

Внаслідок зазначених причин в освітній процес застосування хмарних технологій приходить із затримкою і ще не знайшло широкого застосування, але реалізація їх величезного потенціалу може сприяти ефективному розвитку інформаційно-освітнього середовища ВНЗ і дозволить досягти якісно нового рівня організації навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Информационные и коммуникационные технологии в образовании : учебно-методическое пособие / И. В. Роберт [и др.]. - Москва : Дрофа, 2008. - 312 с.
2. Конищев А. С. Электронное обучение в непрерывном образовании // Электронное обучение в непрерывном образовании. – 2014. № 1. – С. 285-290.
3. Мохова М. Н. Активные методы в смешанном обучении в системе дополнительного педагогического образования : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. - Москва, 2005. - 22 с.
4. Ратушная Е.А. Облачные вычисления: новые технологии в образовании // Международный студенческий научный вестник. – 2014. – № 1. – URL: www.eduherald.ru/118-11820 (дата обращения: 10.02.2018)

5. Ступина М. В. Облачные технологии как основа формирования информационно-образовательной среды вуза в контексте смешанного обучения //Казанский педагогический журнал. – 2015. – №. 5-2. – С.290-293.
6. Шекербекова Ш. Т. Возможности внедрения и использования облачных технологий в образовании // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – №. 6. – С.51-55.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2018

ЗЕЛИНСКАЯ Снежана

канд. пед. наук, доцент, докторант кафедры информатики и прикладной математики, ГВУЗ Криворожский государственный педагогический университет (г. Кривой Рог, Украина)

просп. Гагарина, 54, г. Кривой Рог, Днепропетровская обл., Украина, 50086

E-mail: zelinskasnezana@ukr.net

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБЛАЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Оптимизация современного информационного пространства основана на системном изучении и внедрении современных информационно-коммуникационных технологий, одной из таких технологий является облачные вычисления. Среди приоритетных направлений модернизации системы образования мы выделяем создания принципиально новой образовательной среды, основанной на применении облачных технологий.

Целью публикации является изучение возможностей использования облачных технологий в информационно-образовательной среде вуза. Базовой

задачей мы ставим определить характеристику понятию облачная технология; проанализировать возможности использования облачных технологий; описать преимущества и недостатки облачных технологий; описать возможности сервисов: Google Apps for Education; Microsoft Live @ Edu.

В работе проанализированы возможности использования облачных технологий, описаны их преимущества и недостатки. В качестве примера практического использования облачных технологий в информационно-образовательной среде вуза описаны возможности сервисов Google Apps for Education, Microsoft Live @ Edu. По сравнению с традиционным подходом к организации информационного пространства, облачные сервисы позволяют управлять большими инфраструктурами, обслуживать различные группы пользователей в пределах одного облака, а также означают полную зависимость от провайдера облачных услуг.

Также, в статье проанализированы и выявлены преимущества практического использования облачных технологий в образовательном процессе, среди которых можно выделить: экономические - используемое оборудование может применяться и для других целей, освобождаются учебные помещения; технические - минимальные требования к аппаратному обеспечению; технологические - облачные услуги высокого уровня достаточно просты в эксплуатации; дидактические - наличие широкого спектра инструментов и услуг позволяют обеспечить сотрудничество участников образовательного процесса.

Но на сегодняшний день недостаточно проработаны методические и технологические аспекты практического использования облачных технологий в образовательном процессе, их использование не регламентируется международными стандартами или законодательной

базой, а функциональные возможности еще ограничены и не позволяют окончательно конкурировать с локальными аналогами.

Ключевые слова: облачные технологии, сервис, прикладное программное обеспечение, информационно-образовательная среда вуза, общественных дисциплин.

ZELINSKA Snezana

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, doctoral student of the Department of Informatics and Applied Mathematics of Kryvorizhian state pedagogical university, Kryvyi Rih, Ukraine

Naharina Ave, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovs'ka oblast, 50086

E-mail: zelinskasnezana@ukr.net

POSSIBILITIES OF USING CLOUD TECHNOLOGIES IN THE INFORMATION-EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE UNIVERSITY

Abstract. Introduction. Optimization of the modern information space is based on the systematic study and implementation of modern information and communication technologies, one of such technologies being cloud computing. Among the priority directions of the modernization of the education system, we are creating a fundamentally new educational environment based on the application of cloud technologies.

Analysis of publications. Possibilities of Introduction and Use of Cloud Technologies in Education were the subject of research of Sh.T. Shekerbekov, U. Nesipkalie. Cloud technologies as the basis for the formation of the informational and educational environment of higher educational institutions in the context of blended learning were studied M.V. Stupina.

The purpose of the publication is to study the possibilities of using cloud technologies in the information and educational environment of the university.

The basic task we set is to define the characteristic of the concept of cloud technology; analyze the possibilities of using cloud technologies; Describe the advantages and disadvantages of cloud technology; describe the features of the service: Google Apps for Education; Microsoft Live @ Success.

Results. The paper analyzes the possibilities of using cloud technologies, describes their advantages and disadvantages. As an example of the practical use of cloud technologies in the information and education environment of universities, describes the features of the Google Apps for Education services, Microsoft Live @ Edu. Compared with the traditional approach to organizing the information space, cloud services allow you to manage large infrastructures, serve different groups of users within a single cloud, and also mean full dependence on the cloud service provider.

Also, the article analyzes and identifies the advantages of the practical use of cloud technologies in the educational process, among which one can distinguish: economic - the used equipment can be used for other purposes, educational premises are released; technical - minimum hardware requirements; technological - high-level cloud services are easy to operate; didactic - the availability of a wide range of tools and services can ensure the cooperation of participants in the educational process.

Conclusion. But to date, the methodological and technological aspects of the practical use of cloud technologies in the educational process have not been sufficiently worked out, their use is not regulated by international standards or the legislative basis, and functional capabilities are still limited and do not allow to compete with local analogues at last.

Key words: cloud technologies, service, applied software, information and educational environment of higher educational institutions, social disciplines

REFERENCES

1. Robert, I. V. (Eds.). (2008). *Informacionnyye i kommunikacionnyye tehnologii v obrazovanii : uchebno-metodicheskoe posobie* [Information and Communication Technologies in Education: Teaching Aid]. Moscow : Drofa [in Russian].
2. Konishhev A.S., Batishev A. V. (2014). *Jelektronnoe obuchenie v nepreryvnom obrazovanii* [E-Learning in Continuing Education]. *Jelektronnoe obuchenie v nepreryvnom obrazovanii* [-Learning in Continuous Education], 1, 285-290 [in Russian].
3. Mohova, M. N. (2005). *Aktivnyye metody v smeshannom obuchenii v sisteme dopolnitel'nogo pedagogicheskogo obrazovanija* [Active Methods in Blended Learning in the System of Additional Pedagogical Education] : Author's Abstract of the Thesis for Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.08, Moscow] [in Russian].
4. Ratushnaja, E.A., Koval'chuk, V. A. (2014). *Oblachnyye vychislenija: novye tehnologii v obrazovanii* [Cloud Computing: New Technologies in Education]. *Mezhdunarodnyj studencheskij nauchnyj vestnik* [International Student Scientific Bulletin], 1. Retrieved from www.eduherald.ru/118-11820 (data obrashhenija: 10.02.2018) [in Russian].
5. Stupina, M. V. (2015). *Oblachnyye tehnologii kak osnova formirovanija informacionno-obrazovatel'noj sredy vuza v kontekste smeshannogo obuchenija* [Cloud Technologies as a Basis for the Formation of the Information Educational Environment of the University in the Context of Blended Learning]. *Kazanskij pedagogicheskij zhurnal* [KPZh], 5-2, 290-293. [in Russian].
7. Shekerbekova, Sh. T., Nesipkaliev U. (2015). *Vozmozhnosti vnedrenija i ispol'zovanija oblachnyh tehnologii v obrazovanii* [Possibilities for

Introducing and Using Cloud Technologies in Education]. *Mezhdunarodnyy zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovaniy* [International Journal of Applied and Basic Research], 6, 51-55. [in Russian].

(переклад зроблено особисто автором статті)

УДК 378:615.8-051](477)

БЕСПАЛОВА Оксана

викладач кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

вулиця Київська, 26 В / 87, с. Сад, Сумський р-н, 40002, Україна

E-mail: i-ozon777@bigmir.net

АВРАМЕНКО Надія

викладач кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

вулиця Ярослава Мудрого 2 / 1, м. Суми, 40030, Україна

E-mail: avram2104@gmail.com

БУГАЄНКО Тетяна

викладач кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

вулиця Роменська 93/4 кв. 205, м. Суми, 40002, Україна

E-mail: bugaenkotv@ukr.net

**СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З
ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ
УКРАЇНИ**

© Беспалова О., Авраменко Н., Бугаєнко Т., 2018

Анотація. В статті висвітлені важливі проблемні аспекти у підготовці майбутніх спеціалістів з фізичної терапії та ерготерапії на сучасному етапі дослідження у вищих навчальних закладах України, розкриті основні недоліки у організаційних та методичних підходах щодо організації навчального процесу, проаналізований зарубіжний досвід роботи окремих закладів вищої освіти у даному напрямку та його значущість для вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: фізична терапія, ерготерапія, фізична реабілітація, фахова підготовка, готовність, професійні вміння та навички, професійні здібності, компетентність, методологічні підходи, здоров'язберезувальна діяльність, система освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні в Україні підготовка фахівців спеціальності «фізична терапія та ерготерапія» залишається інноваційною. Дослідження провідних вітчизняних науковців щодо проблем формування компетентного фахівця у сфері фізичної реабілітації, а з позицій сьогодення у сфері фізичної терапії, ерготерапії вказують на суттєві недоліки у системі професійної підготовки. Водночас потреба у кваліфікованих спеціалістах, які здатні реалізувати сучасні форми комплексних оздоровчо-реабілітаційних технологій у лікувально-профілактичних, санаторно-курортних і спортивно-оздоровчих закладах (Прихода І. В., Степанова Г. В., 2010), постійно зростає, що пов'язано зі стрімким погіршенням стану здоров'я нації .

Тому дуже важливим питанням є вивчення сучасного стану проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичної терапії та ерготерапії у вітчизняній системі вищої фізкультурної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес професійної підготовки майбутніх спеціалістів з фізичної терапії (фізичної реабілітації) та ерготерапії регулюється на державному рівні відповідними нормативно-правовими документами, серед яких Закон України «Про Освіту» (2014), Закон України «Про вищу Освіту» (2014), «Національна стратегія розвитку України на період до 2021 року», «Національна стратегія з оздоровчої рухової активності на період до 2025 року» (2016), Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» (2017). Суттєвий внесок в процес удосконалення якості професійної освіти відповідних фахівців внесли науковці А. М. Герцик, О. В. Гузій, О. В. Боровська, О. А. Мерзлікіна, О. І. Міхеєнко, Н. О. Белікова, Т. М. Бугеря, Л. Б. Волошко, В. В. Крупа, О. С. Куц, В. О. Кукса, Ю. О. Лянной, Р. В. Маслов, Л. П. Сущенко, С. О. Табінська, А. В. Фастівець та ін.

Але, незважаючи на суттєву увагу з боку держави та зазначені у вище вказаних документах високі вимоги до якості професійної підготовки фахівців з фізичної терапії (фізичної реабілітації), ерготерапії та фізичного виховання, вітчизняними науковцями вивчено та широко представлено у науково-методичній літературі ряд недоліків.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичний аналіз основних недоліків підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних проблем системи підготовки виділяють: гальмування розвитку автономії університетів через надмірну управлінську централізацію (С. О. Табінська); неврегульованість правового поля діяльності фахівців із фізичної реабілітації у сферах фізичної культури та охорони здоров'я (А. М. Герцик); необхідність уніфікації та узгодження зі змістом і

методологією системи підготовки фахівців з фізичної терапії у закладах вищої освіти (А. М. Герцик, Ю. О. Лянной, В. О. Кукса); важливість збереження культурних надбань вітчизняної системи освіти в умовах академічної мобільності та необхідності підготовки конкурентоспроможного, інноваційного фахівця, здатного до роботи за сучасних динамічних змін в житті суспільства в європейському освітньому просторі (Ю. О. Лянной, Ю. Д. Бойчук, Л. П. Сущенко, В. Г. Кремень).

Так, В. О. Кукса (2002), С. О. Табінська (2018) констатують, що в практичній діяльності досить часто спостерігаються випадки непрофесійного виконання фахівцями своїх обов'язків, що засвідчують професійно-педагогічну непридатність до обраної професії.

Недоліки професійної підготовки майбутніх фізичних терапевтів (реабілітологів), ерготерапевтів проявляються: у низькій здатності студентів співвідносити власний практичний досвід з теорією фізичної реабілітації; невмінні критично осмислювати зміст навчальних літературних джерел; нездатності планувати, корегувати і практично втілювати процес реабілітаційного втручання відповідно до функціонального стану; у труднощах об'єктивної оцінки стану хворого тощо [9, с. 9].

Молоді фахівці мають недостатнє уявлення про особливості професійної діяльності, не здатні прогнозувати його хід і результат [10, с. 83].

До недоліків у підготовці фахівця в галузі фізичної реабілітації можна віднести відсутність цілеспрямованого професійного відбору абітурієнтів; відсутність чіткого розуміння викладачами моделі фахівця та його професіограми; відсутність підручників; відсутність соціального замовлення на конкретні робочі місця із чітко сформульованими вимогами

до знань і вмінь майбутнього реабілітолога (фізичного терапевта), а також відсутність спільних планів з організаціями – роботодавцями [5, с. 90].

На думку Т. Бугері [4, с.12], професійна підготовка фахівців ускладнена недостатньо розробленими між предметними зв'язками, що, враховуючи міждисциплінарний характер професійної підготовки фахівців із фізичної реабілітації (необхідність їхньої обізнаності в галузі медицини та охорони здоров'я, фізичного розвитку особистості, спорту та психолого-педагогічних наук), стає нагальним для вирішення завданням у межах педагогіки вищої школи. Недостатнім, на його думку, є й використання досвіду підвищення кваліфікації фахівців із фізичної реабілітації для нарощування компетентнісних можливостей системи вищої освіти, що потребує внесення змін до навчальних планів і програм, а також запровадження в освітній процес вищої школи інноваційних методів навчання.

Окрім того, на сьогодні відсутня єдина система підготовки фахівців фізичної терапії, ерготерапії до роботи у сфері відновлення фізичного стану та здоров'я спортсменів. Це проявляється у відсутності блоку дисциплін реабілітаційних технологій у спорті в навчальних планах професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації і відсутністю наукового напрямку, який би узагальнив усі відомості з сучасної теорії і практики фізичної підготовки спортсменів [11, с. 132].

Гук С. В. (2013) недоліки вбачає у відсутності чітко сформованого проблемного поля та методологічних засад, практичною відсутністю спеціалізованих фізкультурно-оздоровчих і реабілітаційних споруд, нестачею обладнання та інвентарю для проведення практичних занять із майбутніми фахівцями, брак професійних кадрів і педагогів із досвідом практичної діяльності, відсутність спеціалізованої пропаганди та реклами,

щодо можливостей фізичної реабілітації та її важливої ролі в відновленні та збереженні здоров'я населення [8, с. 68].

Дослідження професійної підготовки фахівців з фізичної терапії, фізичного виховання і спорту включають аналіз і вивчення досвіду роботи зарубіжних закладів вищої освіти.

Аналітичний огляд структури та організації професійної освіти фахівців із фізичної реабілітації представлені у дисертаційних дослідженнях А. М. Герцика, С. В. Гук, Н.О. Белікової.

Організаційні та методичні аспекти підготовки бакалаврів фізичної терапії в Канаді вивчалися А. М. Герциком (2006). У дослідженні вперше введено у вітчизняний науково-інформаційний обіг зміст нормативних документів Світової конфедерації фізичної терапії та міжнародних стандартів діяльності фахівців у сфері фізичної терапії. Важливим науково-практичним здобутком автора є встановлення відповідності тлумачення термінів «фізична терапія», «фізична реабілітація» у вітчизняній та міжнародній практиці.

На основі ретельного аналізу та узагальнення досвіду підготовки майбутніх фахівців із фізіотерапії в зарубіжних країнах, А. М. Герцик пропонує запровадити алгоритм (модель) клінічної діяльності фахівця з фізичної терапії (реабілітації) в Україні. Клінічна діяльність як сфера професійної діяльності фахівця з фізичної терапії повинна включати такі складові [5, с.12-13]: 1) обстеження для визначення функціональних порушень та обмежень; 2) прогнозування результатів реабілітаційного втручання; 3) планування реабілітаційного втручання (укладання програми реабілітації); 4) реабілітаційне втручання (виконання програми реабілітації); 5) оцінювання результатів втручання та корекція реабілітаційної програми. А. М. Герцик пропонує враховувати визначений

алгоритм при вдосконаленні освітньо-професійних програм підготовки фахівців з фізичної терапії шляхом збільшення кількості академічних годин клінічного навчання майбутніх фахівців в Україні [5, с.14].

На підставі аналізу прогресивних ідей та досвіду підготовки фахівців фізичної терапії Великої Британії, С. В. Гук (2014) формулює рекомендації з удосконалення професійної підготовки фахівців фізичної терапії, серед яких: створення нормативно-правової бази для повноцінного функціонування незалежних професійних організацій, асоціацій з метою моніторингу якості освіти фізичного терапевта; вдосконалення процесів організації та проведення практики студентів закладів вищої освіти; залучення фахівців-практиків до процесу розробки змісту освітніх програм та ін. [7, с. 154-155].

Н. О. Белікова (2014) проводить аналіз зарубіжного досвіду підготовки фахівців з фізичної терапії в контексті підготовки до здоров'язбережувальної діяльності. Автор відмічає надзвичайну різноманітність структури вищої освіти в галузі фізичної реабілітації в рамках національних систем освіти, виділяє широкий спектр найменувань спеціалізацій [2, с.12], і констатує, що професійними організаціями, які представляють фізіотерапевтів у всьому світі, реалізують функцію інтеграції та узгодження освітніх систем у сфері підготовки фізіотерапевтів, сприяють розвитку професії, є Всесвітня конфедерація фізичної терапії (World Confederation for Physical Therapy (WCPT) та Європейська мережа фізіотерапії у вищій освіті (EuropeanNetworkofPhysiotherapyinHigherEducation (ENPHE)).

О. В. Базильчук (2018) визначає риси подібності та відмінності в освітніх програмах бакалаврів Ізраїлю та вітчизняних університетів (на прикладі Хмельницького національного університету). Спільними рисами

професійної підготовки є: тривалість навчання; побудова навчальних планів за циклами основних професійних дисциплін; зорієнтованість освітніх програм на фізіотерапевтичну (фізично-реабілітаційну) підготовку. Риси відмінності, що характерні для системи підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії в Ізраїлі: гнучкість навчальних планів; системність зв'язків із роботодавцями; офіційна професійна реєстрація фахівців з фізичної реабілітації; обов'язкове ліцензування професійної діяльності; обсяг навчального навантаження практичного клінічного спрямування втричі перебільшує обсяг практичної підготовки у вітчизняному університеті [1, с. 91]. В Україні професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної терапії характеризується недостатнім зворотнім зв'язком між закладами вищої освіти, закладами охорони здоров'я і соціального забезпечення; відсутністю професійної реєстрації фахівців; недостатнім науково-методичним та інформаційно-комунікаційним забезпеченням підготовки; обмеженою можливістю працевлаштування випускників; відсутністю обов'язкового ліцензування професійної діяльності фізичного терапевта. Тому перспективи вдосконалення якості підготовки вітчизняних фахівців з фізичної терапії автор вбачає в удосконаленні практичної клінічної підготовки та приведенні змісту навчальних планів у відповідність до змісту підготовки фахівців у провідних вищих навчальних закладах економічно розвинутих країн світу.

На цьому також наголошує Бісмак О. В. (2016), яка у своїх дослідженнях звертає увагу на необхідність пошуку нових підходів до формування професійної компетентності фахівців фізичної реабілітації (терапії), адже окремі молоді фахівці не мають достатнього уявлення про

організаційно-методичні особливості клінічної діяльності, не здатні прогнозувати її хід та результати [3, с. 170].

Висновки. Вітчизняними дослідниками виявлено та обґрунтовано основні проблемні питання у сфері фахової підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії на сучасному етапі становлення спеціальності. Науковці зазначають, що зміст підготовки фахівців являє собою комплексну проблему, вирішення якої слід здійснювати на основі ґрунтовних теоретико-методологічних підходів, урахуваючи культурні надбання вітчизняної системи освіти та рекомендації Європейського досвіду вищої освіти. У зв'язку з цим у процесі фахової підготовки потрібні нові підходи до формування професійних конкурентоспроможних фахівців з фізичної терапії та ерготерапії, які б змогли на високому рівні виконувати реабілітаційну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базильчук О. В. Ізраїльський досвід професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії к вищих навчальних закладах / О. В. Базильчук, В. Б. Базильчук // Серія: Педагогічні науки. - Вип. 3. - Бердянськ : БДПУ, 2017. - С. 87 - 93.
2. Белікова Н. О. Організація практичної підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності / Н. О. Белікова // Освітологічний дискурс. - 2014. - № 2 (6). - С. 13 - 22.
3. Бісмак О. В. Клінічна діяльність фахівців фізичної реабілітації в Україні: проблеми та перспективи / О. В. Бісмак // Освітологічний дискурс, 2016, № 3 (15). - с. 163 – 174.
4. Бугеря Т. М. Використання міжпредметних зв'язків в удосконалюванні навчальної діяльності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації / Т.М. Бугеря // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми

- фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць / ред. С. С. Єрмаков. - Харків : ХДАДМ (ХХП), 2006. - № 3. - С. 10 - 12.
5. Герцик А. М. Організаційно - методичні аспекти підготовки бакалаврів фізичної реабілітації в Канаді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / А. М.Герцик. - Київ, 2006. - 23 с.
  6. Гомонюк О. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей у майбутніх реабілітологів / О. Гомонюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Педагогічні науки. - 2014. - № 8. - С. 87 - 92.
  7. Гук С. В. Особливості практичної підготовки фахівців з фізичної реабілітації у великій Британії / С. В. Гук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2014. - Вип. 38. - С. 152 - 157.
  8. Гук С. В. Професійні функції фахівця з фізичної реабілітації / С. В. Гук // Педагогічна освіта: теорія і практика. - 2013. - Вип. 14. - С. 66 - 70.
  9. Крупа В. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / В. В.Крупа. - Тернопіль, 2014. - 24 с.
  10. Крупа В. В. Аналіз стану проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації у педагогічній теорії та практиці / В. В. Крупа // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». - 2012. - № 6. - С. 83 - 86.
  11. Осіпов В. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до роботи зі спортивними резервами / В. Осіпов // Спортивний вісник Придніпров'я. - 2013. - № 3. - С. 126 - 130.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2018

БЕСПАЛОВА Оксана

преподаватель кафедры здоровья, физической терапии, реабилитации и эрготерапии, Сумской государственной педагогический университет им . А. С. Макаренко,

улица Киевская, 26 В / 87, г. Суми, 40002, Украина

E-mail: i-ozon777@bigmir.net

АВРАМЕНКО Надежда

преподаватель кафедры здоровья, физической терапии, реабилитации и эрготерапии Сумский государственной педагогический университет им. А.С. Макаренко

улица Ярослава Мудрого, 2/1, Г. Сумы, 40030, Украина

E-mail: avram2104@gmail.com

БУГАЕНКО Татьяна

преподаватель кафедры здоровья, физической терапии, реабилитации и эрготерапии Сумской государственной педагогический университет им. А. С. Макаренко

улица Роменская 93/4 кв. 205, м. Суми, 40002, Украина

E-mail: bugaenkotv@ukr.net

**СОСТОЯНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ ТЕРАПИИ И
ЭРГОТЕРАПИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ
УКРАИНЫ**

Резюме. В статье освещены важные проблемные аспекты в подготовке будущих специалистов по физической терапии и эрготерапии на современном этапе исследования в высших учебных заведениях Украины, раскрыты основные недостатки в организационных и методических подходах к организации учебного процесса,

проанализирован зарубежный опыт работы отдельных учреждений высшего образования в данном направлении и его значимость для отечественной системы образования.

Ключевые слова: физическая терапия, эрготерапия, физическая реабилитация, профессиональная подготовка, готовность, профессиональные умения и навыки, профессиональные способности, компетентность, методологические подходы, здоровьесберегающая деятельность.

BESPALOVA Oksana

the teacher of the department of human health, physical therapy, rehabilitation and ergotherapy, Sumy State Pedagogical University im. A.S. Makarenko

Kievskaya St., 26 B / 87, p. Garden, Sumsky District, 40002, Ukraine

E-mail: i-ozon777@bigmir.net

AVRAMENKO Nadiya

the teacher of the department of human health, physical therapy, rehabilitation and ergotherapy, Sumy State Pedagogical University im. A.S. Makarenko

Vulitsya Yaroslav the Wise 2/1, Sumy metro station, 40030, Ukraine

Email: avram2104@gmail.com

BUGAYENKO Tetiana

a teacher of the department of health, physical therapy, rehabilitation and ergotherapy, Sumy State Pedagogical University named after. A. S. Makarenko

Romenskaya street 93/4 sq. m. 205, Sumy, 40002, Ukraine

E-mail: bugaenkotv@ukr.net

STUDY OF THE PROBLEM OF PREPARATION OF PROFESSIONALS FROM PHYSICAL THERAPY AND ERGOTHERAPY IN THE EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE

Summary. The article highlights important issues in the training of future specialists in physical therapy and ergotherapy at the present stage of research in higher educational institutions of Ukraine, reveals the main shortcomings in the organizational and methodological approaches to the organization of the educational process, analyzes the foreign experience of the work of individual institutions of higher education in this area and its significance for the domestic system of education.

Keywords: physical therapy, ergotherapy, physical rehabilitation, vocational training, readiness, professional skills and abilities, professional abilities, competence, methodological approaches, health-saving activity.

Abstract. Today in Ukraine the training of specialists specializing in "physical therapy and ergotherapy" remains innovative. Research by leading Ukrainian scientists on the problems of forming a competent specialist in the field of physical rehabilitation, and from the standpoint of the present in the field of physical therapy, ergotherapy indicate significant disadvantages in the system of vocational training.

Domestic researchers have revealed and substantiated the main issues in the field of professional training of future specialists in physical therapy and ergotherapy at the present stage of the specialty. The researchers noted that the content of training of specialists represents a complex problem, the solution of which should be based on sound theoretical and methodological approaches, taking into account the cultural heritage of the national educational system and the recommendation of the European experience in higher education. In connection with this, in the process of professional training, new approaches to the formation of professional competitive specialists in physical therapy and ergotherapy that would be able to carry out rehabilitation activities at a high level are needed.

REFERENCES

1. Basilchuk, O. V. (2017). Izrail'skyi dosvid profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi terapii k vyshchym navchalnym zakladam [The Israeli experience of professional training of future specialists in physical therapy to higher educational institutions]. *Series: Pedagogical sciences*, 3, 87 - 93. [in Ukrainian].
2. Belikova, N. O. (2014). [Organization of practical training of future specialists in physical rehabilitation to healthcare activities]. *Educational discourse*, 2 (6), 13 - 22. [in Ukrainian].
3. Bismak, O. V. (2016). Klinichna diialnist fakhivtsiv fizychnoi reabilitatsii v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Clinical activity of specialists in physical rehabilitation in Ukraine: problems and perspectives]. *Educational Discourse*, 3 (15), 163 – 174.[in Ukrainian].
4. Bugeria, T. M. (2006). Vykorystannia mizhpredmetnykh zviazkiv v udoskonaliuvanni navchalnoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoi reabilitatsii [Use of interdisciplinary connections in improvement of educational activity of future specialists in physical rehabilitation]. *Pedagogics, psychology and medical-biological problems of physical education and sports: Sb. sciences works*, 3, 10 - 12. [in Ukrainian].
5. Hertsik, A. M. (2006). Orhanizatsiino – metodychni aspekty pidhotovky bakalavriv fizychnoi reabilitatsii v Kanadi [Organizational and methodical aspects of preparation of bachelors of physical rehabilitation in Canada]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Gomonyuk, O. (2014). Pedagogichni umovy formuvannia profesiino znachushchykh yakosti u maibutnikh reabilitolohiv [Pedagogical conditions for the formation of professionally significant qualities in future rehabilitants]. *Scientific Bulletin of the East European National University*

- named after. Lesya Ukrainka. Pedagogical sciences*, 8, 87 - 92. [in Ukrainian].
7. Guk, S. V. (2014). Osoblyvosti praktychnoi pidhotovky fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii u velykii Brytanii [Features of practical training of specialists in physical rehabilitation in Great Britain]. *Modern information technologies and innovative methods of training in training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, 38, 152-157. [in Ukrainian].
  8. Guk, S. V. (2013). Profesiini funktsii fakhivtsia z fizychnoi reabilitatsii [Professional Functions of Specialist in Physical Rehabilitation]. *Pedagogical Education: Theory and Practice*, 14, 66 - 70. [in Ukrainian].
  9. Krupa, V. V. (2014). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii [Formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil. [in Ukrainian].
  10. Krupa, V. V. (2012). Analiz stanu problemy pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi reabilitatsii u pedahohichnii teorii ta praktytsi [Analysis of the state of the problem of training of future specialists in physical rehabilitation in pedagogical theory and practice]. *Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University of Ukraine*, 6, 83 - 86. [in Ukrainian].
  11. Osipov, V. (2013). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi reabilitatsii do roboty zi sportyvnyimi rezervamy [Features of professional training of future specialists in physical rehabilitation to work with sports reserves]. *Sportivnyi vestnik Prydniprov'ia*, 3, 126 - 130. [in Ukrainian].

(переклад зроблено особисто авторами статті)

УДК 378.016:796-051

МОСЕЙЧУК Юрій

д-р пед. наук, доцент, завідувач кафедри фізичної культури та основ здоров'я Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

вул. Стасюка, 4-д, м. Чернівці, 520058, Україна

E-mail: yr-mosey@ukr.net

ПАЛІЧУК Юрій

канд. пед. наук, доцент кафедри фізичної культури та основ здоров'я Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

вул. Стасюка, 4-д, м. Чернівці, 520058, Україна

E-mail: palichukyura@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ

Анотація. Статтю присвячено ефективності процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи шляхом реалізації організаційно-педагогічних умов і формування їхньої професійної готовності в означеному напрямі. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив з'ясувати стан розробленості досліджуваної проблеми. Для створення теоретико-методичного фундаменту дослідження підготовки майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів уточнено основні терміни та поняття, що є засадничими в галузі підготовки людини до ведення здорового способу життя з метою ціннісного ставлення до здоров'язбереження та розвитку культури здоров'я.

© Мосейчук Ю., Палійчук Ю., 2018

Результати дослідження стану готовності майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи засвідчили необхідність удосконалення навчально-виховного процесу у названому напрямі.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, підготовка вчителів, культура здоров'я, здоров'язбережувальні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Підготовка вчителів на якісно новому рівні є одним із важливих державних пріоритетів. Модернізація системи освіти в країні ставить перед вищою школою завдання суттєвого покращення професійної підготовки та виховання майбутніх фахівців.

Формування навичок здорового способу життя, ціннісного ставлення до власного здоров'я має розпочинатися ще зі шкільних років, що потребує підготовки студентів ЗВО до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи.

З огляду на зазначене, перед вищою школою нині постає завдання підготовки майбутнього вчителя до оздоровчої та профілактичної роботи з учнями загальноосвітньої школи, який здатний не лише навчати й виховувати учнів, а й розвивати в них культуру здоров'я.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що питання збереження й зміцнення здоров'я постійно привертають увагу науковців усіх часів, від античних філософів (Аристотель, Гіппократ, І. Кант) до сучасних учених, предметом досліджень яких виступили різноманітні аспекти: розвиток валеологічної культури, культури здоров'я (І. Брехман, В. Горащук, С. Кириленко); підготовка фахівців до формування здорового способу життя (В.

Бобрицька, М. Борисов, О. Савченко); підготовка майбутніх учителів до фізкультурно-оздоровчої діяльності (Т. Круцевич, А. Огністий [1], Б. Шиян [2]); здоров'язбережувальні технології у підготовці фахівців (Н. Башавець, С. Гримблат, Ю.Палічук [3]); необхідність якісного фізичного виховання та важливість фізичної активності для покращення здоров'я (Ю.Мосейчук [5], А.Ребрина та ін.)

Формування цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати стан дослідженості проблеми культури здоров'я та рівень готовності майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи на основі літературних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні життєві умови висувають підвищені вимоги до здоров'я випускників ЗВО. І тому головне для них – бути здоровими. Особливо це стосується студентів педагогічних спеціальностей, які повинні бути не тільки здоровими, але і нести знання своїм учням про формування культури здоров'я, ведення здорового способу життя, про те, як стати здоровими.

Отже, в контексті дослідження здоров'я людини розглядається як досить складний феномен загальнолюдського та індивідуального буття. Нема сумнівів, що це поняття є комплексним, оскільки залежить від взаємодії багатьох складних факторів фізичного і психічного, соціального та індивідуального порядку, а інколи і філософського змісту.

Відповідно до цього важливим завданням сучасної освіти є забезпечення цілісного розвитку особистості, зокрема її здоров'я у всіх його проявах, тому особливого значення набуває пропагування здорового способу життя, як передумови формування культури здоров'я учнів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Відтак, заклади вищої освіти покликані не лише готувати майбутніх учителів до здійснення професійної діяльності, а й до формування навичок здорового способу життя у вихованців.

Визначаючи розвиток здорового способу життя, науковці доводять, що результатом його сформованості є культура здоров'я, від якої залежить збереження та відтворення власного здоров'я людини [4].

Тому на сучасному етапі виникає необхідність в активному формуванні культури здоров'я. Згідно з принципом єдності людського організму і середовища, індивідуальне здоров'я формується протягом усього життя в конкретних умовах соціального оточення, яке характеризується поетапною зміною однієї педагогічної системи – іншою та їх взаємодією. Звідси випливає, що формування культури здоров'я – проблема педагогічна, рішення якої здійснюється в освітньо-виховному процесі.

Сучасні життєві умови висувають підвищені вимоги до здоров'я випускників ЗВО. І тому головне для них – бути здоровими. Особливо це стосується студентів педагогічних спеціальностей, які повинні бути не тільки здоровими, але і нести знання своїм учням про формування культури здоров'я, ведення здорового способу життя, про те, як стати здоровими [5].

Тому, на сьогоднішній день виникла необхідність у підготовці вчителя не тільки як професіонала-предметника, але і як фахівця, здатного розвивати культуру здоров'я учнів.

Сучасна вища школа не виконує в достатній мірі завдання підготовки майбутніх учителів до здоров'язбережувальної навчально-виховної діяльності. Тому проблема підготовки учителів до розвитку культури здоров'я учнів стає все більш актуальною. Для усунення цих

недоліків необхідно розробити теоретичні засади здоров'язбереження й ефективно використовувати їх в процесі підготовки майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи у вищих навчальних закладах.

Багатопланові знання про здоров'я, культуру здоров'я, здоровий спосіб життя носять міждисциплінарний характер і охоплюють різноманітні навчальні дисципліни. У зв'язку з цим вирішувати проблему здоров'я й оздоровлення краще на основі інтегрованого підходу. Найважливішим завданням вищої освіти є підготовка вчителя до розвитку культури здоров'я учнів, який володіє справді науковою інтеграцією знань із фізичного виховання, де практично реалізуються знання і вміння, формуються навички володіння фізичними вправами, фізичного розвитку і вдосконалення, мотивації до здорового способу життя; валеології, як основної науки про здоров'я та безпеки життєдіяльності, де забезпечується свідоме ставлення людини до ситуацій, які становлять ризик для життя і здоров'я.

Реформування вищої школи, передусім, має на меті вирішення проблеми підвищення якості підготовки фахівців, здатних до ефективної діяльності за фахом в умовах ринкової економіки. Професійною підготовкою вчителя є процес, спрямований на досягнення кінцевого результату, обумовленого соціальним замовленням суспільства, який проявляється в понятті «готовність вчителя до професійної діяльності».

Поняття «готовність» відображає особливості психічного стану, психічні утворення, а також сукупність певних інтересів, умінь і навичок.

Науковці «готовність» визначають як результат, стан, наслідок професійної підготовки студента до того чи іншого виду діяльності. Це, зокрема, стосується і педагогічної діяльності, готовність до якої

здійснюється шляхом цілеспрямованого розвитку особистості у навчально-виховному процесі.

У контексті дослідження необхідним є розмежування понять «готовність» і «підготовка». У словнику В. Даля термін «підготовка» трактується як стан попереднього виконання чого-небудь, а «підготувати» – означає навчити, дати необхідні знання для чого-небудь. Під «готовністю» розуміється погодженість робити що-небудь, стан за якого все зроблене, все готове. Ці визначення дають змогу чітко визначити роль і завдання закладів вищої освіти щодо професійної підготовки студента до майбутньої професійної діяльності в школі.

Досліджуючи проблеми формування готовності студентів вищих навчальних закладів до здоров'язбережувальної діяльності в процесі професійної підготовки, наголошуємо на необхідності формування професійно-прикладної фізичної готовності, як частину культури праці і фізичної культури в цілому, специфіка якої полягає у спрямованості на сприяння розвитку й оптимізації умов для реалізації психофізичних якостей і фізіологічних процесів у людському організмі у професійній діяльності.

На основі узагальнень судження науковців щодо дефініції «готовність» і «підготовка» зроблено висновок, що «підготовка» це процес, а «готовність» – результат цього процесу, результат професійної підготовки. Відповідно до цього «готовність до педагогічної діяльності» розглядається як результат навчально-виховного процесу в педагогічному навчальному закладі.

Вчителі не можуть успішно формувати особу котра вчиться, залучати її до фізичної культури, якщо самі не займаються фізичним самовихованням, часто хворіють, не дотримуються здорового способу

життя. Підрастаюче покоління неможливо сформувати активним, якщо педагог залишатиметься пасивним.

Відомо, що здоров'я молоді залежить від рівня рухової активності, генетичних задатків, профілактики захворювань, якості лікування, матеріального стану; способу життя, що охоплює умови життя, праці, харчування, наявності або відсутності шкідливих звичок; від стресів та якості занять із фізичного виховання.

Погіршення стану здоров'я майбутніх фахівців пов'язано із низьким рівнем їхньої культури здоров'язбереження, недостатньо повним, нерегулярним і невчасним медичним обстеженням, безтурботним ставленням викладачів до збереження здоров'я студентів, недостатністю впровадження здоров'язбережувальних заходів у навчально-виховний процес вищого освітнього закладу, байдужістю студентів до власного здоров'я, відсутністю здоров'язбережувального середовища у ЗВО та належних умов.

Негативний стан здоров'я майбутніх фахівців, окрім впливу довкілля, стилю життя, спадковості, дефіциту рухової активності, зумовлений і комплексом соціально-педагогічних чинників, відсутністю цілеспрямованої пропаганди та просвіти в галузі здоров'язбереження особистості. Тому у процесі підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів до розвитку культури здоров'я учнів були визначені такі недоліки:

- 1) недостатня розробленість методик у сфері навчання та виховання здорового способу життя студентів;
- 2) відсутність належної уваги до формування потреб, мотивації й настанов на здоровий спосіб життя;

3) недосконалість критеріїв і показників у галузі оцінювання рівня сформованості здоров'язбереження майбутніх фахівців;

4) низька зорієнтованість на розвиток особистісно-значущих фізичних якостей студентів, їхня недостатня спрямованість на підтримку свого здоров'я та розвитку культури здоров'я школярів.

Погіршення стану здоров'я молоді пов'язане з кризою в національній системі фізичного виховання населення, а її причинами — є знецінення соціального престижу здоров'я, фізичної культури і спорту; неузгодженістю між сучасними вимогами до всіх ланок підготовки і перепідготовки фізкультурних кадрів; недооцінення в навчальних закладах соціальної, оздоровчої та виховної ролі фізичної культури і спорту; залишковий принцип її фінансування.

Сучасне життя, з огляду на ринкові умови, вимагає від студентів-педагогів дбати про стан свого здоров'я, самостійно займатися фізичними вправами, демонструвати психофізичну готовність до життєдіяльності відповідно до обраної професії, що дасть змогу значно підвищити та розвивати культуру здоров'я учнів.

У зв'язку з погіршенням стану здоров'я не лише школярів, але і населення в цілому, у зв'язку з екологічними проблемами, стресовими ситуаціями в суспільстві й іншими несприятливими діями виникає потреба в підготовці майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи.

Фізичне виховання формує систему ціннісних орієнтацій особи на здоровий спосіб життя, забезпечує мотиваційну, інформаційну, функціональну і рухову готовність до нього та здійснюється відповідно до загальних і специфічних закономірностей, принципів і правил

педагогічного процесу, впливає на інтелектуальні, психічні, морально-вольові й інші якості особистості.

Сучасний процес фізичного виховання у ЗВО направлений на всебічний розвиток особи, поліпшення здоров'я, вдосконалення рівнів фізичного розвитку і фізичної підготовленості, формування здорового способу життя студентів, прищеплення гігієнічних навичок, активізацію самостійної фізкультурної діяльності, розвиток наукового світогляду, сприяння становленню професійно-прикладної фізичної кондиції студентів.

Проведений аналіз наукової літератури свідчить про необхідність кардинальних змін змісту фізичного виховання в системі вищої педагогічної освіти, створення нової системи уявлень про цілі та завдання, форми і методи зміцнення здоров'я студентів, визначення шляхів їх фізичного вдосконалення для розвитку культури здоров'я учнів.

Таким чином, необхідно відзначити значущість фізичного виховання в процесі підготовки майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи. За період навчання у ЗВО у студентів має бути сформована переконаність у необхідності постійно працювати над собою, вивчати особливості свого організму, вони повинні навчитися раціонально використовувати свій фізичний потенціал і вести здоровий спосіб життя [6].

Розвиток культури здоров'я студента вимагає дотримання комплексу завдань: навчання культури рухів, використання нових технологій здоров'язбереження, створення педагогічних умов гуманізації фізичного виховання студентів, педагогічних ігор, проблемних ситуацій для моделювання власних програм фізичного розвитку.

Висновки. Результати проведеного нами дослідження дозволяють зробити наступні висновки: одним із шляхів підготовки майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи є підвищення фізичної підготовленості та розвитку, вдосконалення фізичних якостей, необхідних для подальшої педагогічної діяльності засобами та формами професійно-прикладної фізичної підготовки (ППФП): гімнастикою (ранкова гігієнічна гімнастика, вступна гімнастика, корекційна та профілактична, виробнича, художня); рухливими та спортивними іграми, плаванням, легкою атлетикою, туризмом, фізкультурними хвилинками і фізкультурними паузами тощо).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів покращення процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи і передбачає подальше вивчення цієї проблематики, розробку навчально-методичного забезпечення та подальше оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до розвитку культури здоров'я школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Огністий А. В. Підготовка старшокласників і відбір до навчання на факультеті фізичного виховання : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 / Огністий Андрій Володимирович. – Луцьк, 1999. – 213 с.
2. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Ч. 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 248 с.
3. Палічук Ю. І. Застосування здоров'язбережувальних технологій у вищих навчальних закладах економічного профілю : [монографія] / Ю. І. Палічук. – Чернівці-Вижниця : Черемош, 2014. – 258 с.

4. Романишина Л. Теоретичний аналіз здоров'язберігаючих технологій у підготовці майбутніх учителів / Людмила Романишина // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія. – 2012 – Вип. 631. – С. 110–116.
5. Galan Y., Nakonechnyi I., Moseychuk Y., Dotsyuk L., Palichuk Y., Yarmak O. The analysis of physical fitness of 13-14 years in the process of physical education. Journal of Physical Education and Sport. 2017. Vol. 17, Art. 237. P. 2244-2249.
6. Yarmak O., Blagii O., Palichuk Y., Hakman A., Moroz O., Galan Y. Analysis of the factor structure of the physical condition of girls 17-19 year-old. Journal of Human Sport and Exercise. 2018. Vol. 13, P. 259-268

Стаття надійшла до редакції 30.11.2018

МОСЕЙЧУК Юрій

доктор педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой физической культуры и основ здоровья Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, ул. Стасюка, 4-д, г. Черновцы, 520058, Украина

E-mail: yr-mosey@ukr.net

ПАЛИЧУК Юрій

кандидат педагогических наук, доцент кафедры физической культуры и основ здоровья Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, ул. Стасюка, 4-д, г. Черновцы, 520058, Украина

E-mail: palichukyura@gmail.com

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ К РАЗВИТИЮ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ УЧАЩИХСЯ

Резюме. Стаття посвящена ефективності процесу підготовки майбутніх учителів к розвитку культури здоров'я учасників

общеобразовательной школы путем реализации организационно-педагогических условий и формирования их профессиональной готовности в рассматриваемом направлении. Проведенный анализ психолого-педагогической литературы позволил выяснить состояние разработанности исследуемой проблемы. Для создания теоретико-методического фундамента исследования подготовки будущих учителей к развитию культуры здоровья учащихся уточнены основные термины и понятия, которые являются основополагающими в области подготовки человека к ведению здорового образа жизни с целью ценностного отношения к здоровьесбережению и развития культуры здоровья.

Результаты исследования состояния готовности будущих учителей к развитию культуры здоровья учащихся общеобразовательной школы показали необходимость совершенствования учебно-воспитательного процесса в названном направлении.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, подготовка учителей, культура здоровья, здоровьесберегательные технологии.

MOSEYCHUK Yuriy

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Physical Culture and Foundations of Health Yuri Fedkovich Chernivtsi National University

Stasyuka street 4-D, 520058, Chernivtsi, Ukraine

E-mail: yr-mosey@ukr.net

PALICHUK Yuriy

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical Culture and Foundations of Health Yuri Fedkovich Chernivtsi National University

Stasyuka street 4-D, 520058, Chernivtsi, Ukraine

E-mail: palichukyura@gmail.com

PREPARING FUTURE TEACHER FOR THE DEVELOPMENT OF THE HEALTH CULTURE OF PUPILS

Annotation. Introduction. The article is devoted to the effectiveness of the process of preparing future teachers for the development of the health culture of pupils in a comprehensive school through the implementation of organizational and pedagogical conditions and the formation of their professional readiness in the specified direction.

Analysis of basic research and publications. The analysis of scientific sources has shown that the issues of preservation and strengthening of health constantly attract the attention of scientists of all time, from ancient philosophers (Aristotle, Hippocrates, I. Kant) to modern scientists, the subject of research of which were various aspects: development of valeological culture, culture of health (I. Brekhman, V. Gorashchuk, S. Kirilenko); preparation of specialists for the formation of a healthy lifestyle (V. Bobrytska, M. Borisov, O. Savchenko); health-saving technologies in the training of specialists (N. Bashavets, S. Grimblat, Yu.Palichuk); preparation of future teachers for physical culture and recreation activities (T. Krusevich, A. Ognisty, B. Shiyan); the need for high-quality physical education and the importance of physical activity for the improvement of health (Y. Moselychuk, A.Rebrin, etc.)

Purpose. It is to ensure the effectiveness of the process of preparing future teachers for the development of the health culture of pupils in a comprehensive school through the implementation of organizational and pedagogical conditions and the formation of their professional readiness in the specified direction.

Results. The results of the study on the readiness of future teachers for the development of the health culture of pupils in the secondary school showed the need to improve the educational process in the named direction.

Conclusions. The results of our study allow us to draw the following conclusions: one of the ways of preparing future teachers for the development of the health culture of pupils of a secondary school is to increase physical development, improve the physical qualities necessary for further pedagogical activities by means and forms of vocational and applied physical training (VAPhT): by gymnastics (morning hygienic gymnastics, introductory gymnastics, corrective and preventive, industrial, artistic); by moving and sports games, by swimming, track and field athletics, tourism, physical exercises and physical culture pauses, etc.).

Keywords: health, healthy lifestyle, teacher training, health culture, healthcare technologies.

REFERENCES

1. Ohnystyy A. V. (1999). *Pidhotovka starshoklasnykiv i vidbir do navchannya na fakulteti fizychnoho vykhovannya* [Preparation of senior pupils and selection to study at the Faculty of Physical Education]. *Candidate's thesis*. Lutsk [in Ukrainian].
2. Shyyan B. M. (2004). *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia shkolyariv*. [Theory and method of physical education of schoolchildren]. Part 2. *Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan - Ternopil: Educational book – Bogdan*, 248s. [in Ukrainian].
3. Palichuk Yu. I. (2014). *Zastosuvannya zdorovyazberezhuvalnykh tekhnolohiy u vyshchykh navchalnykh zakladakh ekonomichnoho profilyu* : [Application of healthcare-saving technologies in higher educational institutions of the

- economic profile]. [monografiia] – *Chernivtsi-Vyzhnytsya : Cheremosh - Chernivtsi-Vyzhnytsia: Cheremosh* . 258s. [in Ukrainian].
4. Romanyshyna L. (2012). Teoretychnyi analiz zdorovyazberihayuchykh tekhnolohii u pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv [Theoretical analysis of health-saving technologies in the training of future teachers] *Naukovyy visnyk Chernivetskoho universytetu. Pedagogika i psykholohiya - Scientific herald of Chernivtsi University. Pedagogy and psychology* – Issue 631, 110–116 [in Ukrainian].
5. Halan Ya., Nakonechnyi I., Moseychuk Yu., Dotsyuk L., Palichuk Yu., Yarmak O.(2017). Analiz fizychnoi pidhotovlenosti 13-14 rokiv u protsesi fizychnoho vykhovannia. [The analysis of physical fitness of 13-14 years in the process of physical education]. *Zhurnal fizychnoho vykhovannia ta sportu - Journal of Human Sport and Exercise*. Vol. 17, st. 237. 2244-2249 [in English].
6. Yarmak O., Blahii O., Palychuk Yu., Khakman A., Moroz O., Halan Ya. (2018). Analiz faktornoyi struktury fizychnoho stanu divchat 17-19 rokiv. [Analysis of the factor structure of the physical condition of girls 17-19 year-old]. *Zhurnal lyudskoho sportu ta vprav - Journal of Human Sport and Exercise*. Vol. 13. 259-268 [in English].

(переклад на англ. зроблено особисто авторами статті)

УДК 371.21+374.33

ПАВЛИК Надія

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальних технологій,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

вул. В. Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна, 10008

E-mail: pavnad@ukr.net

ПРАКТИЧНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація. У статті висвітлено проблему оцінювання професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери з позицій діяльнісного та компетентнісного підходів; описано авторську методику діагностики практично-діяльнісного критерію професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів; представлено результати вивчення актуального стану сформованості професійної компетентності студентської молоді за практично-діяльнісним критерієм. Практично-діяльнісний критерій рівня професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери розкриває наявність у студентської молоді досвіду додаткової освітньої, громадської, соціально-перетворюючої, професійної діяльності. Вимірювання критерію здійснювалося за допомогою метода аналізу документів, а саме студентських портфоліо, у яких молоді пропонувалося зібрати й оформити результати своєї громадської, професійної, освітньої діяльності та здобутків, які б свідчили про оволодіння ними знаннями, уміннями, досвідом, що підвищують їх потенціал у подальшому працевлаштуванні та свідчать про можливості кар'єрного зростання.

© Павлик Н., 2018

Зокрема, студентські портфоліо можуть містити розробки власних реалізованих соціальних проєктів, сертифікати про вивчення іноземної мови, курсів волонтерів, тощо; досвід наукової або позааудиторної діяльності.

У результаті діагностики стану прояву практично-діяльнісного критерію професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери встановлено: у студентів недостатньо розвинуті вміння презентації та захисту результатів своєї роботи. Спостереження за процесом захисту портфоліо засвідчило, що студенти не достатньо впевнені у власних силах і досягненнях, не готові аргументувати власний досвід, не вміють конструктивно комунікувати. Тобто презентаційні, ораторські, комунікативні вміння молоді потребують додаткової уваги при організації професійного навчання.

Результати дослідження вказують на необхідність додаткової неформальної діяльності із цілепокладання, відсутність у студентів рефлексії власних сильних сторін, умінь побудови плану щодо формування професійної компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність, критерій, практично-діяльнісний критерій, майбутні фахівці, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Особлива увага до практично-діяльнісного критерію оцінювання рівня професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери визначається превалюванням діяльнісного підходу як вихідного в організації навчального процесу закладів вищої освіти. Саме формування різних видів професійної діяльності майбутніх фахівців виступає пріоритетним завданням професійної підготовки. У роботі І. Мигович однією з основних

проблем професійної підготовки визнано перевагу репродуктивного характеру навчальної діяльності студентів, яка обмежує можливості формування саме професійного досвіду, відриває навчання від майбутньої професійної діяльності фахівців [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Впровадження діяльнісного і компетентнісного підходів у вищій школі вимагає пошуку інструментів оцінки результативності процесу професійної підготовки майбутніх фахівців. Значна частина досліджень професійної компетентності як результату навчальної діяльності закладу вищої освіти пропонує авторське бачення компонентів, критеріїв, показників діагностики. Так, у роботі О. Жихорської [2] основними критеріями сформованості професійної компетентності визначено когнітивний, діяльнісний і особистісний, де діяльнісний критерій відображає здатність навчально-допоміжного персоналу використовувати фахові знання на практиці. Т. В. Абрамович при організації педагогічного експерименту із розвитку професійної компетентності соціальних педагогів, виокремлює у професійній компетентності соціальних педагогів мотиваційно-ціннісну, когнітивну, соціально-діяльнісну та оцінно-рефлексивну складові [3].

Нам імпонує авторський підхід Т.О. Голубенко [4] щодо потреб вивчення функціональних обов'язків фахівців у професійній діяльності та відповідному проектуванні очікуваних результатів професійної підготовки. Це дозволить реалізувати вимогу до змістового наповнення професійної підготовки, визначену Р.Х. Вайнолою як інтеграція освітньої та професійної діяльності [5].

О.Г. Карпенко, здійснюючи аналіз теоретико-методологічних підходів професійної готовності фахівців до соціальної роботи [6], співвідносить цілі та результати професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери із кваліфікаційними характеристиками спеціальності; авторка при цьому зауважує, що вимоги до професійних якостей студентів часто носять узагальнений характер. Це, на нашу думку, утруднює діагностику результативності навчання, надаючи їй почасти характеру суб'єктивності, несистемності, залежності від зовнішніх обставин.

Формулювання цілей статті. Отже, постає потреба в розробці та апробації інструментів діагностики рівня сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців і прояву практично-діяльнісного критерію оцінювання як провідного. Відповідно, завданнями статті є: опис авторської методики діагностики практично-діяльнісного критерію професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів; вивчення актуального стану сформованості професійної компетентності студентської молоді за практично-діяльним критерієм.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Діагностика наявного стану сформованості професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів дозволяє нам отримати вихідні дані для аналізу результативності формальної освіти у контексті проблеми дослідження. Вивчення студентської молоді як суб'єкту процесу професійної підготовки та рівня її професійної компетентності дозволяє схарактеризувати актуальні проблеми вищої школи та визначити місце неформальної освіти як додаткової або компенсуючої в реалізації окремих освітніх підходів, концепцій, стратегій.

Практично-діяльнісний критерій рівня професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери розкриває наявність у студентської молоді досвіду додаткової освітньої, громадської, соціально-перетворючої, професійної діяльності. Вимірювання критерію здійснювалося за допомогою метода аналізу документів – студентських портфоліо, у яких молоді пропонувалося зібрати й оформити результати своєї громадської, професійної, освітньої діяльності та здобутків, які б свідчили про оволодіння ними знаннями, вміннями, досвідом, що підвищують їх потенціал у подальшому працевлаштуванні та свідчать про можливості кар'єрного зростання.

Бланк аналізу студентських портфоліо подано таблиці 1.

Таблиця 1

Оцінювання портфоліо

№	Показники оцінювання	Оцінка					Коментар
		1	2	3	4	5	
<i>1</i>	<i>Форма портфоліо</i>						
1.1	Структурованість, логічність матеріалів						
1.2	Лаконічність і змістовність матеріалів						
1.3	Творчість і естетичність оформлення матеріалів						
1.4	Різноманітність і достатність матеріалів						
<i>2</i>	<i>Зміст портфоліо</i>						
2.1	Відповідність кваліфікаційним вимогам						
2.2	Достатність інформації для об'єктивного оцінювання						
2.3	Наочність результатів роботи						
2.4	Підтвердженість результатів роботи						

РОЗДІЛ. ВИЦА ШКОЛА

2.5	Системність представлених матеріалів						
2.6	Відповідність матеріалів цілям професійного зростання						
2.7	Актуальність тем, напрямків, форм, результатів						
3	<i>Захист портфоліо</i>						
3.1	Презентація портфоліо групи						
3.2	Відповіді на запитання						
3.3	Індивідуальність						
	<i>Загалом</i>						

На констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи нами була проведена відкрита презентація досліджуваних студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери щодо представлення матеріалів, які вони включили у власні професійні портфоліо.

Результати першого діагностичного зрізу висвітлено у табл.2

Таблиця 2

Аналіз студентських портфоліо як результатів додаткової освітньої діяльності та набуття професійного досвіду, констатувальний етап

№	Рівень якості	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1	<i>Форма портфоліо</i>				
1.1	Незадовільний	7	4,4	8	4,7
1.2	Достатній	46	29,1	52	30,8
1.3	Середній	83	52,5	85	50,3

РОЗДІЛ. ВИЦА ШКОЛА

№	Рівень якості	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1.4	Творчий	22	13,9	24	14,2
	Всього	158	100	169	100
2	<i>Зміст портфоліо</i>				
2.1	Незадовільний	8	5,1	8	4,7
2.2	Достатній	44	27,8	49	29,0
2.3	Середній	91	57,6	95	56,2
2.4	Творчий	15	9,5	17	10,1
	Всього	158	100	169	100
3	<i>Презентація портфоліо</i>				
3.1	Незадовільний	11	7,0	13	7,7
3.2	Достатній	44	27,8	46	27,2
3.4	Середній	93	58,9	98	58,0
3.4	Творчий	10	6,3	12	7,1
	Всього	158	100	169	100

Порівняння результатів оцінювання окремих шкал табл. 2. свідчить, що найвищі результати при аналізі студентських портфоліо одержані нами при оцінюванні форми представлення портфоліо – 13,9% досліджуваних експериментальної групи та 14,2% опитаних контрольної групи виконали це завдання на творчому рівні.

Відповідно, 4,4% і 4,7% студентів експериментальної і контрольної груп незадовільно оцінені при представленні портфоліо, що відображає недостатність матеріалів або їх відсутність; невідповідність оформлення портфоліо заданим вимогам.

Зміст портфоліо відображає власне досвід додаткової освітньої або професійної діяльності студентів, набутий нами поза формальним освітнім процесом та такий, що підвищує конкурентоспроможність і професійну компетентність майбутніх фахівців. Це можуть бути розробки власних реалізованих соціальних проектів, сертифікати про вивчення іноземної мови, курсів волонтерів, тощо; досвід наукової або позааудиторної діяльності і т.п.

Творчий рівень представлених портфоліо притаманний 9,5% експериментальної і 10,1% контрольної груп. Це рівень, який являє собою високі досягнення студентів у професійній або спорідненій діяльності.

Презентація портфоліо на констатувальному етапі представляла собою публічний захист, спільну комунікацію студентів у групах щодо доцільності окремого досвіду, його зв'язку із професійною компетентністю, перспектив побудови кар'єри у соціальній сфері. Незначні результати оцінки діяльності студентів на цьому етапі (6,3% у експериментальній і 7,1% у контрольній групах) вказують на недостатність розвитку у студентів умінь презентації та захисту результатів своєї роботи. Спостереження за процесом захисту портфоліо засвідчило, що студенти не достатньо впевнені у власних силах і досягненнях, не готові аргументувати власний досвід, не вміють конструктивно комунікувати. Тобто презентаційні, ораторські, комунікативні уміння молоді потребують додаткової уваги при організації професійного навчання.

Загальний рівень практично-діяльнісного критерію узагальнює дані щодо набуття студентами практичних умінь і навичок, дані його емпіричної оцінки висвітлено у табл. 3.

Таблиця 3

**Діагностика практично-діяльнісного критерію професійної підготовки
майбутніх соціальних педагогів, констатувальний етап**

№	Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
		а.в.	%	а.в.	%
1	Незадовільний	9	5,7	10	5,9
2	Достатній	45	28,5	49	29,0
3	Середній	89	56,3	93	55,0
4	Високий	15	9,5	17	10,1
Всього		158	100	169	100

Незадовільний рівень прояву практично-діяльнісного критерію властивий 5,7% студентів експериментальної групи та 5,9% – контрольної; досліджувані цього рівня не мають досвіду діяльності за фахом, не демонструють володіння базовими вміннями соціально-педагогічної діяльності. Студенти з високим рівнем практично-діяльнісного компоненту професійної компетентності (9,5% і 10,1% у експериментальній і контрольній групах) демонструють високий рівень позанавчальної активності, розвиток додаткових умінь, наявність досвіду практичної соціально-педагогічної діяльності, участь у заходах, які розширюють коло особистісних і професійних компетенцій.

Майбутні соціальні педагоги, які мають достатній рівень практично-діяльнісного компоненту професійної компетентності характеризуються наявністю окремих, не системних умінь і навичок соціально-педагогічної діяльності, вони не мають цілеспрямованого плану побудови кар'єри або власної самореалізації у професійній діяльності. Кількість таких студентів

досить висока: 28,5% — в експериментальній групі та 29,0% — у контрольній. На нашу думку, ці студенти становлять групу, з якою потрібно проводити окрему роботу щодо цілепокладання, рефлексії власних сильних сторін, побудови плану з формування професійної компетентності.

Отже, діагностика практично-діяльнісного компоненту професійної компетентності свідчить про необхідність створення умов професійної підготовки, які дозволять формувати практико-орієнтовані уміння молоді, сприятимуть пізнанню себе у професії через діяльність та рефлексію.

На констатувальному етапі експерименту було визначено, що найбільші труднощі студенти переживають саме в процесі презентації портфоліо, за необхідності публічного представлення своїх здобутків, їх рефлексії та аргументації. Так, творчий рівень презентації портфоліо було відмічено у 6,3% студентів експериментальної групи та 7,1% учасників контрольної групи.

Експериментальна робота з організації неформальної освіти у процесі професійної підготовки молоді експериментальної групи дозволила якісно підвищити творчий рівень презентації власних портфоліо до 25,3%. Ми пояснюємо це набуттям студентами досвіду публічного висловлювання думок, зближенням з групою та викладачами в умовах неформальної навчальної діяльності, формуванням умінь вести дискусію, аргументувати, захищати свою точку зору.

У контрольній групі досліджуваних такої динаміки не виявлено, результати творчого рівня на формуальному етапі становлять 6,5%. За нашими спостереженнями, орієнтованість навчання молоді на результат, а не процес, не дозволяє створити невимушеної атмосфери навчання, за якої молодь здатна виявляти себе, свої цінності й переконання, а також

прислухатися до інших. Тому проведена експериментальна робота підтверджує важливість організації неформального навчання для розвитку публічного мовлення молоді як важливої професійної якості соціально-педагогічної діяльності, яка вимагає презентації власного досвіду з актуальних соціальних питань.

Запропонований нами науково-методичний інструментарій організації неформальної освіти спряв розвитку позанавчальної та громадської активності майбутніх соціальних педагогів, їх участі у соціальних проектах, що дозволяють поступово опанувати досвідом соціально-педагогічної діяльності та розвивати професійно значущі риси особистості. Так, рівень студентської активності, представлений за шкалою «Зміст портфоліо», виріс у середовищі експериментальної групи на творчому рівні із 9,5% до 23,4% майбутніх фахівців (у контрольній групі цей показник становить 11,2% на формувальному етапі).

Одержані дані свідчать про ефективність запропонованої на формувальному етапі роботи з організації неформальної освіти, яка допомогла підвищити рівень професійної, навчальної, громадської активності молоді.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зміст портфоліо відображає власне досвід додаткової освітньої або професійної діяльності студентів, набутий ними поза формальним освітнім процесом як такий, що підвищує конкурентоспроможність і професійну компетентність майбутніх фахівців. Це можуть бути розробки власних реалізованих соціальних проектів, сертифікати про вивчення іноземної мови, курсів волонтерів, тощо; досвід наукової або позааудиторної діяльності. Презентація та експертне оцінювання студентських портфоліо дозволяє здійснити діагностику

практично-діяльнісного критерію оцінювання професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Діагностика актуального рівня прояву практично-діяльнісного критерію професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери свідчить про необхідність додаткової неформальної діяльності із цілепокладання, рефлексії студентами власних сильних сторін, побудови плану з формування професійної компетентності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у моніторингу та порівнянні впливу формальної й неформальної освіти на процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мигович І. І. До питання про зміст професійної підготовки фахівців соціальної сфери. // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом. – Ужгород: „Art Line”, 2003. – С. 227-230.
2. Жихорська О. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015. – №III(34). – Issue: 69. – С. 33-38.
3. Абрамович Т. В. Розвиток професійної компетентності соціального педагога у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. В. Абрамович. – Рівне, 2018. – 310 с.
4. Голубенко Т. О. Актуальні питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку. // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2016. – №6 (2). – С. 39-47.
5. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: дис. ... д-ра пед.

наук: 13.00.04 / Р. Х. Вайнола Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 542 с.

6. Карпенко О. Г. Теоретико-методологічні підходи професійної готовності фахівців до соціальної роботи. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2006. – Вип. 4, серія 11. – С. 47-54.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2018

ПАВЛИК Надежда

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальних технологій,
Житомирський державний університет імені Івана Франко
ул. Б. Бердичевская, 40, м. Житомир, Україна, 10008

E-mail: pavnad@ukr.net

**ПРАКТИЧЕСКО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ КРИТЕРИЙ
ОЦЕНИВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ**

Резюме. В статье освещена проблема оценивания профессиональной компетентности будущих специалистов социальной сферы с позиций деятельностного и компетентностного подходов; описана авторскую методику диагностики практическо-деятельностного критерия профессиональной компетентности будущих социальных педагогов; представлены результаты изучения актуального состояния сформованности профессиональной компетентности студенческой молодежи за практическо-деятельностным критерием. Практическо-деятельностный критерий уровня профессиональной компетентности будущих специалистов социальной сферы раскрывает наличие у студенческой молодежи опыта дополнительной образовательной, общественной, социально-творческой, профессиональной деятельности. Измерение критерия происходило при помощи метода анализа документов, а именно студенческих портфолио, в которых молодежи

предлагалось собрать и оформить результаты своей общественной, профессиональной, образовательной деятельности и достижений, которые свидетельствовали бы об овладении ими знаниями, умениями, опытом, повышающим их потенциал в последующем трудоустройстве, и свидетельствуют о возможностях карьерного роста. А именно, студенческие портфолио могут содержать разработки собственных социальных проектов, сертификаты изучения иностранного языка, курсов волонтера, и т.п.; опыта научной и внеаудиторной работы.

В результате диагностики актуального состояния проявления практико-деятельностного критерия профессиональной компетентности будущих специалистов социальной сферы установлен недостаток развития у студентов умений презентации и защиты результатов своей работы. Наблюдение за процессом защиты портфолио свидетельствует, что студенты не достаточно уверены в собственных силах и достижениях, не готовы аргументировать собственный опыт, не умеют конструктивно общаться. То есть презентационные, ораторские, коммуникативные умения молодежи требуют дополнительного внимания при организации профессионального образования. В процессе исследования определена необходимость неформальной образовательной деятельности по целеполаганию, рефлексии студентами собственных сильных сторон, построению плана формирования профессиональной компетентности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, критерий, практико-деятельностный критерий, будущие специалисты, профессиональная подготовка.

PAVLYK Nadiia

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Technologies, Zhytomyr Ivan Franko State University

V. Berdychivska str., 40, Zhytomyr, Ukraine, 10008

E-mail: pavnad@ukr.net

PRACTICAL AND ACTIVITY CRITERION FOR EVALUATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE

Abstract. Introduction. The problem of assessing the professional competence of future specialists of the social sphere from the standpoint of activity and competence approaches is highlighted in the article. Practical and activity criterion of the level of future professionals' professional competence in the social sphere reveals the presence in students' youth experience of additional educational, social, social and transformation, professional activity.

Analysis of publications. The theoretical fundamentals of diagnostics of practical and activity criterion of professional competence future social educators were contributed by O. Karpenko, R. Vajnola, T. Golubenko, I. Mygovych.

Purpose. Describe the author's methodology of diagnostics of practical and activity criterion of professional competence future social educators; present the results of studying the actual state of formation of student youth' professional competence by practical and activity criterion.

Results. Measurement of the criterion was carried out with the help of a method of documents analysis, namely students' portfolios, in which young people were asked to gather and arrange the results of their public, professional, educational activities and achievements, which would testify about their acquisition of knowledge, skills and experience, which will increase their potential in the

future, employment opportunities and evidence of career opportunities. In particular, student portfolios may include the development of their own implemented social projects, certificates for learning foreign language, volunteering courses, etc .; experience of scientific or non-auditing activity.

As a result of diagnostics of the actual state of practical and activity criterion manifestation of future specialists of social sphere professional competence, it is established that there are insufficient development of students' abilities to present and protect the results of their work. Observing the process of protecting the portfolio has shown that students are not sufficiently confident in their own strengths and achievements, are not ready to argue their own experience, can not communicate constructively. That is, the presentation, speaking, communicative skills of young people need additional attention in organizing vocational training.

Conclusion. In the process of research, the necessity of additional informal activity from goal setting, students' reflection of their own strengths, and the construction of a plan for the development of professional competence have been identified.

Key words: professional competence, criterion, practical and activity criterion, future specialists, professional training.

REFERENCES

1. Myhovich, I. I. (2003). Do pytannia pro zmist profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery. [On the issue of the content of vocational training of specialists in the social sphere] // *Aktualni problemy profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi roboty v Ukraini i za rubezhem. – Actual problems of professional training of specialists in social work in Ukraine and abroad.* Uzhhorod: „Art Line”. [in Ukrainian].

2. Zhykhorska, O. (2015). Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiinoi kompetentnosti navchalno-dopomizhnoho personalu vyshchoho navchalnoho zakladu. [Criteria, indicators and levels of formation of professional competence of teaching and support personnel of a higher educational institution.] // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, №III(34), Issue: 69, 33-38. [in Ukrainian].
3. Abramovych, T. V. (2018). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pedahoha u systemi pisliadyplomnoi osvity [Development of professional competence of a social teacher in the system of post-graduate education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Rivne. [in Ukrainian].
4. Holubenko, T. O. (2016). Aktualni pytannia profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do patronazhnoi roboty z liudmy pokhyloho viku. [Topical issues of professional training of future social workers for patronage work with the elderly]. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6 (2), 39-47. [in Ukrainian].
5. Vainola, R. Kh. (2009). Pedahohichni zasady osobystisnoho rozvytku maibutnoho sotsialnoho pedahoha v protsesi profesiinoi pidhotovky [Pedagogical bases of personal development of the future social pedagogue in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
6. Karpenko, O. H. (2006). Teoretyko-metodolohichni pidkhody profesiinoi hotovnosti fakhivtsiv do sotsialnoi roboty. [Theoretical and methodological approaches of professional readiness of specialists to social work]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. – Scientific journal of NP Drahomanov NPU*, Vyp. 4, seriia 11, 47-54. [in Ukrainian].

(англійською переклала Л. Недзельська – викладач іноземних мов
Житомирського державного університету імені Івана Франка)

УДК 378.017.4

ПАВЛЮК Любов

докторант, кандидат педагогічних наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

вулиця Пирогова, 9, м. Київ, 02000, Україна

E – mail: lubov-vp@ukr.net

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Анотація. Показано зміни в освіті і зокрема в навчальних планах підготовки вчителів трудового навчання і технологій. Проведений детальний аналіз навчальних планів окремих навчальних закладів. Установлено, що при підготовці майбутніх учителів трудового навчання і технологій глибоко вивчались електротехнічні дисципліни. Детально розкрито по кожній електротехнічній дисципліні кількість годин відведених на аудиторне вивчення: це лекції, лабораторні, практичні роботи, і кількість годин відведених на самостійне опрацювання матеріалу.

Метою статті є детальний аналіз навчальних планів підготовки вчителів трудового навчання у закладах освіти з виявленням електротехнічних компетентностей.

Особливу увагу під час дослідження було приділено вивченню курсу електротехнічної підготовки при підготовці майбутніх вчителів трудового навчання і технологій.

©Павлюк Л., 2018

Наголошено на впровадженні самостійної роботи як основного чинника, що впливає на розвиток особистості.

Детально розглянуто і обґрунтовано навчальні плани у різні історичні етапи. У статті підкреслено актуальність підготовки фахівців із вивченням електротехнічних дисциплін, адже вони формують творчі здібності, розвивають просторову увагу, мислення та дослідницькі вміння і навички.

Ключові слова: вчителі трудового навчання, навчальні плани, електротехнічна підготовка, дисципліни, лекції, лабораторні заняття, практичні заняття.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проведення реформ в освіті вимагає певних змін до підготовки фахівців в тому числі вчителів трудового навчання і технологій, які будуть втілювали в життя основні принципи перебудови освіти. Випускники університетів будуть змушені увесь час навчатись, для того щоб свідомо орієнтуватися в будь-якій галузі. Адже стрімко змінюються технології, змінюються вимоги до ринку праці, змінюються певні обставини. Майбутній учитель має надати не тільки знання, а ще й уміння їх застосовувати, виробляти своє ставлення до тієї чи іншої ситуації, а також уміння приймати швидкі рішення залежно від тієї чи іншої ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно, зміни, що вносяться в підготовку майбутніх учителів технологій, будуть сприяти задоволенню потреб вищої школи у компетентнісних педагогічних кадрах. Проблему підготовки вчителя трудового навчання (технології) досліджували В. Гусев, М. Корець, С. Лісова, О. Коберник, В. Мадзігон,

М. Пригодій, В. Стешенко, В. Титаренко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський, А. Цина й інші.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз навчальних планів підготовки вчителів трудового навчання у закладах освіти з виявленням електротехнічних компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Д. Тхоржевський у своїх наукових працях навів обґрунтування щодо назви спеціальності, кваліфікації, змісту підготовки вчителя трудового навчання, а також вказав на доцільність її здійснення за ступеневою системою [5, с. 248].

В. Стешенко висвітлив підготовку вчителя трудового навчання, зокрема розвиток проблеми ступеневої підготовки [4, с. 188].

Основні завдання для технічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання в умовах реформування освітньої галузі “Технології” науково обґрунтував М. Корець [1, с. 503].

М. Пригодій досліджував проблеми профільного навчання з електротехніки в загальноосвітніх навчальних закладах [3, с. 16-92].

Аналізуючи навчальний план 1985 року підготовки фахівців спеціальності 2120 «Загально-технічні дисципліни і трудове навчання» з терміном навчання – 5 років, за кваліфікацією: вчитель трудового навчання і загально-технічних дисциплін, слід зазначити, що серед багатьох дисциплін навчального плану вивчалась дисципліна «Електротехніка» в V та VI семестрах, відповідно 3 та 2 години на тиждень. Загальний обсяг, який був відведений на вивчення дисципліни складав 84 год., з них 44 год. – лекції, 40 год. – лабораторні роботи, а самостійна робота з дисципліни не передбачалась. Після вивчення дисципліни студенти в V семестрі складали залік, а в VI семестрі – екзамен.

Варто наголосити, що з дисципліни «Електротехніка» була відсутня самостійна робота, а це вказує на те, що студенти увесь навчальний матеріал опановували на заняттях, а самопідготовкою не займались. Позаурочна підготовка, яка в свою чергу формує творчий аспект розвитку майбутнього фахівця, була відсутня.

Крім того, цим навчальним планом було передбачено у VIII а IX семестрах вивчення дисципліни «Радіоелектроніка», із загальним обсягом годин 82, з них — 50 год. лекції, а 32 год. — лабораторні роботи. З дисципліни передбачався залік у VIII семестрі, а в IX — екзамен.

Слід звернути увагу, що до загального курсу «Машиноведення» належали дисципліни «Гідравліка» та «Теплотехніка». На «Гідравліку» відводилось 64 години, з них 40 год. лекцій, 24 год. — лабораторні заняття, на самостійну роботу не відведено жодної години. Дисципліна вивчалась в VI семестрі, по закінченню якої студенти складали екзамен. Загальний обсяг годин по дисципліні «Теплотехніка» складав 72: 40 год. лекції, 32 год. — лабораторні роботи. І з цієї дисципліни самостійна робота відсутня. Після вивчення дисципліни студенти складали в V семестрі екзамен.

Очевидним є те, що в навчальному плані з підготовки вчителів трудового навчання і загально-технічних дисциплін була дисципліна «Методика трудового і професійного навчання і викладання загально-технічних дисциплін» На дисципліну відводилось 92 год., з них 40 год. лекції, 38 год. лабораторні і 14 год. практичні заняття. Навчальним планом передбачалось виконання курсової роботи у VIII семестрі. Формами підсумкового контролю були залік у VII семестрі та екзамен у VIII.

Проводячи аналіз навчального плану варто відмітити, навчальним планом передбачався «Примірний перелік дисциплін за напрямком трудової підготовки» до переліку якого було внесено такі дисципліни:

«Теоретичні основи електротехніки», «Автоматика і технічна електроніка», «Мікропроцесорна техніка», «Практикум з радіоелектроніки», а в переліку дисциплін за вибором ще й «Електротехнічний практикум».

Отже, до курсу електротехнічної підготовки входили такі дисципліни: «Радіоелектроніка», «Гідравліка», «Теплотехніка», «Теоретичні основи електротехніки», «Автоматика і технічна електроніка», «Мікропроцесорна техніка», «Практикум з радіоелектроніки», що вказує на те що на той час при підготовці вчителів трудового навчання і технологій особлива увага приділялась вивченню електротехнічних дисциплін.

Традиційна технологія навчання у педагогічних вищих навчальних закладах, що будувалася на “пасивних” інформаційних принципах навчання, здебільш була здатна лише на масову підготовку “середніх” спеціалістів, і не стимулювала систематичну самостійну роботу студентів.

Нам вважається, що такий підхід (коли на самостійну роботу не відводилось жодної години) формував у студентів лише знання, уміння та навички, а не творчий розвиток особистості майбутнього вчителя.

У 1987 році були проведені певні реформи в освіті і одним із питань - передбачити в навчальних планах самостійну роботу студентів. Реформою було визначено перехід від загального навчання до індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців, спираючись на їх самостійну роботу, активні форми і методи навчання: семінарські, лабораторні та практичні заняття, дискусії, моделювання виробничих і практичних ситуацій.

У 1993 році було впроваджено «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», в якому

наголошувалось на те, що самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом, у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше $1/3$ і не більше $2/3$ загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни [2, с. 1].

У підготовці вчителів трудового навчання формами аудиторної роботи були лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття. Запроваджувалися форми і методи трудової підготовки, які забезпечували максимальне зближення теоретичного і практичного навчання. На формування майбутніх фахівців неабиякий вплив мала навчальна діяльність, яка відбувалась у різних формах. Технологія викладання дисципліни мала певну продуктивність під час самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Введення у навчальний план лекцій заклало основи наукових знань в узагальненій формі, а практичні заняття здатні були поглибити, розширити та деталізувати ці знання, сприяти виробленню навичок професійної діяльності.

Практичні заняття поряд із лабораторними розвивали наукове мислення і мовлення студентів, дозволяли перевірити їх знання. На той час урахувалась методика проведення та технологія організації практичних занять, спрямована сприяти оволодінню необхідними знаннями, розвивати самостійність студентів у навчальній роботі.

Важливим показником досягнення мети на практичному занятті була попередня самостійна робота студентів за темою заняття. Ефективність занять багато в чому залежала від того, як студенти

попередньо опрацювали конспект лекції, навчально-методичні посібники, як готувалися до заняття.

Станом на той час, багато уваги приділялося взаємозв'язку теорії з практикою, тобто професійній підготовці майбутнього фахівця. Організація та зміст практичної роботи визначалися необхідним матеріалом, який мав бути підібраний відповідно до програми практики. Практична підготовка спонукала студентів до засвоєння методів розрахунку та вирішення завдань. Важливу частину практичних занять становило вирішення завдань або виконання вправ. Особливість проведення практичних занять не обмежувалося виробленням тільки практичних навичок, особлива увага приділялась взаємозв'язку теорії з практикою.

Викладачі пояснювали мету практичних, розрахункових робіт, наводили конкретні приклади, для майбутньої професійної діяльності, створювали атмосферу зацікавленості студентів.

Лабораторні заняття в навчальних планах у той час набули широкого поширення, проведення яких формувало вміння та навички, необхідні фахівцю при вирішенні професійних завдань. Зазвичай, мета лабораторного практикуму зводилась до того, щоб конкретизувати навчальний матеріал і поглибити поняття, що вивчались у теоретичних курсах, навчитись практичним методам дослідження, оволодіти вміннями користуватися спеціальними засобами експерименту; формувати практичні навички налаштування приладів при проведенні вимірювань в електричних мережах.

Перераховані завдання, як правило, в тій чи іншій мірі вирішувались у традиційній формі організації та під час проведення лабораторних занять. Однак, через певний час цього виявилось

недостатньо, оскільки фахівець повинен був самостійно здобувати знання, мав оволодівати творчим мисленням, навичками ділового спілкування.

Лабораторні заняття аніж практичні вимагали від студентів більшої самостійності і активності. Вони вимагали суворої відповідальності за якість їх роботи, змушували глибоко осмислювати її, привчали до критичної оцінки своїх дій, учили узагальнювати підсумки роботи. Під час виконання лабораторних робіт перевірялися теоретичні положення, підтверджувалась справедливність законів, методів аналізу і розрахунку кіл. Лабораторний практикум проводився водночас із вивченням теоретичного курсу. Робота в лабораторії проводилась паралельно лекційним заняттям сприяла систематичному вивченню теорії, піднімала інтерес до курсу і цілком відповідала тісному зв'язку теорії з практикою.

Важливою стороною лабораторного практикуму було те, що викладач міг контролювати самостійну роботу студентів і вчасно під час заняття надавати студентам консультацію. Особливо важливо це було для студентів, які не мали в навчальному плані практичних занять, або мали для них незначну кількість годин, коли не було можливості здійснити контроль за самостійною роботою студентів.

Практичний зміст навчального курсу відповідно до принципів діяльнісного підходу і концепції розвитку творчої особистості складали основні види професійної діяльності майбутнього фахівця.

Досліджуючи навчальний план 2000 року з підготовки бакалавра фізики, вчителя фізики загальноосвітнього навчального закладу II ст., за спеціальністю 6.010103 «Педагогіка та методика середньої освіти. Фізика», слід зазначити, що присутні в циклі професійно-орієнтованої підготовки окремі дисципліни «Електрика і магнетизм» (216 год., з них 54 год. лекції, 36 год. лабораторні заняття та 54 год. практичні заняття, 72 год. самостійна

робота), «Оптика» (216 год., з них 51 год. лекції, 34 год. лабораторні заняття, та 51 год. практичні заняття, 80 год. самостійна робота), «Електродинаміка» (189 год., з них 51 год. лекція та 51 год. практичні заняття, 87 год. — самостійна робота). А також дисципліна за вибором навчального закладу «Основи електроніки і радіоелектроніки» загальним обсягом 270 годин (28 год. лекція, 56 год. — лабораторні заняття, 186 год. — самостійна робота).

Якщо розглядати навчальний план підготовки фахівців за ОС Спеціаліст, з кваліфікації вчитель фізики, інформатики та астрономії загальноосвітнього навчального закладу III ступеня, то в навчальному плані була присутня дисципліна «Радіоелектроніка та електронні системи» загальним обсягом 162 год., із яких 46 год. — лекції, 58 год. — лабораторні роботи, 58 год. — самостійна робота. Вивчалась дисципліна у IX та X семестрах, по закінченню студенти склали відповідно залік та екзамен.

Аналізуючи навчальний план підготовки бакалавра педагогічної освіти, вчителя трудового навчання, креслення; безпеки життєдіяльності основної школи 2002 року вступу за спеціальністю « 6.010100 Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання креслення. Безпека життєдіяльності» Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова бачимо, що мала місце дисципліна «Загальна електротехніка» на яку відведено 162 години, з них 34 год. — лекції та 51 год. лабораторні роботи, 77 год. — самостійна робота, вивчається в V семестрі 5 годин на тиждень. За результатами вивчення дисципліни студенти склали екзамен.

Порівнюючи навчальний план підготовки бакалавра фізики, вчителя фізики загальноосвітнього навчального закладу II ст., за спеціальністю 6.070100 «Фізика» Національного педагогічного

університету ім. М.П. Драгоманова, 2003 року, варто відмітити, що присутні в циклі професійно-орієнтованої підготовки окремі дисципліни «Електрика і магнетизм» (216 год., з них 24 год. — лекції, 14 год. — лабораторні заняття, 8 год. — практичні заняття), «Оптика» (216 год., з них 24 год. — лекції, 14 год. — лабораторні заняття, 8 год. — практичні заняття), «Електродинаміка» (189 год., з них 18 год. лекції, 10 год. — практичні заняття). А також, дисципліна за вибором навчального закладу «Основи електроніки і радіотехніки» загальним обсягом 270 годин з яких 32 год. лекції.

Отже, порівнюючи навчальні плани різних кваліфікацій, ми бачимо тенденцію до вивчення електротехніки, електродинаміки та електроніки. Слід звернути увагу на відведення значного обсягу часу під самостійну роботу студентів. Адже самостійна робота це один із методів засвоєння знань студентів за межами навчального закладу без допомоги викладача. Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалісту, виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організованості та ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість, тощо.

Ще однією важливою особливістю самостійної роботи є індивідуальні консультації. Години на індивідуальні консультації відведені в навчальних планах. Завдяки консультаціям студенти мали можливість захищати звіти за результатами лабораторних робіт, під керівництвом викладача знаходити відповіді на практичні завдання, узгоджувати теоретичні питання.

Слід відмітити, що запроваджена самостійна діяльність студента розвивала мислення в діалогах і суперечках із конкретних питань,

---

пов'язаних із навчальним матеріалом, відігравала підвищену роль у письмовому викладі самостійних висновків за результатами виконаної роботи, підтримувала взаємодію студентів при їх спільній роботі.

Якщо прийняти до уваги навчальні плани інших навчальних закладів, зокрема Бердянського державного педагогічного університету 2007 р. з підготовки вчителя технологій, трудового навчання, креслення основної школи, то варто зауважити, що підготовка здійснювалась упродовж 4 років. Галузь знань 0101 Педагогічна освіта за напрямом підготовки 6.010103 Технологічна освіта. Спеціалізація інформатика. В процесі підготовки вивчались дисципліни з циклу професійної та практичної підготовки: у V семестрі «Електротехніка» загальним обсягом 108 год., та «Гідравліка» обсягом 135 год., а у VII семестрі «Теплотехніка» обсягом 135 год. У VIII семестрі вивчалась дисципліна «Основи електроніки» обсягом у 81 годину. Ті ж самі дисципліни були присутні у спеціалізації основи економіки.

Беручи до уваги навчальний план Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського за 2008 рік кваліфікації вчитель трудового навчання, звернемо увагу на вивчення таких дисциплін в циклі природничо-математичної підготовки як «Електротехніка», «Теплотехніка і гідравліка» загальним обсягом — 108 год. Навіть із «Електротехніки» та «Теплотехніки» студенти склали екзамен. Ці дисципліни вивчались окремо, але мали назву курсу «Машинознавство». А також за вибором навчального закладу у VIII семестрі вивчалась «Радіоелектроніка» обсягом 90 год., та у VI семестрі проводився «Практикум з електромонтажних робіт» – 108 год.

Якщо порівнювати цей навчальний план з планом 2006 р. н. підготовки вчителів трудового навчання, то відміною рисою є те, що

відсутній «Практикум з електромонтажних робіт». А на вивчення дисципліни «Електротехніка» відводилось більше часу, це 3,5 години на тиждень, та 36 годин лекцій і 32 години лабораторних занять, що в свою чергу складає 68 годин аудиторних занять, а не 54 год. (26 год. лекцій, 28 год. лабораторних) як за планом за 2008 року.

Отже, з проведеного аналізу бачимо, що до курсу електротехнічної підготовки входять такі дисципліни: «Радіоелектроніка», «Електротехніка», «Теплотехніка і гідравліка», «Основи електроніки», вивчення яких формувало досвідченого випускника вищого навчального закладу.

Розглядаючи навчальний план з підготовки вчителів математики за галуззю знань 0402 «Фізико-математичні науки», 2010 року на пряму підготовки 6.040201 «Математика», майбутні вчителі математики теж вивчають за вибором університету дисципліни «Основи сучасної електроніки» – 72 год. (18 год. — лекції, 18 год. — лабораторні роботи, і 4 год. — індивідуальна робота) та «Класичну механіку, електродинаміку» обсягом 126 год. (лекції — 36 год., практичні заняття — 36 год., індивідуальна робота – 8 год.)

Аналізуючи навчальний план Криворізького педагогічного інституту з підготовки бакалаврів технологічної освіти, учителів технологій і креслення за напрямом підготовки 6.010103 «Технологічна освіта» терміном навчання 4 роки, має місце дисципліна «Електротехніка та промислова електроніка» на яку відведено 3 кредити загальним обсягом 90 годин.

Аналіз навчальних планів з підготовки вчителів трудового навчання і технологій свідчить, що важливим моментом підготовки фахівців є

вивчення електротехнічних дисциплін, які формують творчі здібності, розвивають просторову увагу, мислення та дослідницькі вміння і навички.

Висновки. Отже, електротехнічна компетентність вчителя трудового навчання і технологій здійснюється на основі інтеграції змісту знань при вивченні електротехніки, електроніки та електродинаміки та цілісного сприйняття застосування електротехнічних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Корець М. С. Теорія і практика технічної підготовки вчителів трудового навчання: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Корець Микола Савич. – К., 2007. – 503 с.
2. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Пригодій М.А. Проблеми профільного навчання з електротехніки в загальноосвітніх навчальних закладах: [монографія]. – Чернігів: ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка, 2009. – 236 с.
4. Стешенко В. В. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в умовах ступеневої освіти : монографія / В.В. Стешенко. – Слов'янськ : СДПУ, 2004. – 188 с.
5. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання: підр. для вузів / Д. О. Тхоржевський. – 4-те вид., переробл. і доп. – К. : РННЦ «ДІНІТ», 2000. – 248 с.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2018

ПАВЛЮК Любов

докторант, кандидат педагогических наук, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

улица Пирогова, 9, г. Киев, 02000, Украина

E - mail: lubov-vp@ukr.net

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ УЧЕБНЫХ ПЛАНОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ С ЦЕЛЬЮ ВЫЯВЛЕНИЯ ЭЛЕКТРОТЕХНИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Резюме. В данной статье проведен анализ учебных планов с целью выявления электротехнических компетентностей. Определены цели и обоснование учебных планов подготовки учителей трудового обучения в учебных заведениях с выявлением электротехнических компетенций.

Ключевые слова: учителя трудового обучения, учебные планы, электротехническая подготовка, дисциплины, лекции, лабораторные занятия, практические занятия.

PAVLIUK Liubov

Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Candidate of National Pedagogical Dragomanov University

9, Pyrogorova St., Kyiv, 02000, Ukraine

E - mail: lubov-vp@ukr.net

PEDAGOGICAL CURRICULA ANALYSIS OF PROFESSIONAL TRAINING OF LABOR TRAINING TEACHERS AND TECHNOLOGIES WITH THE DETERMINATION AIM OF ELECTRICAL ENGINEERING COMPETENCE

Summary. This article analyzes the curriculum to identify electrical engineering competencies. The objectives and justification of the curriculum for the preparation of teachers of vocational training in educational institutions with the identification of electrical competencies are defined.

Key words: teachers of labor training, curriculum, electrical engineering, discipline, lectures, laboratory classes, practical classes.

Abstract. Changes in education and in particular in the curriculum of training teachers of labor education and technologies are shown. A detailed analysis of the curricula of certain educational institutions has been carried out. It was established that in the preparation of future teachers of labor education and technology there is the deep study of electrical disciplines. The number of hours spent on classroom study is described in detail on each electrical engineering discipline: these are lectures, laboratory works, practical works, and the number of hours devoted to independent study of the material.

The purpose of the article is a detailed analysis of the curricula for the training of teachers of labor education in educational institutions with the identification of electrical competencies.

Particular attention during the study was paid to studying the course of electrical engineering training in the preparation of future teachers of labor education and technology.

It is emphasized on the introduction of independent work as the main factor influencing the development of personality. The curricula have been considered and substantiated in various historical stages.

The article emphasizes the urgency of the training of specialists in the study of electrical engineering disciplines, since they form creative abilities, develop spatial attention, thinking and research skills.

REFERENCES

1. Korets M. S. (2007). *Teoriia i praktyka tekhnichnoi pidhotovky vchyteliv trudovoho navchannia*. [Theory and practice of technical training of teachers of labor education]. *Doctor's thesis*. Kiev. [in Ukrainian].

2. Polozhennia pro orhanizatsiiu navchalnoho protsesu u vyshchych navchalnykh zakladakh. [Provisions on the organization of the educational process in higher educational establishments]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>). [in Ukrainian].
3. Pryhodiі M.A. (2009) Problemy profilnoho navchannia z elektrotekhniki v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Problems of profile training in electrical engineering in general education institutions]. [in Ukrainian].
4. Steshenko V. V. (2004). Teoretyko-metodolohichni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia trudovoho navchannia v umovakh stupenevoi osvity. [Theoretical and methodological foundations of professional training of the future teacher of labor education in the conditions of level education]. Kiev.[in Ukrainian].
5. Tkhorzhevskiyi D. O. (2000). Metodyka trudovoho ta profesiinoho navchannia.[Methods of labor and vocational training]. Kyiv: RNNTs «DINIT». [in Ukrainian].

(переклад зроблено особисто автором статті)

УДК 378.14: 330.46

ШТИКА Юрій

викладач, Сумський державний педагогічний університет імені
А.С.Макаренка, Україна,

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна

E-mail: yu.shtyka@gmail.com

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ, СПРЯМОВАНОГО НА РОЗВИТОК АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті описано принципи професійної підготовки фахівців економічних спеціальностей, реалізація яких забезпечила б належний рівень розвитку їх аналітичної компетентності.

Принцип особистісної цілеспрямованості студента передбачає, що формування аналітичних умінь кожного студента здійснюється з врахуванням його особистих навчальних цілей. Принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії визначає право студента на усвідомлений та узгоджений з викладачем вибір основних компонентів своєї освіти, що забезпечують розвиток його аналітичної компетентності. Принцип метапредметних основ освітнього процесу вказує, що зміст освітнього процесу становлять метапредметні об'єкти. Принцип продуктивності навчання орієнтує освіту на особистісне зростання студента. Освітній процес має базуватися на навчальних ситуаціях, які передбачають самовизначення студентів і пошук їхніх рішень (принцип ситуативності навчання), та супроводжуватися його рефлексивним усвідомленням (принцип освітньої рефлексії).

© Штика Ю., 2018

Ключові слова: аналітична компетентність, фахівці економічних спеціальностей, принципи професійної підготовки.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасного інформатичного суспільства зумовили стрімке поширення аналітичної діяльності в різні сфери суспільства, яка пов'язана із зібранням, оцінкою та аналізом інформації з подальшим виробленням практичних рекомендацій у тій чи тій галузі, зокрема й економічній, з урахуванням актуальної ситуації та прогностичних тенденцій.

Будь-які дії щодо залучення фінансових ресурсів і оптимального управління ними припускають аналітичні процедури. Ведення бізнесу в умовах жорсткої конкуренції та нестабільності умов, підвищення вимог до оперативності та якості прийнятих рішень на всіх рівнях управління підприємством чи організацією, вирішення низки економічних проблем неможливе без чіткого аналітичного підходу. Впровадження сучасних економіко-математичних методів та інтегрованих автоматизованих систем обробки даних дозволяє вивільнити час економіста для творчої аналітичної роботи. Поява бізнес-аналітичних технологій Business Intelligence надає можливість перетворювати нагромаджені дані в інформацію про бізнес, а потім інформацію – в знання для управління бізнесом [1].

Потреба сучасного ринку праці у висококваліфікованих фахівцях-аналітиках актуалізує необхідність дослідження питання формування та розвитку аналітичної компетентності в процесі професійної підготовки економістів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Методологію аналітичної діяльності в різних сферах життєдіяльності суспільства представлено в наукових розвідках О. Кокоріна, І. Кузнецова, Ю. Курносова, П. Конотопова, Ю. Сурміна, О. Яригіна та ін. Технології

інформаційної аналітики, інформаційно-аналітичної діяльності, аналітико-синтетичної обробки інформації розглядають такі дослідники, як В. Варенко, Г. Власова, Г. Гордукалова, С. Григораш, І. Демуз, І. Захарова, О. Кобелєв, О. Курлов, Г. Сілкова, Н. Сляднева, Л. Філіпова та ін.

Розвиток аналітичної компетентності студентів у ЗВО розглядали Л. Астахова, А. Трофименко. Теоретико-методичні засади формування аналітичної компетентності педагогічних працівників досліджували О. Гайдамак, О. Назначило, Л. Петренко, В. Топоровський, Г. Умерова, В. Ягупов, юридичних кадрів – А. Секлетов. У сучасних економічних умовах розвитку ринку праці особливу увагу приділено формуванню аналітичної компетентності фахівців економічного профілю (Н. Рижова, В. Фомін), майбутніх менеджерів (Н. Зінчук), інженерів-аграріїв (І. Абрамова), фахівців інформаційно-аналітичних служб (І. Бабкова).

Як свідчить проведений нами аналіз літературних джерел [2; 3; 4; 5; 6; 7], для формування особистості студентів економічних спеціальностей як майбутнього творчого, ініціативного фахівця необхідно формувати та розвивати його аналітичну компетентність як складову професійної компетентності. Увага у процесі професійної підготовки студентів економічних спеціальностей має приділятися виробленню вмінь застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань, вільно орієнтуватись в літературі за обраним фахом, а також виховувати вибагливість до себе, зібраність, цілеспрямованість. Аналітична компетентність передбачає не лише високий професійний рівень, а й розвиток специфічних навичок, відповідний склад мислення. Аналітична компетентність студентів економічних спеціальностей розглядається у наукових дослідженнях як важливий фактор удосконалення всієї системи підготовки спеціалістів для різних галузей народного господарства.

Тому **метою статті** є обґрунтування принципів професійної підготовки студентів економічних спеціальностей, реалізація яких забезпечила б належний рівень розвитку їх аналітичної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналітична компетентність необхідна для вирішення кваліфікаційних фахових завдань як один із ключових складників професійної компетентності сучасних фахівців-економістів. Здатність здійснювати аналіз певного виду діяльності або процесу (неперервне виробництво, роздрібний бізнес, управління проектами та ін.) для вирішення кола професійних завдань (маркетинг, управління запасами, бюджетування та ін.) з допомогою різноманітних методик та засобів автоматизації, підтримки прийняття рішень становлять сутність аналітичної компетентності. Вона є головним компонентом здатності теоретизувати, знаходити причинно-наслідкові зв'язки між явищами, становить основу загальних здібностей і необхідна для успішного освоєння людиною різних видів діяльності [4].

Аналітична діяльність фахівців економічних спеціальностей означає здатність до аналітичного мислення та наявність аналітичних здібностей, уміння здійснювати аналіз ефективності роботи підприємства, аналіз потреби в ресурсах, ефективності зв'язків, уміння проводити моніторинг діяльності підприємства, власної діяльності та основних конкурентів на ринку, здійснювати аналіз продуктивності праці та ефективності стратегії управління, планувати техніко-економічні нормативи матеріальних та трудових затрат, проводити аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства різних організаційно-правових форм; проводити діагностику виробничо-економічного потенціалу підприємства; визначати тенденції його розвитку тощо [4].

Аналіз освітнього процесу у ЗВО свідчить, що вища школа має великі потенційні можливості і перспективи для розвитку аналітичної компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі професійної підготовки. Однак наш власний досвід педагогічної діяльності дозволяє стверджувати, що на практиці недостатньо приділяється увага цій проблемі. З метою підтвердження цього висновку, ми провели анкетування викладачів та студентів економічних спеціальностей фізико-математичного факультету Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Результати анкетування засвідчили, що у набутті досвіду аналітичної діяльності студентам потрібна теоретична, методична й практична допомога. Так, на запитання «Чи вважаєте Ви себе підготовленим теоретично до аналітичної роботи?» майже 67% студентів дали відповідь – «ні»; 33% – «частково готовий». А на запитання «Чи вважаєте Ви себе підготовленими практично до аналітичної роботи?» 81% дали відповідь – «ні», і лише 19% – «частково готовий». Жоден студент не оцінив рівень своєї теоретичної чи практичної готовності до аналітичної роботи у майбутній професійній діяльності як «Готовий повністю».

Результати проведеного опитування засвідчили, що більшість студентів розуміють необхідність розвитку аналітичної компетентності для ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності, але у них недостатній рівень знань і вмінь для проведення самостійних аналітичних досліджень з конкретної тематики. Таким чином, нами виявлено певні суперечності між вимогами суспільства до рівня розвитку аналітичної компетентності студентів економічних спеціальностей та реальним рівнем сформованості відповідних знань, умінь та навичок у випускників ЗВО.

Нині одним з провідних шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій у ЗВО є орієнтація на положення компетентнісного підходу. Тому в нашому дослідженні ми базуємось на припущенні, що цілеспрямований розвиток аналітичної компетентності студентів економічних спеціальностей як складової їх професійної компетентності забезпечує підвищення якості навчання майбутніх фахівців. Освітній процес у ЗВО має: 1) бути спрямований на реалізацію конкретних завдань, передбачених реформою освіти; 2) бути імітацією того середовища, в якому доведеться працювати майбутнім фахівцям; 3) виробляти в студентів уміння і навички вирішення практичних завдань у професійній діяльності [2; 3].

Тому основними принципами навчання студентів економічних спеціальностей, що забезпечують розвиток їх аналітичної компетентності вважаємо такі.

1. *Принцип особистісної цілеспрямованості студента*: формування аналітичних умінь кожного студента здійснюється на основі і з врахуванням його особистих навчальних цілей. Цей принцип базується на глибинних якостях людини – здатності постановки цілей своєї діяльності. Самовизначення студента щодо конкретного навчального питання чи цілісної дисципліни дозволяє йому поставити для себе конкретні цілі та завдання, на основі яких потім здійснювати індивідуальну освітню траєкторію. Студент окреслює проблеми, які його цікавлять, консультується стосовно цього з викладачем, узгоджує індивідуальну програму занять із загальною освітньою програмою [2].

2. *Принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії*: студент має право на усвідомлений та узгоджений з викладачем вибір основних компонентів своєї освіти, що забезпечують розвиток аналітичної

компетентності – смислу, цілей, завдань, темпу, форм і методів навчання, особистісного змісту освіти, системи контролю та оцінки результатів. Особистісна самореалізація студента при формуванні аналітичної компетентності можлива лише за умови свободи вибору елементів освітньої діяльності. Цей принцип встановлює рівнозначність створеного студентами особистісного змісту освіти, спрямованого на розвиток аналітичної компетентності, і заданим йому ззовні змістом, який має характер освітніх стандартів [5].

3. *Принцип метапредметних основ освітнього процесу*: основу змісту освітнього процесу становлять метапредметні об'єкти, які забезпечують можливість суб'єктивного особистісного пізнання їх студентами. Пізнання реальних освітніх об'єктів спонукає студентів до виходу за межі навчальної дисципліни та переходу на міжпредметний рівень пізнання. На цьому рівні різноманітність понять і проблем зводиться до відносно невеликої кількості фундаментальних освітніх об'єктів – категорій, понять, принципів, законів, теорій, які відображають галузь економіки [7].

4. *Принцип продуктивності навчання*: головним орієнтиром навчання є особистісне освітнє зростання студента, що складається з його внутрішніх та зовнішніх освітніх продуктів навчальної діяльності. Продуктивне навчання орієнтовано не стільки на вивчення відомого, скільки на приріст до нього нового, творення студентами освітніх продуктів. У процесі створення зовнішніх освітніх продуктів при вивченні фахових дисциплін у студента проходить розвиток внутрішніх навичок і здібностей, які необхідні для розвитку аналітичних здібностей. Зовнішній освітній приріст відбувається одночасно з розвитком особистісних якостей

студента, які відповідають прообразу його професійної аналітичної діяльності [6].

5. *Принцип ситуативності навчання*: освітній процес базується на навчальних ситуаціях, які передбачають самовизначення студентів і пошук їхніх рішень. Викладач супроводжує студента в його освітньому поступі. Для того, щоб організувати аналітичну діяльність студента, викладач створює або використовує освітню ситуацію. Її мета – створити мотивацію і забезпечити аналітичну діяльність студента щодо пізнання освітнього об'єкта і вирішення проблем, що з цим пов'язані [4].

6. *Принцип освітньої рефлексії*: освітній процес супроводжується його рефлексивним усвідомленням суб'єктами освіти. Рефлексія – це усвідомлення способів діяльності, виявлення її смислових особливостей. Студенти не лише усвідомлюють зроблене, а й усвідомлюють способи діяльності. Це необхідна умова того, щоб студенти розуміли рівень власної аналітичної компетентності, конструювали її відповідно до своїх цілей і програм, усвідомлювали результати діяльності [5].

Висновки. Розглянуті принципи характеризують способи проектування освітнього процесу з розвитку аналітичної компетентності студентів економічних спеціальностей. Їх реалізація має проходити з урахуванням конкретних умов, що відносяться до змісту, форм, засобів і методів організації освітньої діяльності студентів економічних спеціальностей.

Подальшу діяльність з розробки окресленої проблеми доцільно здійснювати в напрямі конструювання програмно-методичного забезпечення процесу розвитку аналітичної компетентності студентів економічних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналитика и Business Intelligence (BI). URL : http://www.tern.ru/business_intelligence
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
3. Іщенко В. С. Цільові орієнтири професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі документознавства та інформаційної діяльності до аналітичної роботи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2013. № 18(277). Ч. 1. С. 154-160.
4. Половенко Л. П. Аналітична компетентність – ключовий складник професійної компетентності майбутніх фахівців з економічної кібернетики. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2012. № 1. С. 82-91.
5. Степанюк А. В., Москалюк Н. В. Розвиток дослідницьких умінь студентів як складова професійної підготовки майбутніх учителів природничого профілю. *Наукові записки. Серія : Педагогіка*. 2010. № 2. С. 33-38.
6. Уйсімбаєва Н. Науково-дослідницька діяльність як чинник зростання професійної компетентності. *Рідна школа*. 2006. № 4. С. 3–6.
7. Шевченко С. М. Педагогічні умови формування аналітичного мислення студентів вищих технічних навчальних закладів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2007. №3. С. 151-154.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2018

ШТЫКА Юрий

преподаватель, Сумский государственный педагогический университет имени А.С.Макаренко

ул.Роменская, 87, г. Сумы, 40002, Украина

E-mail: yu.shtyka@gmail.com

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ, НАПРАВЛЕННОГО НА РАЗВИТИЕ АНАЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Резюме. В статье описаны принципы профессиональной подготовки специалистов экономических специальностей, реализация которых обеспечила бы надлежащий уровень развития их аналитической компетентности. Принцип личной целеустремленности студента предполагает, что формирование аналитических умений каждого студента осуществляется с учетом его личных учебных целей. Принцип выбора индивидуальной образовательной траектории определяет право студента на осознанный и согласованный с преподавателем выбор основных компонентов своего образования, обеспечивающих развитие его аналитической компетентности. Принцип метапредметных основ образовательного процесса указывает, что основу содержания образовательного процесса составляют метапредметные объекты. Принцип продуктивности обучения ориентирует образование на личностный рост студента. Образовательный процесс должен базироваться на учебных ситуациях, предполагающих самоопределение студентов и поиск их решений (принцип ситуативности обучения), и сопровождаться его рефлексивным осознанием (принцип образовательной рефлексии).

Ключевые слова: аналитическая компетентность, специалисты экономических специальностей, принципы профессиональной подготовки.

STYKA Yuriy

Makarenko Sumy State Pedagogical University

Romenska street, 87, Sumy, 40002, Ukraine

E-mail: yu.shtyka@gmail.com

BASIC PRINCIPLES OF TRAINING AIMED AT THE DEVELOPMENT OF ANALYTICAL COMPETENCE OF STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALTIES

Summary. The article describes the principles of professional training of specialists in economic specialties, the implementation of which would ensure an appropriate level of development of their analytical competence. The principle of student's personal commitment suggests that the formation of analytical skills of each student is carried out with regard to his personal learning goals. The principle of choosing an individual educational trajectory determines the right of a student to a conscious choice of the main components of his or her education, which is coordinated with the teacher, ensuring the development of his or her analytical competence. The principle of the meta-subject foundations of the educational process indicates that the basis of the content of the educational process is constituted by metasubject objects. The principle of learning productivity focuses education on the student's personal growth. The educational process should be based on learning situations that presuppose the self-determination of students and the search for their solutions (the principle of situational training), and be accompanied by its reflexive awareness (the principle of educational reflection).

Keywords: analytical competence, specialists in economics, principles of professional training.

Abstract. Introduction. The rapid development of the modern computer science led to the rapid spread of analytical activity in various spheres of

society, which is associated with the collection, evaluation and analysis of information with the further development of practical recommendations in one or another branch, including economic, taking into account the actual situation and forecast trends. The need for a modern labor market in highly skilled analysts urgently needs to study the question of the formation and development of analytical competence in the process of training economists.

Analysis of publications. To form the personality of students of economic specialties as the future creative, initiative specialist it is necessary to formulate and develop its analytical competence as a component of professional competence. Attention in the process of professional training of students of economic specialties should be given to the development of skills to apply the acquired knowledge in solving professional tasks, to freely orient in the literature on the chosen specialty, as well as to cultivate self-discipline, assertiveness, and purposefulness. Analytical competence involves not only a high professional level, but also the development of specific skills, the corresponding thinking structure.

Purpose. Substantiation of the principles of professional training of students of economic specialties, the realization of which would ensure the proper level of development of their analytical competence.

Results. The principle of personal student orientation implies that the formation of analytical skills of each student is carried out in the light of his personal educational goals. The principle of choosing an individual educational trajectory determines the student's right to an informed and agreed upon with the teacher of the choice of the main components of his education, which ensures the development of his analytical competence. The principle of the metapredictory foundations of the educational process indicates that the contents of the educational process are metaprojects. The principle of learning

performance focuses on the student's personal growth. The educational process should be based on learning situations that involve the self-identification of students and the search for their decisions (the principle of situational learning), and accompanied by its reflexive awareness (the principle of educational reflection).

Conclusion. The principles discussed describe the ways of designing an educational process for the development of analytical competence of students of economic specialties. Their implementation should take into account the specific conditions related to the content, forms, means and methods of organizing the educational activities of students of economic specialties.

REFERENCES

1. Analy`ty`ka y` Business Intelligence (BI). URL : http://www.tern.ru/business_intelligence
2. Golovan` M. S. Kompetenciya i kompetentnist`: dosvid teorii, teoriya dosvidu. *Vy`shha osvita Ukrayiny`*. 2008. # 3. S. 23–30.
3. Ishhenko V. S. Cil`ovi oriyenty`ry` profesijnoyi pidgotovky` majbutnix faxivciv u galuzi dokumentoznavstva ta informacijnoyi diyal`nosti do anality`chnoyi roboty`. *Visny`k Lugans`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni Tarasa Shevchenka : Pedagogichni nauky`*. 2013. # 18(277). Ch. 1. S. 154-160.
4. Polovenko L. P. Anality`chna kompetentnist` – klyuchovy`j skladny`k profesijnoyi kompetentnosti majbutnix faxivciv z ekonomichnoyi kiberneti`ky`. *Teoriya i prakty`ka upravlinnya social`ny`my` sy`stemamy`*. 2012. # 1. S. 82-91.
5. Stepanyuk A. V., Moskalyuk N. V. Rozvy`tok doslidny`cz`ky`x umin` studentiv yak skladova profesijnoyi pidgotovky` majbutnix uchy`teliv

pry`rodny`chogo profilyu. *Naukovi zapu`sky`. Seriya : Pedagogika*. 2010. # 2. S. 33-38.

6. Ujsimbayeva N. Naukovo-doslidny`cz`ka diyal`nist` yak chy`nny`k zrostannya profesijnoyi kompetentnosti. *Ridna shkola*. 2006. # 4. S. 3–6.
7. Shevchenko S. M. Pedagogichni umovy` formuvannya anality`chnogo my`slennya studentiv vy`shhy`x texnichny`x navchal`ny`x zakladiv. *Pedagogika, psy`xologiya ta medy`ko-biologichni problemy` fizy`chnogo vy`hovannya i sportu*. 2007. #3. S. 151-154.

(переклад зроблено особисто автором статті)

УДК 37.011.3

ТРУХАН Ганна

аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна).

E-mail: tanna020874@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ

Анотація. У статті з'ясовано, що проблема фасилітації в цілому та педагогічної фасилітації зокрема знаходиться в центрі уваги сучасних вчених. Виявлено, що термін «фасилітація» використовують у багатьох науках, включаючи соціологію, психологію, педагогіку. Доведено актуальність дослідження педагогічної фасилітації з урахуванням змін, які відбуваються в сучасному українському суспільстві та в сфері освіти країни. Звернено увагу на переорієнтації вітчизняної освіти на створення сприятливих умов для повноцінної самореалізації кожного суб'єкта

© Трухан Г., 2018

навчальної діяльності, що зумовлює підвищення значущості фасиліативної взаємодії. Осмисленню педагогічної значущості фасиліативної взаємодії дозволяють теоретичні положення особистісно орієнтованого підходу.

У публікації представлено різні підходи вчених щодо визначення понять «фасилітація» і «педагогічна фасилітація», розкрито її теоретичні основи. Обґрунтовано необхідність формування в кожного педагога готовності до здійснення фасилітації, в основі якої лежать принципи гуманістичної педагогіки, побудова суб'єктних відносин з учасниками освітнього процесу. Зазначено, що педагогічна фасилітація можлива переважно через перебудову особистості вчителя і завдяки його особистісному зростанню.

Розкрито сутність понять «фасилітація» і «педагогічна фасилітація», їх основні ознаки. Визначено головну мету педагогічної фасилітації: розвиток учасників освітнього процесу як активних суб'єктів та особистостей завдяки допомозі в усвідомленні власної самоцінності, забезпечення прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення. Відзначено, що концепція педагогічної фасилітації виступає одним із найважливіших шляхів інтерактивного навчання.

Доведено, що педагогічна фасилітація виконує функції навчання і розвитку, які сприяють отриманню учасниками навчального процесу конкретних знань у взаємодії з педагогом, а також формуванню здібностей отримувати нові знання самостійно, особистісному зростанню, розкриттю творчих здібностей і пізнавальних можливостей.

Ключові поняття: фасилітація, педагогічна фасилітація, педагог-фасилітатор, фасиліативний вплив.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні

демократичні зміни в українському суспільстві передбачають переорієнтацією вітчизняної освіти на створення сприятливих умов для розкриття особистісного потенціалу кожного її суб'єкта, задоволення його індивідуальних інтересів та потреб, забезпечення повноцінної самореалізації. У світлі цього особливого значення набуває формування в кожного педагога готовності до здійснення фасилітації як важливого інструмента підвищення ефективності взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом проблема фасилітації була предметом досліджень багатьох вчених. Так, сутність фасилітації й, зокрема, педагогічної фасилітації розкрито в працях І. Ісаєва, А. Майєр, О. Матвеївой, С. Ромашиної, Э. Скибицкого, І. Скибицкої, В. Слатьоніна, А. Чернявської, О. Шахматової. Теоретичні положення особистісно орієнтованого підходу, які дозволяють осмислити педагогічну значущість фасилітуючої взаємодії, визначено в наукових роботах І. Беха, Є. Бондаревської, В. Лозової, Н. Ничкало, О. Пехоти, С. Подмазіна, О. Савченко, В. Стрельнікова, А. Троцко, Т. Хлебнікової, І. Якиманської. Психологічні аспекти феномена фасилітації висвітлено в доробках Р. Зайонца, А. Маслоу, А. Маркової, Л. Мітіної, А. Петровського. Шляхи забезпечення педагогічної фасилітації розкрито в практичних напрацюваннях відомих педагогів-новаторів Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, С. Лисенкової, В. Шаталова.

Однак аналіз наукової літератури дозволив зробити висновок про те, що проблему педагогічної фасилітації на достатньому рівні не досліджено. Причому з'ясовано, що вчені саме поняття «педагогічна фасилітація» трактують неоднозначно. Тому подальше вивчення порушеної проблеми вимагає уточнення авторського розуміння суті цього поняття.

Формування цілей статті (постановка завдання). **Мета статті** – на основі аналізу наукової літератури визначити суть поняття «педагогічна фасилітація».

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні з'ясовано, що слово «facilitate» перекладається з англійської як сприяти, полегшувати, просувати, допомагати, спрощувати, направляти [3, с. 8]. В англійській мові це дієслово вживається з початку XVII ст., причому історія його появи пов'язана з більш давнім латинським словом «facilis», що в перекладі на українську мову означає «легкий, зручний». Термін «фасилітація» наразі використовують у багатьох наукових сферах, включаючи соціологію, психологію, педагогіку.

Як встановлено, учені висловлюють різні точки зору щодо тлумачення поняття «фасилітація». Так, А. Мартинова у своєму дослідженні визначає фасилітацію з точки зору сприйняття її як процесу і як результату. Зокрема, розглядаючи фасилітацію як процес, дослідниця виділяє в ній такі рівні: рівень цілей (макропроцес, результат якого має досягти група), рівень методів (специфічні процеси, які використовуються, щоб провести групу через певну серію кроків) і рівень технік (мікропроцеси, тобто серія певних видів активності, які використовуються на рівні методів) [6, с. 54].

Характеризуючи фасилітацію як результат, дослідниця пропонує спроектувати його на основі пошуку відповідей на конкретні питання, зокрема такі: Яку мету необхідно досягти? Хто з учасників має бути залучений? Як реалізується процес, в якому бере участь група? Які завдання мають виконувати її члени? Як здійснюється комунікація всередині групи? Як планується досягти запланований рівень активності учасників? Як раціонально використовувати наявні ресурси? [6, с. 58].

У дослідженні визначено, що Р. Шварц визначає фасилітацію як процес впливу нейтральної й незалежної людини (чи декількох людей), на взаємодію членів групи з метою підвищення її ефективності. П. Лушин розуміє під фасилітацією можливість управління людьми через надання їм допомоги в їхній самоорганізації й саморозвитку, при якому суб'єкт визнає за собою право і можливість управління процесом самоорганізації й саморозвитку іншого суб'єкта шляхом створення для нього особливих умов абсолютного позитивного прийняття [5]. За поглядами А. Попова, фасилітація – це один із напрямів компенсаторного спілкування, що допомагає компетентно вирішувати професійні завдання будь-якої організації чи колективу, переймаючи корисні практики і позбавляючись від невдалих прийомів роботи [8].

У процесі проведення наукового пошуку з'ясовано, що одним із різновидів фасилітації є педагогічна фасилітація. Як визначено, фундатором розроблення в 50-х рр. ХХ ст. концепції педагогічної фасилітації був К. Роджерс [10, с. 428-434]. Зокрема, цей науковець під педагогічною фасилітацією розумів процес створення сприятливої інтелектуальної й емоційної обстановки в аудиторії з метою полегшення та стимулювання процесу навчання його суб'єктів, тобто атмосфери педагогічної та психологічної підтримки [14, с. 119].

Спираючись на висловлені К. Роджерсом ідеї, Е. Гусинський, Е. Зеер, Л. Куликова, А. Орлов, В. Смирнов визначають педагогічну фасилітацію як суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію, у межах якої відбувається спільний особистісний ріст усіх її учасників. На думку цих учених, педагогічна фасилітація як процес забезпечує полегшення й посилення продуктивності освітнього процесу, розвиток суб'єктів педагогічної взаємодії на основі обрання оптимального стилю спілкування

та врахування педагогом індивідуальних особливостей та потреб кожної особистості [14].

Схожі ідеї щодо розкриття суті педагогічної фасилітації як процесу висловлює також О. Шахматова. Причому авторка робить акцент на тому, що ця фасилітація є двобічним процесом взаємовпливу всіх суб'єктів взаємодії. Авторка також вважає за можливе визначити педагогічну фасилітацію як професійно важливу якість особистості педагога. На думку О. Шахматової, це професійне психологічне новоутворення, яке інтегрує в собі індивідуально-психологічні особливості емоційної, інтелектуальної й поведінкової сфер людини та виявляється в міжособистісній взаємодії, позитивно впливаючи на виконання педагогічної діяльності. При цьому реалізація педагогічної фасилітації сприяє насамперед розвитку таких трьох якостей особистості: атрактивності, толерантності й асертивності [14].

С. Хілько визначає зазначену фасилітацію як вид педагогічної діяльності, що має за мету забезпечення допомоги кожній особі в усвідомленні власної самоцінності, підтримки її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяння особистісному зростанню, розвитку здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізації ціннісного ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри [13].

Е. Скібіцький і Ю. Скібіцька розуміють педагогічну фасилітацію як гнучку і продуктивну технологію управління процесом цілеспрямованої професійної підготовки на основі фасилітуючого спілкування з урахуванням психологічних особливостей трьох складових міжособистісного спілкування – комунікативної, перцептивної та

інтерактивної. Застосування цієї технології забезпечує успішне й осмислене освоєння основної освітньої програми магістратури за різними напрямками і формування необхідних компетенцій за рахунок активних міжособистісних взаємин учасників педагогічного процесу [9, с. 91].

Т. Філь стверджує, що зазначений феномен проявляється в умінні викладача вибудовувати освітній процес у такий спосіб, щоб на заняттях формувалася атмосфера психологічної підтримки, завдяки якій в учасників цього процесу підвищується рівень навчальної мотивації, відповідальності, творчості, а також в цілому відбувається особистісне зростання кожної людини. На думку автора, викладач, який здатний реалізовувати педагогічну фасилітацію, завжди знає й розуміє потреби, запити, внутрішній світ кожної особистості, він відкритий своїм власним переживанням та здатний їх відкрито висловлювати [12, с. 103].

Варто зауважити, що, за поглядами Т. Гури, педагогічна фасилітація – це якісно прогресивний метод, який відповідає сучасним запитам педагогічної практики щодо підвищення рівня навчання учасників освітнього процесу. На думку автора, студент добре засвоює матеріал тільки в колі власних питань (інтересів), тобто продуктивність навчальної діяльності людини значною мірою залежить від ступеня її власної активності. У протилежному випадку навіть емоційний і логічно побудований виклад матеріалу не дає бажаного ефекту, бо студенти залишаються пасивно присутніми на лекції слухачами, які машинально фіксують її зміст. Як підкреслює Т. Гура, у процесі здійснення педагогічної фасилітації викладач використовує не догматичні методи і прийоми навчання, а ті, які сприяють творчому засвоєнню необхідної інформації, формують уміння міркувати, шукати нові аспекти порушеної проблеми [2, с. 38]. Т. Гура також стверджує, що сутність педагогічної

фасилітації полягає в подоланні традиційного закріплення за студентами виконавської частини спільної діяльності, а як наслідок – вимагає здійснення переходу від формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень професіонала-лідера [2, с. 38].

Г. Волошко вважає, що педагогічна фасилітація – це умова продуктивності навчання, виховання й розвитку суб'єктів освітнього процесу за рахунок особливого стилю спілкування та власне особистості педагога. Дослідниця дотримується думки, що фасилітацію в галузі педагогіки можна також визначити як процес управління навчальною діяльністю його учасників, при якому педагог займає позицію помічника (модератора) й допомагає молодим людям самостійно знаходити відповіді на питання, формувати необхідні уміння та навички [1, с. 98].

У контексті дослідженні доцільно також відзначити точку зору О. Фісун, яка визначає фасилітацію як здатність педагога допомагати, полегшувати, сприяти, створювати умови для самостійної роботи учасників освітнього процесу. Забезпечення процесу фасилітації дає змогу організувати таку взаємодію суб'єктів навчання, яка сприятиме підтримці в кожному з них прагнення до самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку, усвідомленню власної самоцінності [11, с. 138].

А. Лісенна розглядає педагогічну фасилітацію як уміння викладача будувати нові відношення із суб'єктами освітнього процесу, приймаючи право кожного з них на самореалізацію і власну експертність, а також на компетентне володіння низкою інтерактивних методів і технік. У світлі цього педагогічну фасилітацію можна також сприймати як новий

стиль викладання, який можливо реалізувати переважно через перебудову особистості вчителя завдяки його особистісному зростанню [4].

На думку Ф. Мухаметзянової та Р. Хайрутдинова, педагогічна фасилітація – це функція стимулювання, ініціювання й заохочення саморозвитку і самовиховання особистості шляхом розбудови суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма її учасниками, дотримання демократичного стилю спілкування та використання привабливих особливостей особистості педагога в процесі інтерактивного навчання. Автори також наголошують, що педагогічна фасилітація реалізується як найважливіший шлях інтерактивного навчання. Вона дозволяє викладачеві зайняти позицію не «над» суб'єктом освітнього процесу, а «разом», «поруч», надаючи певні засоби, за допомогою яких учасники самостійно знаходять рішення, замість готових і нав'язаних авторитарно [7, с. 9-10].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі аналізу наукової літератури зроблено висновок, що педагогічна фасилітація є специфічним видом педагогічної діяльності, яка проявляється у стимулюванні, ініціюванні й заохоченні саморозвитку і самовиховання суб'єктів освітнього процесу, самостійного здійснення ними навчальної діяльності при отриманні чітко дозованої допомоги з боку педагога. Ця фасилітація сприяє усвідомленню людиною власної самоцінності, підтримує її прагнення до самовдосконалення й самореалізації. У подальшому дослідженні планується розкрити суть та зміст підготовки майбутніх учителів до здійснення педагогічної фасилітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошко Г. Фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9 (63). С. 96–106.
2. Гура Т. В. Педагогічна фасилітація - механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2014. № 3. С. 32-44.
3. Жижина И.В. Психологические особенности развития фасилитации педагога. Екатеринбург, 2000. 186 с.
4. Лисеная А. М. Человекоцентрированное обучение в высшей школе. Материалы XI Международного форума по Человекоцентрированному подходу 2010г. Москва. Режим доступа : <http://psychology.univer.kharkov.ua/download/psyhoterapia/bibl/Statji/4elovekcentr.pdf>
5. Лушин П.В. Экофасилитация в психотерапевтическом и образовательном контекстах: «буферная зона развития», коллективно генерируемый инсайт и неопределенность. *Журнал практикующего психолога*. 2008. № 14. С. 95-104.
6. Мартынова А. В. Фасилитация как технология организационного развития и изменений *Организационная психология*. Т. 1. 2011. № 2. С. 53-91
7. Мухаметзянова Ф. Г., Хайрутдинов. Р. Р. О феномене фасилитации в высшем образовании. *Казанский вестник молодых ученых. Педагогические науки* . Казань, 2017. №2 (2). Т. 1. С. 9-10.
8. Попов А. Н., Коваленко А. Н. Фасилитация и ее роль в культуростроительном менеджменте физкультурно-строительной

- організації. *Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта*. 2017. № 2. Т.12. С. 137-145.
9. Скибицкий Э.Г., Скибицкая И.Ю. Применение педагогической фасилитации при подготовке магистров в образовательной организации. *Сибирская финансовая школа*. 2017. №5, С. 90-94
- 10.Товажнянський Л. Л. Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХПІ” та шляхи її реалізації. Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. 416 с.
- 11.Фісун О.В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Засоби навчальної та науково-дослідної роботи"*. 2010. №. 34, С. 133-139.
- 12.Филь Т.А. Фасилитация в системе высшего образования. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2017. №7 (61). Часть 2. С. 102-104
- 13.Хілько С. О. Фасилітативний підхід до професійної підготовки майбутніх психологів. *Психолого-педагогічне забезпечення модернізації післядипломної педагогічної освіти в умовах змін: Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція Державний вищий навчальний заклад "Університет менеджменту освіти" НАПН України, м. Київ, м. Донецьк, 2014. С .188-191*
- 14.Шахматова О. Н. Педагогическая фасилитация: особенности формирования и развития. *Журнал «Профессиональное образование». Приложение «Новые педагогические исследования»*. М.: ИСОМ 2006. № 3, 120 с.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2018

ТРУХАН Анна

аспірантка кафедри общей педагогики и педагогики высшей школы Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды (г. Харьков, Украина).

E-mail: tanna020874@gmail.com

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ФАСИЛИТАЦИЯ ЯК НАУЧНАЯ КАТЕГОРИЯ

Ключевые слова: фасилитация, педагогическая фасилитация, педагог-фасилитатор, фасилитационное влияние.

Аннотация. В статье выяснено, что проблема фасилитации в целом и педагогической фасилитации в частности находится в центре внимания современных ученых. Выявлено, что термин «фасилитация» используют во многих науках, включая социологию, психологию, педагогику. Доказана актуальность исследования педагогической фасилитации, учитывая изменения, которые происходят в современном украинском обществе и в сфере образования страны. Обращено внимание на переориентации отечественного образования на создание благоприятных условий для полноценной самореализации каждого субъекта учебной деятельности, что приводит к повышению значимости фасилитивного взаимодействия. Осмыслению педагогической значимости фасилитивного взаимодействия помогают теоретические положения личностно ориентированного подхода.

В публикации представлены различные подходы ученых к определению понятий «фасилитация» и «педагогическая фасилитация», раскрыты ее теоретические основы. Обоснована необходимость формирования у каждого педагога готовности к осуществлению фасилитации, в основе которой лежат принципы гуманистической

педагогика, построение субъектных отношений с участниками образовательного процесса. Отмечено, что педагогическая фасилитация возможна преимущественно через перестройку личности учителя и благодаря его личностному росту. Раскрыта сущность понятий «фасилитация» и «педагогическая фасилитация», их основные признаки. Определена главная цель педагогической фасилитации: развитие участников образовательного процесса как активных субъектов и личностей благодаря содействию в осознании собственной самооценности, обеспечению стремления к саморазвитию, самореализации, самосовершенствованию. Отмечено, что концепция педагогической фасилитации выступает одним из важнейших путей интерактивного обучения.

Доказано, что педагогическая фасилитация выполняет функции обучения и развития, которые способствуют получению участниками учебного процесса конкретных знаний во взаимодействии с педагогом, а также формированию способностей получать новые знания самостоятельно, личностному росту, раскрытию творческих способностей и познавательных возможностей.

TRUKHAN Hanna

A postgraduate student, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: tanna020874@gmail.com

Abstract. Introduction. In the article it was determined that the problem of facilitation in general, and in particular pedagogical facilitation, is in the center of attention of modern scholars. It is indicated that the term “facilitation” is used in many spheres of human activity, including sociology, psychology, pedagogy. The relevance of the research of pedagogical facilitation, taking into

account the changes taking place in the modern Ukrainian society and in the field of education of the country, is noted. Attention is drawn to the reorientation of domestic education to create favorable conditions for the full self-realization of each subject of educational activity. In general, the problem of facilitation was the subject of the research by many scholars.

Analysis of publications. The essence of pedagogical facilitation, is disclosed in the works of I. Isaev, A. Mayer. O. Matveyyova, S. Romashina, E. Skibitsky, I. Skybitskaya, V. Slastonina, A. Cherniavskaya, O. Shakhmatova. The theoretical positions of a personally oriented approach are defined in the scientific works of I. Bekh, E. Bondarevskaya, V. Lozova, N. Nichkalo, O. Pekhoti, S. Podmasin, O. Savchenko, V. Strelnikova, A. Trotsko, T. Khlebnikova, I. Yakimanskaya. The psychological aspects of the phenomenon of facilitation are highlighted in the editions of R. Zayonts, A. Maslow, A. Markova, L. Mitin, A. Petrovsky. The ways of providing pedagogical facilitation are the subject of research by scholars such as Sh. Amonashvili, E. Ilyin, S. Lisenkova, V. Shatalov.

The Aim. The purpose of the publication is to define the concept of “pedagogical facilitation” on the basis of the analysis of scientific literature.

The Results. The pedagogical significance of facilitated interaction was also marked in the article. It was emphasized that understanding the pedagogical significance of facilitated interaction allows the theoretical positions of a personally oriented approach. The publication presents different approaches of scientists to determination of understanding the concepts of “facilitation” and “pedagogical facilitation”, and the foundations of pedagogical facilitation are revealed.

The necessity of forming of each teacher of readiness for the realization of facilitation based on the principles of humanistic pedagogy, construction of subject-subjective relationship with the students is substantiated. It is proved that

pedagogical facilitation is possible mainly through the reorganization of the teacher's personality and due to his personal growth. The essence of the concepts of "facilitation" and "pedagogical facilitation" and their main features are revealed. The main goal of pedagogical facilitation is determined: the student's development as a person, thanks to the help in realizing himself as a self-worth, support for the desire for self-development, self-actualization, self-improvement. It is noticed that the concept of pedagogical facilitation is one of the most important ways of interactive learning.

Conclusion. It is proved that pedagogical facilitation performed the functions of learning and development, that facilitates the acquisition by participants of the educational process of specific knowledge in interaction with the teacher, as well as the formation of the ability to receive new knowledge on their own, personal growth, the disclosure of creative abilities and cognitive capabilities.

REFERENCES

1. Voloshko G. Fasilyativnyy podkhod k lecheniyu i vosstanovleniyu obshchestvennogo pitaniya. Pedagogicheskiye nauki: teoriya, istoriya, innovatsionnaya tekhnologiya. 2016. № 9 (63). S. 96-106.
2. Gura T. V. Pedagogicheskaya fasilitatsiya - mekhanizm rozovogo liderskogo potentsiala studentov v oblasti professional'nogo obrazovaniya. Teoriya i praktika upravleniya sotsial'nymi issledovaniyami: filosofiya, psikhologiya, pedagogika, sotsiologiya. 2014. № 3. S. 32-44.
3. Zhizhina I.V. Psikhologicheskiye osobennosti razvitiya fasilitatsii pedagoga. Yekaterinburg, 2000. 186 s.
4. Lisenaya A. M. Chelovekotsentrirovannoye obucheniye v vysshey shkole. Materialy KHI Mezhdunarodnogo foruma po Chelovekotsentrirovannomu podkhodu 2010g. Moskva. Rezhim dostupa:

<http://psychology.univer.kharkov.ua/download/psyhoterapia/bibl/Statji/4elovek-centr.pdf>

5. Lushin P.V. Ekofasilitatsiya v psikhoterapevticheskom i obrazovatel'nom kontekste: «bufernaya zona razvitiya», kollektivno generiruyemyy insayt i neopredelennost'. Zhurnal praktikuyushchego psikhologa. 2008. № 14. S. 95-104.
6. Martynova A. V. Fasilitatsiya kak tekhnologiya organizatsionnogo razvitiya i izmeneniy Organizatsionnaya psikhologiya. T. 1. 2011. № 2. S. 53-91
7. Mukhametzyanova F. G., Khayrutdinov. R. R. O fenomene fasilitatsii v vysshem obrazovanii. Kazanskiy vesnik molodykh uchenikh. Pedagogicheskiye nauki. Kazan', 2017. №2 (2). T. 1. S. 9-10.
8. Popov A. N., Kovalenko A. N. Fasilitatsiya i yeye rol' v kul'turno-stroitel'nom upravlenii. Pedagogiko-psikhologicheskiye i mediko-biologicheskiye problemy fizicheskoy kul'tury i sporta. 2017. № 2. T.12. S. 137-145.
9. Skibitskiy E.G., Skibitskaya I.YU. Primeneniye pedagogicheskoy fasilitatsii pri podgotovke magistrrov v obrazovatel'noy organizatsii. Sibirskaya finansovaya shkola. 2017. №5, S. 90-94
10. Tovazhnyans'kiy L. L. Kontseptual'naya formula gumanitarno-tekhnicheskoy elity v NTU «KHPI» i shlyapnoy reale. Kharkiv: NTU «KHPI», 2004. - 416 s.
11. Fisun O.V. Pedagogichna fasilitatsiya yak bagatoznachniy fenomen. Zbirnik nauchnykh prats' khar'kovskogo natsional'nogo pedagogicheskogo universiteta im. G.I. S. Skovorodite. "Zasobi navechno i nauko-doslidnoi? roboti". 2010. №. 34, S. 133-139.
12. Fil' T.A. Fasilitatsiya v sisteme vysshego obrazovaniya. Mezhdunarodnyy nauchno-issledovatel'skiy zhurnal. 2017. №7 (61). Chast' 2. S. 102-104
13. KHil'ko S. O. Fasilitativnyy otdel do profesional'noy podgotovki maybutnikh psikhologiv. Psikhologo-pedagogicheskaya zabegpechenskaya

modernizirovannaya pedagogicheskaya programma v oblasti umstvennogo razvitiya: Vseukrainskaya nauchno-prakticheskaya Internet-konferents-svyaz' Derzhavniy obshcheobrazovatel'nyy fakul'tet "Ukrainskiy universitet", Ukraina. Kiyev, m. Donets'k, 2014. S. 188-191

14. Shakhmatova O. N. Pedagogicheskaya fasilitatsiya: osobennosti formirovaniya i razvitiya. Zhurnal «Professional'noye obrazovaniye». Prilozheniye «Novyye pedagogicheskiye issledovaniya». M.: ISOM 2006. № 3, 120 s.

(переклала на англійську мову – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ХНУРЕ О. В. Парфьонова)

УДК [378.035:172](477)

ГАРАНЬ Наталія

магістрант Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84100

E-mail: garan_nat@i.ua

Патріотичні почуття – це сплеск емоцій, які трапляються в пориві спільної праці, щоб знайти вихід із безвихіддя, захистити свою незалежність і волю.

Захаренко О. А.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Сучасні політичні, економічні та соціокультурні реформації, що відбуваються в країні, зумовили значущість проблеми патріотичного виховання студентської молоді в закладах вищої освіти,

© Гарань Н., 2018

чому і присвячене представлене науково-педагогічне дослідження. Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз науково-педагогічних досліджень, публіцистичних праць, який доводить, що проблема патріотичного виховання студентів не є новою, практиками та теоретиками психолого-педагогічної науки приділено значну увагу дослідженню цього питання.

У статті визначається актуальність теми дослідження, яка полягає в необхідності виховання студентської молоді в дусі патріотизму і громадянськості, формування правової культури та культури міжнаціонального спілкування. Розкривається сутність процесу патріотичного виховання студентів як процесу формування патріотичної свідомості та поведінки особистості, реалізації її творчого потенціалу на благо Вітчизни і народу; розвитку і реалізації всіх сутнісних сил особистості у визначеному напрямку, становлення соціально-екологічної культури. Підсумком статті є думка про те, що реалії сьогодення вимагають пошуку нових підходів до організації патріотичного виховання у закладах вищої освіти, осучаснення цієї роботи здатне закласти новітні реальні засади для конкурентоспроможності як випускників, так і закладів вітчизняної освіти, що в свою чергу безперечно сприятиме консолідації українського суспільства, а також зміцненню державних позицій.

Ключові слова: патріотичне виховання, студент, заклад вищої освіти, лідерські якості, викладач, кафедра, громадянська позиція, факультет, вища освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Одним із пріоритетних завдань вітчизняної освіти визначається патріотичне виховання дітей та молоді. Виховання патріотизму проводиться у тісному поєднанні з формуванням духовності, чіткої громадянської позиції,

лідерських якостей у студентів, що особливо чітко проявляється в умовах професійної освіти, при підготовці молоді до самостійного зрілого життя, захисті інтересів держави, активної участі у соціально-політичному та економічному житті суспільства, свідомої готовності служінню Вітчизні.

У сучасних умовах ринку праці конкурентоспроможність випускника закладу вищої освіти безпосередньо залежить від наявності у нього організаційно-управлінських навичок, ініціативності, активності, комунікабельності, креативного мислення, вміння приймати самостійні рішення, брати відповідальність за своє професійне становлення, відповідати за особисті результати роботи та результати командної взаємодії. Спираючись на умови сьогодення та потреби сучасного суспільства необхідна чітка, виражена система формування патріотичних почуттів у студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зроблений нами аналіз науково-педагогічних досліджень, публіцистичних праць доводить, що досить велику кількість робіт із загальної та професійної педагогіки присвячено вивченню теоретичного аспекту та практичного досвіду патріотичного виховання. Так, дисертацію Жаровської О. присвячено дослідженню проблеми патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету. У дисертації теоретично узагальнено проблему патріотичного виховання студентів та запропоновано новий підхід до розв'язання актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні педагогічних умов патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету; обґрунтовано

й експериментально перевірено педагогічні умови ефективного патріотичного виховання студентів педагогічних університетів [5].

Мірошніченко В. здійснено ретроспективний аналіз проблеми патріотичного виховання в історії педагогічної науки; на підставі аналізу філософської, психологічної, військово-педагогічної літератури, зарубіжного досвіду, вивчення сучасного стану патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників розкрито теоретичні й методичні засади цього процесу [11].

Колодій О. досліджено проблему формування патріотизму студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності [9].

У науковій роботі Гевко О. висвітлюються роль і можливості засобів декоративно-ужиткового мистецтва для успішної реалізації національно-патріотичного виховання у вищих педагогічних закладах. [4].

Цінність монографії Оришко С. полягає в розробці дієвих шляхів вирішення проблеми виховання в старшокласників патріотизму через пізнання найсокровеннішого - рідного краю. Про високу теоретичну значимість праці свідчить те, що вперше науково розроблено модель патріотичного виховання старшокласників у процесі туристично-краєзнавчої діяльності, визначено її зміст, узагальнено й проаналізовано форми та методи виховання, а також обґрунтовано організаційно-педагогічні умови посилення ефективності патріотичного виховання у ході туристично-краєзнавчої діяльності.

Можливості практичного використання результатів здійсненого дослідження розкриваються у цілій низці розробок, спрямованих на з'ясування знань школярів про рідний край, їх ставлення до туристично-краєзнавчої діяльності, дослідження сформованості в них патріотичних якостей з метою оптимізації процесу патріотичного виховання з

врахуванням одержаних даних [12].

Не можна залишити поза увагою також публікації, що з'явилися останнім часом у наукових періодичних виданнях і доповіді на конференціях. У статті Животової О. висвітлюється методика впровадження інноваційних проектних технологій з метою виховання українців-патріотів [6, с.29-33]. Публікація Пономарьової Г. присвячена розгляду питання громадянського виховання сучасної студентської молоді через усвідомлення єдності становлення громадянської компетентності крізь призму формування духовної культури. У статті надано аналіз програми з виховання громадянської культури та патріотизму у студентів вищих педагогічних навчальних закладів, розкрито мету, завдання, принципи, педагогічні умови, зміст, форми і засоби виховної діяльності [14, с. 258-272].

Авторами Пивоваровою Г. і Хомич О. висвітлено актуальну проблему національно-патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу; проведено аналіз громадянської позиції студентів і рівня сформованості у них національно-патріотичних рис в умовах інформаційної агресії; представлено шляхи виховного впливу на особистість студентів, що мають певні труднощі в національній ідентифікації [13, с. 163-169].

У статті Білецької С. висвітлюється потреба впровадження та вдосконалення системи національного виховання, яка, як і в інших народів, історично склалася в Україні; аналізуються проблеми підготовки майбутніх спеціалістів у закладах вищої освіти до виховної діяльності; розкривається перспективність національного виховання студентів у контексті світового освітнього і наукового простору у навчальному процесі [1, с. 160-166].

Метою статті Жулковського В. є виявлення позитивного досвіду виховної діяльності молодіжних громадських організацій, а також дослідження ролі вихователя у вихованні підростаючих поколінь українців у західній українській діаспорі [7, с. 187-191].

Наукові пошуки Коба М спрямовані на висвітлення питання патріотичного виховання студентів у вищому навчальному закладі; подано результати аналізу процесу патріотичного виховання курсантів у закладах вищої освіти [8, с. 256-260].

У публікації Філімонової Т. розкривається поняття “національно-патріотичне виховання”, патріотизм, патріотичне виховання, національна свідомість, національна самосвідомість [15, с. 43-48].

Букловою Ю. проаналізовано змістові аспекти національно-патріотичного виховання учнівської молоді, визначено його фундамент; висвітлено основні завдання громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного та духовно-морального виховання [2].

У статті Лець О. розкрито сутність понять: «патріотизм» і «патріотичне виховання майбутніх студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами образотворчого мистецтва»; висвітлено деякі аспекти, форми і методи проведення позааудиторної діяльності [10, с. 191-193].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є висвітлення проблеми патріотичного виховання студентської молоді в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проаналізувавши практичний досвід патріотичного виховання у закладах вищої освіти, нами було виділено низку протиріч: між наявними потребами суспільства та

держави у формуванні громадянина-патріота на основі національних історичних надбань і культурних традицій та переважної орієнтації молоді на матеріальні цінності; між потребою навчатися перспективній майбутній професії, соціального самоствердження та реальними умовами для включення молоді в активну патріотичну діяльність, що і зумовило вибір теми наукового пошуку.

Патріотичне виховання є ключовим чинником духовно-морального становлення особистості кожного студента, базисом для формування менталітету людини. Саме патріотичне виховання визначає цільові установки свідомої поведінки, готовності захищати свою Батьківщину, служити інтересам країни. Заклад вищої освіти, як соціокультурна інституція, цілеспрямовано формує не лише фахівців із певної спеціальності, а й свідомих громадян, патріотів своєї країни. Саме тому, неважаючи на несприятливе зовнішнє середовище, внутрішній соціокультурний осередок, ЗВО має певні можливості для створення педагогічних умов, що сприятимуть формуванню громадянських якостей особистості, вихованню свідомих патріотів держави. Заклади вищої освіти мають всі умови для активізації роботи з патріотичного виховання студентської молоді: велика кількість навчальних дисциплін, поза аудиторна та поза навчальна діяльність, участь студентів у громадських патріотичних організаціях, а також у відповідній діяльності молодіжних рухів, міських акціях, виховних заходах тощо.

Із метою успішної реалізації завдань із патріотичного виховання в закладі вищої освіти створена система, яка має низку рівнів виховної діяльності: на рівні академічної групи, кафедри, факультету, університету, а також на між університетському. Виховна діяльність із патріотичного виховання спрямована на вирішення актуальних проблем, зорієнтована на

формування свідомого громадянина України, майбутнього захисника своєї Вітчизни. У загальному сенсі, патріотичне виховання вкрай необхідне задля збереження стабільності в суспільстві, адже саме патріотичні почуття є тим базисом, який формує розуміння та повагу до прав людини, її свобод, культурного світогляду, почуття толерантності, завдяки чому і можлива інтеграція до загальноєвропейського та світового суспільства.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що при доборі педагогічних кадрів, які залучаються до роботи з патріотичного виховання, слід урахувати такі важливі моменти, як підготовленість педагогів, розуміння ними актуальності, важливості та значущості поставленого завдання для держави та суспільства, їх особисте бажання займатися таким видом діяльності, а також наявність у самих педагогів розвинених лідерських якостей, активної життєвої позиції, високого рівня національної свідомості, глибоких патріотичних почуттів, відповідальності за доручену справу.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства саме заклади вищої освіти покликані поставити пріоритетом виховання патріотизму в кожного студента, як ключового складника світогляду свідомого громадянина своєї країни. Саме тому в педагогічній науці надзвичайної актуальності набуває проблема формування патріотизму як базової якості особистості, пошук нових ефективних форм і підходів до її успішного вирішення.

У наукових розвідках Колодій О. виокремлено критерії та показники сформованості патріотизму студентів аграрних закладів вищої освіти. Дослідницею виділено наступні: мотиваційний (сформованість установки на поведінку патріотичного спрямування, розвиненість внутрішніх мотивів до майбутньої професійної діяльності та розвитку аграрного сектору

країни, готовність до захисту Вітчизни); когнітивний (системність і цілісність професійних та особистісних знань, здатність до їх інтеграції для здійснення майбутньої професійної діяльності та життєдіяльності); емоційний (глибина вираження патріотичних почуттів до України, до свого народу; повнота переживань краси рідної природи, видатних пам'яток минулого, творів народного і сучасного мистецтва; вияв емпатійності, толерантності у ставленні до батьків, рідних, колег по навчанню, викладачів, старших; наявність бажання, у разі потреби, надати допомогу іншим); діяльнісний (системність, ґрунтовність професійних умінь, їх взаємопов'язаність з особистісними якостями, спрямованість на високу продуктивність майбутньої професійної діяльності); рефлексивний (наявність рефлексивних та само регулятивних умінь; здатність до рефлексії при розробці проекту власного особистісного зростання) [9, с. 12]. На рисунку 1 представлено критерії та показники патріотичної вихованості студентів.

Рис. 1 Критерії та показники патріотичної вихованості.

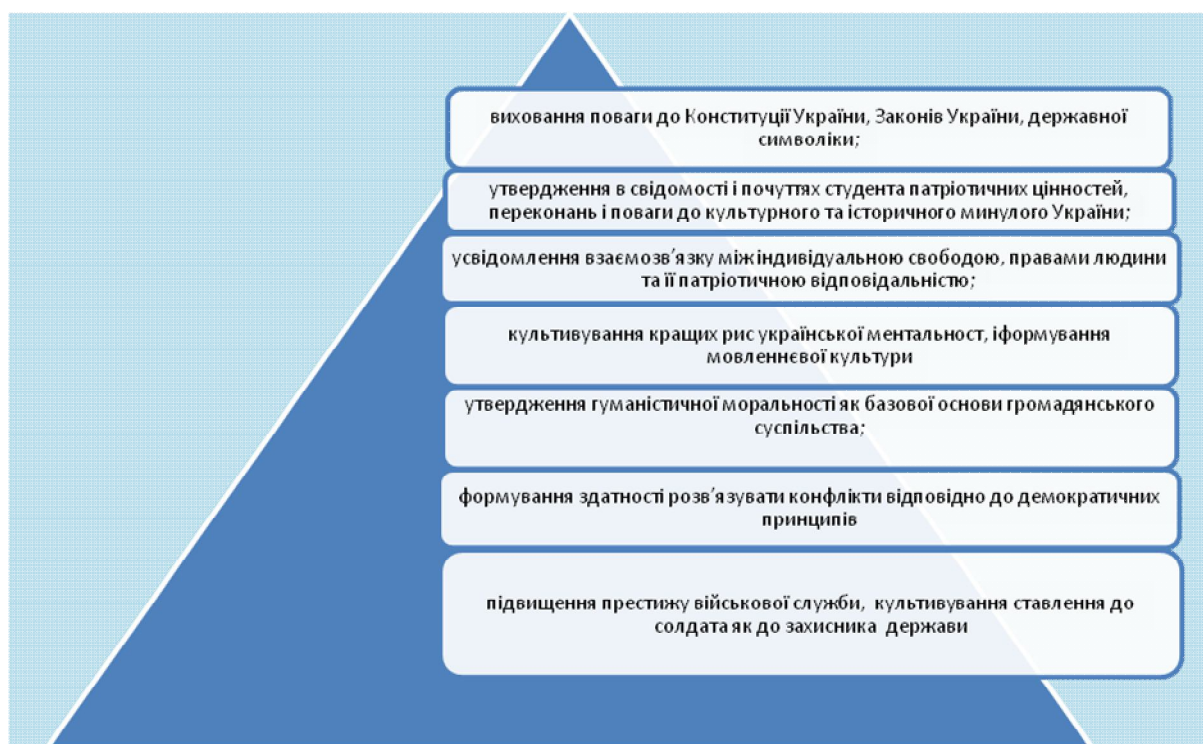
Слід зауважити, що в сучасних умовах освітньої діяльності ідеї патріотизму мають стати тим ключовим стрижнем, навколо якого формуються високі, соціально значущі особистісні якості, переконання, позиції та прагнення молоді, на базі яких формується готовність і здатність до активних дій на благо України.

Життєве самовизначення студента ніколи не було простою справою, а в сучасній соціально-економічній ситуації воно значно ускладнилося. Це відбувається з низки причини, внаслідок того, що в нинішньому, відносно вільному суспільстві, девальвується більшість моральних цінностей, без яких молодій людині неможливо стати повноцінною, адекватно сформованою особистістю. Саме тому патріотичне виховання підростаючого покоління стає одним із головних завдань сучасного суспільного розвитку.

Виходячи з цього стає очевидним, що головними критеріями вирішення соціальних проблем у сучасному суспільстві повинні виступати духовні та моральні цінності, як-то любов до своєї Батьківщини, до свого народу, усвідомлення цінності діяльності людини в усіх її проявах. У зв'язку з цим, однією з найважливіших функцій вищих закладів освіти виступає формування ціннісних орієнтацій, як ґрунтовних основ громадянського самовизначення, соціально-особистісного розвитку й успішної самореалізації молодої людини.

Метою патріотичного виховання є формування в студентів високої соціальної активності, громадянської відповідальності, духовності, становлення свідомих громадян, які здатні проявляти свою чітку громадянську позицію в інтересах Вітчизни, зміцнення держави, забезпечення життєво важливих інтересів і сталого розвитку. Патріотичне виховання студентської молоді не обмежується лише закладом вищої

освіти, це системна та комплексна діяльність органів влади, громадських організацій, міжнародних фондів, культурних установ, родини й інших соціальних інституцій. Головна мета патріотичного виховання конкретизується через систему виховних завдань. На рисунку 2 подано систему виховних завдань патріотичного виховання.

Рис. 2 Система виховних завдань патріотичного виховання.

Сама ідея патріотизму в усі часи займала особливе місце не лише в духовному житті суспільства, а й в усіх найважливіших сферах діяльності людини – соціальній, політичній, культурній, освітній та інших. Сьогодні дуже багато йдеться про необхідність формування в студентській молоді патріотичних почуттів.

Беззаперечним є той факт, що результат виховання підрастаючого покоління багато в чому залежить від якості професійної підготовки вчителя. І саме патріотичне виховання майбутніх учителів виступає однією з провідних частин системи професійної підготовки студентів

педагогічних вищих навчальних закладів [3, с. 10].

Розглядаючи форми, методи та засоби патріотичного виховання сумнівно відносити їх до розряду специфічних. Вірогідніше необхідно казати про гармонійне сполучення традиційних і нетрадиційних педагогічних методів і форм організації педагогічної взаємодії для вирішення певних завдань патріотичного виховання, враховуючи вікові особливості вихованців. Змістом патріотичного виховання є формування особистості зорієнтованої на національні цінності, яка прагне до розбудови демократичної, незалежної української держави. Студенти впродовж навчання більш глибоко усвідомлюють свою причетність до соціальних, політичних, економічних і культурних подій, що відбуваються в країні, сповнюються почуттями поваги до національної історії, культури, традицій, звичаїв.

Отже, можна стверджувати, що патріотичне виховання сьогодні – це систематична і цілеспрямована діяльність навчального закладу з формування у студентів патріотичної свідомості, почуття відданості Батьківщині, готовності до виконання громадянського обов'язку і захисту Вітчизни.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи, варто зауважити, що державі необхідні фахівці з чіткою громадянською позицією, глибокими патріотичними почуттями, зі сформованими лідерськими якостями, здатні працювати в умовах жорсткої ринкової конкуренції, які вміють знаходити нові нестандартні підходи до вирішення нагальних проблем, відстоювати та захищати інтереси держави. Із вдалими вирішенням нагальних проблем з патріотичного виховання пов'язані надії на реальні прогресивні перетворення в суспільстві, на створення основи для сталого соціально-

економічного та духовного розвитку, забезпечення миру та національної безпеки в її найширшому сьогочасному розумінні. Реалії сьогодення вимагають пошуку нових підходів до організації патріотичного виховання у закладах вищої освіти, осучаснення роботи здатне закласти новітні реальні основи для конкурентоспроможності як випускників, так і закладів вітчизняної освіти, що безперечно сприятиме консолідації українського суспільства, а також зміцненню державних позицій.

Проведене дослідження не вичерпує різноманіття питань, пов'язаних із вивченням проблеми патріотичного виховання студентської молоді в закладі вищої освіти. Подальшого вивчення та розробки потребують інноваційні та інформаційні технології забезпечення патріотичного виховання студентської молоді, дослідження практичного досвіду роботи тьютора з патріотичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецька С. [Системний характер національного виховання студентської молоді: проблеми і перспективи](#) / С. Білецька // Українознавство. – 2009. – № 4. – С. 160-166.
2. Буклов Ю. [Змістові компоненти національно-патріотичного виховання учнівської молоді](#) [Електронний ресурс] / Ю. Буклов // Молодь і ринок. – 2018. – № 3. – С. 136-140. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_3_27
3. Гарань Н. Патріотичне виховання студентської молоді у вищому навчальному закладі / Н. Гарань // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Вип. LXXII. – Слов'янськ : ДДПУ, 2015. – С. 9-14.
4. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва /

- Оксана Іванівна Гевко: дисертація канд. пед. наук: 13.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2003. - 20 с.
5. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету / Олена Петрівна Жаровська : 13.00.07 – теорія і методика виховання. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. - Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського Вінниця – 2015. - 23 с.
  6. Животова О. Використання інноваційних проектних технологій для виховання українців-патріотів / О. Животова // Інноваційні технології виховання патріотизму дітей та учнівської молоді // Матеріали обласної науково-практичної інтернет-конференції. / Авторупорядник Ю. Зоря. – Черкаси : КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2016. – С. 29-33.
  7. Жулковський В. [Місце та роль виховника у національно-патріотичному вихованні молоді в західній українській діаспорі \(друга половина XX – початок XXI століття\)](#) [Електронний ресурс] / В. Жулковський // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2018. – Вип. 167. – С. 187-191. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_167_46
  8. Коба М. [Патріотичне виховання курсантів у вищому навчальному закладі](#) [Електронний ресурс] / М. Коба // Молодий вчений. – 2018. – № 2 (1). – С. 256-260. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2\(1\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2(1))
  9. Колодій О. С. Формування патріотизму студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності. : автореф. дис. ... на
-

здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. - теорія і методика виховання / О. С. Колодій. - Умань. - 2016. - 22 с.

10. Лець О. [Патріотичне виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами образотворчого мистецтва](#) [Електронний ресурс] / О. Лець // Вісник Закарпатської академії мистецтв. – 2017. – Вип. 8. – С. 191-193. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/newtracaar_2017_8_49
11. Мірошніченко В. Теоретико-методичні засади патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.07 - теорія і методика виховання / Валентина Іванівна Мірошніченко; Ін-т проблем виховання НАПН України. – К., 2012. – 38 с.
12. Оришко С. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристично-красознавчої роботи загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / Світлана Оришко. - Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2014. - 347 с.
13. Пивоварова Г., Хомич О. Проблема національно-патріотичного виховання та усвідомлення громадянської позиції студентів вищого навчального закладу / Г. Пивоварова, О. Хомич // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (Педагогічні науки) - 2015. - № 7 (296), жовтень. - Ч. 2. –С.163-169.
14. Пономарьова Г. Виховання громадянської культури та патріотизму у студентів вищих педагогічних навчальних закладів [Електронний ресурс] / Г. Пономарьова // Наукові записки кафедри педагогіки, (37), 2015. - 258-272. - Режим доступу://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/2302

15. Філімонова Т. Національно-патріотичне виховання особистості: педагогічний аспект / Т. Філімонова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету Серія: Педагогічні науки. – Вип. 2. – Бердянськ: БДПУ, 2016. – С. 43-48 .

Стаття надійшла до редакції 16.11.2018

ГАРАНЬ Наталья

магістрант Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

кандидат пед. наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи, ГВУЗ «Донбасський державний педагогічний університет»

ул. Батюка, г. Славянськ, Донецька обл., Україна, 84100

E-mail: garan_nat@i.ua

**ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ
МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация. Современные политические, экономические и социокультурные реформации, происходящие в стране, обусловили значимость проблемы патриотического воспитания студенческой молодежи в учреждениях высшего образования, чему и посвящено представленное научно-педагогическое исследование. Автором сделан анализ научно-педагогических исследований, публицистических работ, который доказывает, что проблема патриотического воспитания студентов не является новой, практиками и теоретиками психолого-педагогической науки уделено значительное внимание исследованию данного вопроса. В статье определяется актуальность исследования, которая заключается в необходимости воспитания студенческой молодежи в духе патриотизма и гражданственности, формировании правовой культуры и культуры межнационального общения. Раскрывается сущность процесса

патриотического воспитания студентов как процесса формирования патриотического сознания и поведения личности, реализации ее творческого потенциала на благо Отечества и народа; становления социально-экологической культуры. Итогом статьи является мысль о том, что реалии сегодняшнего дня требуют поиска новых подходов к организации патриотического воспитания в учреждениях высшего образования. А осовременивание работы по патриотическому воспитанию способно заложить реальные основы для конкурентоспособности как выпускников, так и учреждений образования, что несомненно будет способствовать консолидации украинского общества, а также укреплению государственных позиций на мировой арене.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, студент, заведение высшего образования, лидерские качества, преподаватель, кафедра, гражданская позиция, факультет, высшее образование.

GARAN Natalya

candidat of pedagogical Sciences, Assistant Professor of the department of pedagogics of the higher school of state University «Donbass state pedagogical University»

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: garan_nat@i.ua

PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENT YOUTH IN THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Annotation. Modern political, economic and socio-cultural reformations that take place in the country have caused the importance of the problem of patriotic education of student youth in higher education institutions, the presented scientific and pedagogical research is devoted to. The article reveals the essence of the process of patriotic education of students as a process of

formation of patriotic consciousness and behavior of personality, realization of her creative potential for the benefit of the Motherland and people; development and realization of all the essential forces of a personality in certain direction, the formation of socio-ecological culture.

Introduction. One of the priorities of the national education is the patriotic education of children and youth. The upbringing of patriotism is carried out in close combination with the formation of spirituality, a clear civic position, leadership skills of students, which is particularly clearly manifested in terms of vocational education, in the preparation of youth for an independent mature life, protection of the interests of the state, active participation in the sociopolitical and economic life of society, conscious readiness for the service of the Motherland. In modern conditions of the labour market, the competitiveness of a graduate of a higher education institution directly depends on the availability of organizational and managerial skills, initiative, activity, communication skills, creative thinking, ability to make independent decisions, take responsibility for their professional development, be responsible for personal results of work and results of the team interactions. Relying on the present conditions and needs of modern society, a clear, balanced system of forming patriotic feelings in student youth is needed.

Analysis of publications. The analysis of scientific and pedagogical research, journalistic works made by us proves that a sufficiently large number of works on general and professional pedagogy is devoted to the study of the theoretical aspect and practical experience of patriotic education. Thus, the dissertation of Zharovsky O. is devoted to the study of the problem of patriotic education of students in the educational and educational environment of the pedagogical university. Miroshnichenko V. carried out a retrospective analysis of the problem of patriotic education in the history of pedagogical science, the

theoretical and methodical principles of this process are revealed. Kolodiy O. The problem of formation of patriotism of students of agrarian higher educational establishments in non-auditing activity is researched.

Purpose. The purpose of this article is to highlight the problem of patriotic education of students in higher education institutions.

Results. Patriotic education is a key factor in the spiritual and moral formation of each student's personality, a basis for the formation of a person's mentality. It is the patriotic upbringing that determines the target settings of conscious behavior, the willingness to defend their homeland, serve the interests of the country. The higher education institution, as a socio-cultural institution, deliberately forms not only specialists in a particular profession, but also conscious citizens, patriots of their country. That is why, regardless of the unfavorable external environment, the internal socio-cultural center of HEI has certain opportunities for organizing pedagogical conditions that will contribute to the formation of the civil qualities of the individual, the education of conscious patriots of the state.

Conclusion. Summarizing, we note that the state needs specialists with a clear civic position, deep patriotic feelings, with established leadership qualities, able to work in conditions of severe market competition, that is able to find new non-standard approaches to solving urgent problems, to defend and protect the interests of the state.

Key words: patriotic education, student, higher education institution, leadership qualities, teacher, department, civil position, faculty, higher education.

REFERENCES

1. Biletska S. Systemnyi kharakter natsionalnoho vykhovannia studentskoi molodi: problemy i perspektyvy / S. Biletska // Ukrainoznavstvo. – 2009. – # 4. – S. 160-166.
2. Buklov Yu. Zmistovi komponenty natsionalno-patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi [Elektronnyi resurs] / Yu. Buklov // Molod i rynok. – 2018. – # 3. – S. 136-140. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_3_27
3. Haran N. Patriotyчне vykhovannia studentskoi molodi u vyshchomu navchalnomu zakladi / N. Haran // Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu : zbirnyk naukovykh prats / [Za zah. red. prof. V.I. Sypchenka]. – Vyp. LXXII. – Sloviansk : DDP, 2015. – С. 9-14.
4. Hevko O. I. Natsionalno-patriotyчне vykhovannia studentiv vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv zasobamy dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva / Oksana Ivanivna Hevko: dysertatsiia kand. ped. nauk: 13.00.07 / Natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. M.P.Drahomanova. - K., 2003. - 20 s.
5. Zharovska O. P. Patriotyчне vykhovannia studentiv v osvitho-vykhovnomu seredovyschchi pedahohichnoho universytetu / Olena Petrivna Zharovska : 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia. Avtoref. dys. na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk. - Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho Vinnytsia – 2015. - 23 s.
6. Zhyvotova O. Vykorystannia innovatsiinykh proektnykh tekhnolohii dlia vykhovannia ukrainsiv-patriotiv / O. Zhyvotova // Innovatsiini tekhnolohii vykhovannia patriotyzmu ditei ta uchnivskoi molodi // Materialy oblasnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. / Avtoruporiadnyk Yu. Zoria. – Cherkasy : KNZ «ChOIPOPP ChOR», 2016. – S. 29-33.

7. Zhulkovskyi V. Mistse ta rol vykhovnyka u natsionalno-patriotychnomu vykhovanni molodi v zakhidnii ukrainskii diaspori (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittia) [Elektronnyi resurs] / V. Zhulkovskyi // Naukovi zapysky [Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Ser. : Pedahohichni nauky. – 2018. – Vyp. 167. – S. 187-191. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_167_46
8. Koba M. Patriotychne vykhovannia kursantiv u vyshchomu navchalnomu zakladi [Elektronnyi resurs] / M. Koba // Molodyi vchenyi. – 2018. – # 2 (1). – S. 256-260. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2\(1\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2(1))
9. Kolodij O. S. Formuvannya patriotizmu studentiv agrarnih vishchih navchal'nih zakladiv u pozaauditornij diyal'nosti. : avtoref. dis. ... na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spec. 13.00.07. - teoriya i metodika vihovannya / O. S. Kolodij. - Uman'. - 2016. - 22 s.
10. Lets O. Patriotychne vykhovannia studentiv vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladiv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva [Elektronnyi resurs] / O. Lets // Visnyk Zakarpatskoi akademii mystetstv. – 2017. – Vyp. 8. – S. 191-193. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/newtracaar_2017_8_49
11. Miroshnichenko V. Teoretyko-metodychni zasady patriotychnoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv: avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. d-ra ped. nauk : 13.00.07 - teoriia i metodyka vykhovannia / Valentyna Ivanivna Miroshnichenko; In-t problem vykhovannia NAPN Ukrainy. – K., 2012. – 38 s.
12. Oryshko S. Patriotychne vykhovannia starshoklasnykiv u protsesi turystychno-kraieznavchoi roboty zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv :

monohrafiia / Svitlana Oryshko. - Ivano-Frankivsk : PNU im. V. Stefanyka, 2014. - 347 s.

13. Pyvovarova H., Khomych O. Problema natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ta usvidomlennia hromadianskoi pozytsii studentiv vyshchoho navchalnoho zakladu / H. Pyvovarova, O. Khomych // Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (Pedahohichni nauky) - 2015. - # 7 (296), zhovten. - Ch. 2. –S.163-169.
14. Ponomarova H. Vykhovannia hromadianskoi kultury ta patriotyzmu u studentiv vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Elektronnyi resurs] / H. Ponomarova // Naukovi zapysky kafedry pedahohiky, (37), 2015. - 258-272. – Rezhym dostupu://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/2302
15. Filimonova T. Natsionalno-patriotychne vykhovannia osobystosti: pedahohichni aspekt / T. Filimonova // Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu Serii: Pedahohichni nauky. – Vyp. 2. – Berdiansk: BDPU, 2016. – S. 43-48 .

(англійською переклала Л. Погорелова– викладач іноземних мов

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.032:3714+378.1

КЛИМОВА Валентина

викладач, Комунальний заклад «Покровський педагогічний коледж»
вул. Маршала Москаленка, 149, м.Покровськ, Донецька область,
85302

E-mail: kzppk@ukr.net

ПРОБЛЕМА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. У статті розкрито проблему духовно-морального виховання дітей у творчій спадщині В.О.Сухомлинського. Автором коротко охарактеризовано проблеми виховання дітей у сучасному соціумі, зроблено акцент на необхідності реформування загальної середньої освіти, орієнтованої на загальнолюдські цінності, що знайшли своє відображення у педагогічній системі В.О.Сухомлинського; проаналізовано дослідження і публікації І.Беха, А.Богущ, А.Бойко, І.Зязюна, М.Євтуха, Н.Мирончук, Т.Поніманської, О.Сухомлинської, що стосуються проблеми духовно-морального виховання за ідеями видатного педагога.

Виклад основного матеріалу здійснюється на підставі аналізу праць В.О.Сухомлинського «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Народження громадянина», «Розмова з молодим директором школи», «Батьківська педагогіка», «Педагогіка серця». Акцентується увага на процесі формування духовного світу дитини за ідеями видатного педагога; обґрунтовується актуальність спадщини В.О.Сухомлинського;

© Климова В., 2018

робиться спроба довести, що в основі духовно-морального виховання – ідеї християнської етики. На основі здійсненого аналізу особливостей духовно-морального виховання у творчій спадщині В.О.Сухомлинського встановлено, що вперше у вітчизняній педагогіці було обґрунтовано модель виховання духовно-моральних цінностей у дітей молодшого шкільного, яка дістала назву «педагогіка душі і серця», і стала основою освітніх особистісно зорієнтованих технологій.

Подальші перспективи досліджень у цьому напрямі автор вбачає у пошуку ефективних методів застосування ідей В.О.Сухомлинського у формуванні духовно-моральних якостей учнів Нової української школи.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, духовність, духовна діяльність, духовна краса, духовна досконалість, духовна потреба, сфера духовного життя людини.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Виховання дітей у сучасному соціумі відбувається за умов складного економічного і політичного становища, що спричиняє соціальне розшарування суспільства, погіршення життєвого рівня більшості населення, інформаційну дезорієнтацію. Усе це має вплив на моральні норми поведінки людей, що, в першу чергу, позначається на дітях. Щоб запобігти негативним наслідкам, спричиненими рядом об'єктивних і суб'єктивних факторів, українські освітяни за підтримки і сприяння Міністерства освіти і науки України активно включилися у реформування загальної середньої освіти, метою якої є всебічний розвиток дитини, її розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних цінностей.

Дороговказом стала Концепція нової української школи, де зазначено, що «Випускник нової української школи це – цілісна

особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя». Щоб підготувати такого випускника необхідно змінити підхід і до освітнього процесу, а саме: орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, добродійність, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, збереження природи довкілля, повага до закону, солідарність, толерантність, відповідальність). На цьому етапі вкотре у нагоді стають цінності педагогічної системи В.О.Сухомлинського, суголосні з ключовими ідеями Нової української школи. Вивчення й переосмислення творів видатного українського педагога у контексті викликів часу є магістральним шляхом упровадження його ідей у сучасний освітній простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема духовно-морального виховання дітей у спадщині В.О.Сухомлинського привертала увагу багатьох дослідників. Серед них такі загальновідомі вчені як І.Бех, А.Богущ, А.Бойко, І.Зязюн, М.Євтух, Н.Мирончук, В.Омельчук, Т.Поніманська, О.Сухомлинська. Кожен із них вніс свою частку у вивчення й розуміння даної проблеми.

Академік І.Бех значну увагу приділяв дослідженню психології духовності у творчості видатного педагога. У монографії

«В.О.Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів» вчений розглядає естетику духовності, акцентуючи на необхідності вивчення й осмислення складного й різноманітного педагогічного світу В.О.Сухомлинського через його творчість. На думку І.Беха, важливим є те, що твори видатного педагога, крім пізнавального змісту, наповнені духовністю, що віддзеркалюється в них як зримо, так і імпліцитно (приховано) [1, с.114]. Вчений наголошує також на тому, що ідеї В.О.Сухомлинського щодо духовно-морального виховання є рушійною силою становлення особистості, оскільки дають можливість виявити єдність минулого і сучасного, відчутти й усвідомити цей зв'язок [1, с.107].

О.Сухомлинська у своїх працях «Філософія для дітей як педагогічна проблема», «Деякі аспекти еволюції сприйняття творчості В.О.Сухомлинського: дорога довжиною в 40 років» переконливо доводить його першість у розробці морально-етичної проблематики вітчизняної педагогіки [4].

Т.Поніманська у своїх працях розкрила роль педагогіки В.О.Сухомлинського у творенні духовного світу дитини, констатує, що заслугою педагога є те, що, незважаючи на державний ідеологічний тиск, він увів до педагогіки такі поняття, як «духовність», «духовна діяльність».

А.Богущ, досліджуючи проблему виховання патріотизму у дітей, бере за основу досвід В.О.Сухомлинського, який стверджував, що «Патріотом і громадянином може бути лише людина з чуйним і мужнім серцем» [10, с.172].

Морально-духовний розвиток особистості у виховній системі В.О.Сухомлинського досліджувала Н.Мирончук. Вона переконливо доводить, що вчений-педагог вважав добрі почуття серцевиною

духовності. На думку дослідниці, він теоретично обґрунтував й практично реалізував ефективну модель духовно-морального розвитку особистості.

Українські педагоги А.Бойко та В.Бардінова у працях Сухомлинського досліджували вплив різноманітних педагогічних методик на формування особистості школяра.

В.Кузь, М.Стельмахович, Ю.Руденко, Д.Федоренко, розробляючи ідеї національної педагогіки, зверталися до аналізу, не досліджених раніше у творчості В.О.Сухомлинського, загальнолюдських цінностей: національних традицій, рідної мови, сердечної чуйності, віри в людину.

Формування цілей статті. Мета статті – з'ясувати особливості поглядів В.О.Сухомлинського на проблему духовно-морального виховання, розкрити їх актуальність в освітньому процесі сучасної школи.

Виклад основного матеріалу. В.О.Сухомлинський значну увагу приділяв проблемі духовно-морального виховання дітей. Він не лише розкрив значущість цієї проблеми, а й створив таку систему виховання, яку згодом назвали «Гуманна педагогіка Василя Сухомлинського». У працях «Павлиська середня школа», «Духовний світ школяра», «Як виховати справжню людину», «Народження громадянина», «Розмова з молодим директором школи», «Педагогіка серця» обґрунтував методологічні положення духовно-гуманістичної системи виховання.

Виховання духовно-моральних цінностей у дітей молодшого шкільного віку В.О.Сухомлинський називав «школою сердечності», акцентуючи увагу на тому, що це складний процес, який передбачає органічне поєднання різноманітних методів, форм і засобів природовідповідного виховання. Це знайшло підтвердження у практичному досвіді В.О.Сухомлинського, який прагнув того, щоб, починаючи з дошкільного і молодшого шкільного віку, в дітей

формувалися моральні цінності, притаманні національному характеру українського народу. Виховання дітей 6-10 років він називав «школою сердечності», бо сутність цього процесу вбачав у культивуванні сердечних почуттів. «Виховання серця – це цілий світ турбот і тривог, про які ми, дорослі, ніколи не повинні забувати. Я бачу своє найголовніше виховне завдання в тому, – підкреслював В.О.Сухомлинський, – щоб у дитячій душі стверджувалися співчуття, жалість, доброта до всього прекрасного, що є в світі, і насамперед до людини» [5, с. 114].

У розумінні процесу формування духовного світу дитини В.О.Сухомлинський виходить за межі існуючого на той час стереотипу педагогічного мислення, беручи за основу християнські ідеї виховання, в основі яких – прості закони моралі: «не вбий», «не вкради», «не будь нечесним свідком», «шануй батька свого і матір свою» тощо. Ці заповіді знайшли своє відображення у змісті створених власноруч В.О.Сухомлинським казок, притч, художніх оповідей-мініатюр. На думку педагога, важливо не лише донести до дитини поняття «добре» й «погано», а й сформувати в неї критерії добра і зла, що будуть слугувати орієнтирами у власних вчинках і діях. Цьому має сприяти і поведінка тих, хто знаходиться поруч із дітьми: рідних, батьків, учителів, вихователів, слугуючи взірцем моральності.

В.О.Сухомлинський також зазначав, що духовно-моральне виховання дітей тісно пов'язане з їх навчанням, але, водночас, ці процеси певною мірою незалежні. Людина може бути професіоналом в окремій галузі науки чи виробництва, проте її духовно-моральні якості залишатимуться на низькому рівні розвитку. Тому для вчителя важливо не лише навчати дітей різним наукам, а й послідовно формувати їх духовно-моральні якості. Педагог наголошував, що завдання вчителя – зробити

безцінні духовно-моральні надбання людства особистим здобутком кожної дитини. Духовність педагог розумів як усвідомлення особистістю ідеалу, до якого необхідно прагнути людині у власному розвитку, орієнтуючись на вищі, абсолютні цінності людської життєдіяльності. Це, на думку, В.О.Сухомлинського, дає змогу людині не лише збагнути задля чого вона живе, а й усвідомити відповідальність за все, що вона робить [6, с.225].

За переконанням педагога, найвищою цінністю виховання дитини є збереження її унікальності й неповторності. Тому він радив учителям освітню діяльність будувати на емоційно-моральних, естетичних цінностях таких як совість, доброта, сором, любов, віра, повага, терпимість, співчуття, співпереживання, пошана, обов'язок, свобода тощо. В.О.Сухомлинський першим в історії вітчизняної педагогіки ставить особистість дитини у центр освітнього процесу, вибудовуючи її внутрішній духовний світ, пробуджуючи її творчий потенціал.

У статті «Педагогіка серця» В.О.Сухомлинський обґрунтовує модель «педагогіки душі і серця» [7, с.116], в основі якої – принцип сердечності, як особливий вимір духовності, визначає також і педагогічні умови, необхідні для здійснення духовного-морального виховання. Це насамперед:

- одухотворення освітнього процесу, перетворення освітнього закладу на осередок людських стосунків, осередок доброти;
- турбота про дитяче серце як духовну скарбницю;
- виховання патріотизму, національної гідності, притаманних кожній людині з чуйним і мужнім серцем;
- одухотворення трудового процесу (завдяки праці людина облагороджує серце);
- пізнання людиною світу серцем (відчуття краси у навколишньому світі);

- виховання пам'яті серця (збереження історичної пам'яті);
- формування національного менталітету, душевної сердечності, емоційно-почуттєвої сфери.

В.О.Сухомлинського, як і багатьох мислителів, педагогів, митців, цікавила проблема «щастя», «щасливої людини». Проте, на відміну від більшості своїх попередників, які поняття щастя не відносили до категорії духовності, він зазначав, що найважливішим завданням педагога у сфері виховання духовно-моральних цінностей є творення людського щастя «творення щастя є і метою виховання, і водночас щастя – це душевний стан» [6, с.225]. Протягом усієї педагогічної діяльності розвивав ідеї стосовно щастя, щасливої людини та шляхів, що ведуть до цього. Творення щастя, за переконанням педагога, є однією із найцінніших духовних якостей особистості, а тому «мудрість і майстерність, мистецтво і технологія виховання полягають, насамперед, у тому, щоб діти, підлітки, юнаки думали про щастя і дорожили ним» [7, с. 118].

Отже, поняття «щастя і серця» виступають складниками внутрішнього духовного світу особистості. Зокрема, у творі «Як виховати справжню людину» В.О.Сухомлинський викладає власну етичну концепцію, у якій наголошує на необхідності виховання почуттів сердечності, щастя, щедрості душі, краси людського духу. На його думку, «виховання справжньої людини є одухотворення красою людської душі, утвердження в юних серцях віри в те, що найвище людське щастя – бути духовно прекрасним» [6, с. 156].

Педагогічні погляди В.О.Сухомлинського щодо виховання щасливої людини дозволяють виокремити чинники, що є складниками людського щастя:

- радість творення, самоствердження в праці, пізнання радості у навчанні, відчуття щастя від успішної діяльності;
- любов батьків, спрямована на створення гармонійного родинного життя, захист дітей від духовної самотності, деморалізації;
- виховання віри як своєрідного стану душі, способу життя, без якої немає духовності;
- навчання науки щасливого буття: розуміння сутність справжнього щастя, усвідомлення необхідність боротися за нього, дорожити ним;
- активне творення своєї долі, самопізнання, самовдосконалення, а не пасивне чекання щастя.

В.О.Сухомлинський особливу увагу приділяв формуванню в дитини відчуття краси як духовної якості людини. Духовне життя розумів як відчуття, творення, збереження краси в навколишньому світі: у природі, мистецтві, людських взаєминах. Він радив педагогам і батькам учити дітей розуміти й сприймати красу в усьому розмаїтті її проявів: світ природи й людського буття, естетика стосунків і сфера мистецтва. У формуванні духовно-моральної зрілості людини особливого значення, на думку педагога, набуває вміння отримувати радість й естетичне задоволення від краси життя. «Для того, щоб людина прагнула духовної краси і досконалості, вона повинна бачити цю красу і досконалість поруч» [10, с. 171].

Вищим виявом краси людини, на думку В.О.Сухомлинського, є гармонійне поєднання багатого внутрішнього світу і зовнішніх його проявів. Він пише: «Найяскравіше людська краса виявляється, коли людина зайнята улюбленою діяльністю – зовнішній вигляд ніби освітлюється внутрішнім натхненням» [6, с. 45].

В.О.Сухомлинський належить до когорти педагогів, які називають працю «духовною потребою». Він наголошував на необхідності єдності трудового виховання з красою і творчістю, стверджуючи, що саме «завдяки праці людина стає здатною пізнавати навколишній світ серцем», а «для формування духовно-морального обличчя дитини, важливе значення має те, як ставляться до праці ті люди, з якими діти зустрічаються щодня» [9, с.127].

Педагогом-новатором була розроблена модель трудової діяльності, від якої залежить повнота духовного життя особистості. Її характерними ознаками є:

- продуктивність трудових процесів;
- корисність і суспільна значущість роботи;
- спрямованість на розвиток здібностей і талантів учасників трудового процесу;
- єдність праці та багатогранного духовного життя;
- опора на трудові традиції та ідеали народу.

Аналізуючи думки В.О.Сухомлинського про значення праці у морально-духовному розвитку особистості, необхідно звернути увагу на підхід педагога-гуманіста до оцінки результатів й характеру праці. Найвищим рівнем серед матеріальних цінностей він вважав «діяльність людського духу». Тільки у спільній праці створюються матеріальні й духовні цінності, розкриваються людські душі, одухотворяється людська діяльність.

Сухомлинський, приділяючи увагу духовному розвитку, не залишився осторонь розкриття й виявлення сутності, специфіки та співвідношення таких понять як «сфера духовного життя людини», «духовний розвиток», «духовне самовираження», «духовна творчість». На

думку педагога, сфера духовного життя людини – це розвиток, формування і задоволення її моральних, інтелектуальних та естетичних запитів та інтересів у процесі активної діяльності [9, с.74]. Таке осмислення дає змогу збагнути мету, задля якої живе людина, відчутти власну неповторність, усвідомити відповідальність за все, що вона робить. А процес творчості є основою духовного розвитку, могутнім джерелом духовного життя. В.О.Сухомлинський радив сприяти розвитку творчої діяльності дітей, що є особливою сферою їхнього духовного самовираження, прояву індивідуальної самобутності кожної дитини. Якщо дитина захоплена творчістю, особливо в підлітковому віці, то її життя стає більш повноцінним, осмисленим, наповнюється духовністю: «Без творчості, без захопленості процесом і результатами творення духовних цінностей неможливо уявити життя підлітка» [9, с.95].

В.Сухомлинський запевняв, що шлях до моральної краси починається з чуйності до духовного світу людини, здатності співпереживати, відгукуватись на нещастя. Для того, щоб сформувати ці почуття необхідно, вважав він, навчити школярів азбуці моральної культури. У результаті багаторічної практики В.О.Сухомлинського виникла «Хрестоматія з етики», яку сучасні педагоги розглядають як своєрідну філософію для дітей. У ній педагог подає на розгляд й осмислення дітям певні моральні категорії й поняття: народження і смерть людини, сенс життя, зло, горе, біда, страждання, відчай, віра, надія, любов, совість, емпатія, терпимість. Такий підхід до виховання не відповідав комуністичній спрямованості тогочасного навчально-виховного процесу. Тому деякі його твори були переосмислені тільки після смерті видатного педагога і набули первісного свого звучання лише у сучасних умовах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі здійсненого аналізу особливостей духовно-морального виховання у творчій спадщині В.О.Сухомлинського встановлено, що вперше у вітчизняній педагогіці було обґрунтовано модель виховання духовно-моральних цінностей у дітей молодшого шкільного, яка дістала назву «педагогіка душі і серця». Згодом педагогів-новатори візьмуть її за основу, вибудовуючи особистісно зорієнтовані технології.

Ідеї В.Сухомлинського з плином часу не втрачають своєї актуальності, тому гуманістична педагогіка затребувана і нині, у період реформування шкільної освіти. У спадщині видатного педагога присутні ознаки, притаманні Новій українській школі: всебічний розвиток дитини; зосередження уваги на потребах учня; співпраця, співтворчість між учнями і вчителем; турбота про духовно-моральне й фізичне благополуччя учнів; пристосування методики до можливостей дитини; стимулювання саморозвитку і творчості.

Проте, якщо заглибитися у суть питання, то можна дійти висновку, що ідеї педагога щодо духовно-морального виховання дітей залишаються актуальними впродовж десятиріч, оскільки в їх основі – вічні християнські істини, що акумулювали і синтезували в собі норми і правила моралі, які протягом тисячоліть використовуються людством і, зокрема, українським народом.

Подальші перспективи досліджень у цьому напрямі можуть бути пов'язані з пошуком ефективних методів застосування ідей В.О.Сухомлинського у формуванні духовно-моральних *якостей учнів Нової української школи.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Виховання особистості. Кн.1. Київ, 2003. 280 с.
2. Євтух М.Б. Формування гуманізму в системі особистісних якостей студентів. Харків, 2005.
3. Соболева К. Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського. Початкова школа. 2018. №9. С.10-13.
4. Сухомлинська О. Деякі аспекти еволюції сприйняття творчості В.Сухомлинського: дорога довжиною в 40років. Історико-педагогічний альманах. 2012. Вип. 1. С.62-72.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ, 1978. С.114.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах. Т.1. Особистість учителя, педагогічний колектив і всебічний розвиток вихованців. Київ, 1976. С.225.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5 томах. Т.1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Київ, 1976.С. 116.
8. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Київ, 1984. С. 234.
9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ, 1984. С. 98.
10. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. Київ, 1984. С.247.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2018

КЛИМОВА Валентина

преподаватель, КУ «Покровский педагогический колледж»

ул. Маршала Москаленко 149, г. Покровск, Донецкая область, 85302

E-mail: kzppk@ukr.net

**ПРОБЛЕМА ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ
ДЕТЕЙ В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ В.А. СУХОМЛИНСКОГО**

В статті раскрыта проблема духовно-нравственного воспитания детей в творческом наследии В.А.Сухомлинского. Автор дает краткую характеристику проблеме воспитания детей в современном социуме, делает акцент на необходимости реформирования общего среднего образования, ориентированного на общечеловеческие ценности, отраженные в педагогической системе В.А.Сухомлинского. В статье проанализированы основные положения исследований и публикаций И.Беха, А.Богущ, А.Бойко, І.Зязюна, М.Евтуха, Н.Мирончук, Т.Пониманской, О.Сухомлинской, касающиеся проблемы духовно-нравственного воспитания, основанного на идеях выдающегося педагога. Исследование проблемы осуществляется на основании анализа произведений В.А.Сухомлинского «Сердце отдаю детям», «Как воспитать настоящего человека», «Рождение гражданина», «Разговор с молодым директором школы», «Родительская педагогика», «Педагогика сердца». Акцентируется внимание на процессе формирования духовного мира ребенка в соответствии с идеями выдающегося педагога; дается объяснение актуальности наследия В.А.Сухомлинского в современном образовательном процессе; делается попытка доказать, что в основе духовно-нравственного воспитания – идеи христианской этики. На основании анализа особенностей духовно-нравственного воспитания в творческом наследии В.А.Сухомлинского сделаны выводы о том, что впервые в отечественной педагогике была обоснована модель воспитания духовно-нравственных ценностей у детей младшего школьного возраста, которая получила название «педагогика души и сердца», ставшая основой личностно ориентированных технологий.

Дальнейшие перспективы исследований в данном направлении автор видит в поиске эффективных методов использования идей

В.А.Сухомлинского в создании духовно-нравственной среды в Новой украинской школе.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, духовность, духовная деятельность, духовная красота, духовная потребность, сфера духовной жизни человека.

KLYMOVA Valentyna

teacher, Communal Institution «Pokrovsk Pedagogical College»

Marshal Moskalenko Street, 149, Pokrovsk, Donetsk oblast, 85302

E-mail: kzppk@ukr.net

THE PROBLEM OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF CHILDREN IN THE CREATIVE HERITAGE OF V.A.SUKHOMLYNSKYI

The article reveals the problem of spiritual and moral education of children in the creative heritage of V.A.Sukhomlynskyi. The author gives a brief description of the problem of the upbringing of children in modern society, emphasizes the need to reform general secondary education, focused on universal values, reflected in the educational system of V.A.Sukhomlynskyi. The article analyzes the main provisions of the studies and publications of I.Bekh, A.Boiko, I.Ziazun, M.Yevtukh, N.Myronchuk, O.Sukhomlynska, concerning the problem of spiritual and moral education based on the ideas of the outstanding teacher. The study of the problem is carried out on the basis of the analysis of the works by V.A.Sukhomlynskyi. Attention is focused on the process of formation of the spiritual world of the child in accordance with the ideas of an outstanding teacher; the explanation is given of the relevance of the heritage of V.A.Sukhomlynsky in the modern educational process; an attempt is made to prove that the basis of spiritual and moral education is the ideas of Christian ethics. Based on the analysis of the characteristics of spiritual and

moral education in the creative heritage of V.A.Sukhomlinsky, it was concluded that for the first time in Russian pedagogy a model was developed for upbringing spiritual and moral values in children of primary school age, which was called «pedagogy of the soul and heart», which became the basis of personally-oriented technology.

The author sees further prospects for research in this area in the search for effective methods of using the ideas of V.A.Sukhomlynskyi in creating a spiritual and moral environment in the New Ukrainian School.

Keywords: spiritual and moral education, spirituality, spiritual activity, spiritual beauty, spiritual need, the sphere of spiritual human life.

(переклад зроблено особисто автором статті)

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

УДК 373.5.016:821.161.2

БЛИЧЕНКО Ольга

професор кафедри української мови та літератури, ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»,

вулиця Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: olgabelichenko64@ukr.net

ЛИСЕНКО Наталія

доцент кафедри української мови та літератури, ДВНЗ «Донбаський
державний педагогічний університет»,

вулиця Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: 1609natali@ukr.net

СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ ПОЕЗІЇ БОГДАНА ЛЕПКОГО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню творчості Богдана Лепкого на уроках української літератури в загальноосвітній школі. Увагу акцентовано на тому, що ця постать – потужний інтелект, багатогранна особистість, велетень українського патріотизму, поет і письменник, художник і мистецтвознавець, дослідник літературних процесів і перекладач, автор численних музичних творів і теоретик феномену Українського Січового Стрілецтва, видатний педагог і активний громадський діяч.

© Біличенко О., Лисенко Н., 2018

Наголошено на тому, що життя письменника було сповненим драматизму, оскільки жив він у складну і драматичну епоху. Доведено, що ім'я і твори цього видатного українця в радянські часи були суворо заборонені, з бібліотек вони були вилучені, за їх зберігання приватних осіб жорстоко переслідували, і в наш час це ім'я надто мало згадується й недостатньо шанується, повільно повертається, далеко не всі розуміють його велич. Наголошено, що вітчизняна літературознавча наука тільки починає осмислення його багатогранної творчості на тлі літературного процесу сучасної епохи, сповненої складних історичних процесів і важких випробувань. Проаналізовано особливості вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі.

Ключові слова: українська література, урок літератури, Богдан Лепкий.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Осмислення героїчної минувшини мало б правити за приклад сучасникам. Наша історія має конкретні й повчальні дороговкази, які можуть вказати правильний і праведний шлях для українців сьогоднішніх. Серед них – постаті видатних письменників, яких щедро дарувала доля Україні і які далеко випереджали сучасних їм світочів інших народів, інших культур. Але не завжди українці вміли їх достойно цінувати, не помічали велетнів духу, натомість страждаючи комплексом власної меншовартості.

Богдан Лепкий – це саме така постать. У складній картині літературного процесу тієї доби, у переосмисленні сучасності й минулого України позиція Б. Лепкого позначена історичним критицизмом у ставленні до національних «міфів»: автор мав своє бачення причин поразок і перемог українства, а тому свої візії він наповнював загально-

гуманістичним змістом. За його творами можна було б вивчати українську історію, вчитися справжньої любові до рідного краю. Яскраві постаті його творів можуть служити і для нас чудовими зразками служіння Україні, здатності підпорядкувати свої особисті інтереси й прагнення високій національній ідеї.

За програмою Інституту АПН України для середньо-освітньої школи відомості про життя Богдана Лепкого й вивчення окремих його творів передбачено в п'ятому, сьомому та десятому класах. Згідно цієї програми школярі повинні знати основні віхи життя та творчості Б. Лепкого; деталі перебування письменника у Німеччині; особливості творчого зв'язку із Т. Шевченком; твори митця на історичну тематику; особливості його поетичної спадщини.

Водночас, школярі повинні вміти аналізувати поетичні твори Богдана Лепкого; знаходити у його віршах поетичні образи; виявляти художні засоби у поезіях; зіставляти віршові твори Б. Лепкого із поезіями І. Франка, Т. Шевченка; подавати словесне «малювання» до текстів віршів; висловлювати свої думки щодо проблем, які постають у творах Б. Лепкого; вмотивовано відповідати на запитання під час бесіди; вести дискусію; складати порівняльну характеристику героїв творів; досліджувати мову художнього тексту поета; писати творчі роботи, в яких розкривати свої думки відносно проблем, піднятих митцем; бути ознайомленими з літературним процесом, пов'язаним з іменем Б. Лепкого.

Наша літературознавча наука тільки починає осмислення його багатогранної творчості на тлі літературного процесу сучасної епохи, сповненої складних історичних процесів і важких випробувань, що свідчить про **актуальність** нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні літературознавці не обминають увагою творчість Б. Лепкого: рецепція до творчої особистості митця активно зростає; побачили світ його твори, які оприлюднив для широкого загалу Ф. Погребенник; проводяться наукові конференції, вийшли популярні нариси життя і творчості Б. Лепкого, науковцями осмислюється проблемно-тематичне поле творів письменника, їх образний світ, жанрова своєрідність [3; 4]. Проте цілісної моделі його художньої системи в єдності історіософських, суспільно-політичних і естетичних проблем ще не представлено.

Серед дослідників Б. Лепкого слід відзначити Є. Ю. Пеленського, який відкинув твердження С. Єфремова і запропонував називати Б. Лепкого «ліриком», при цьому наголосивши, що його твори написані на вимогу дня, відповідають естетичним смакам вибагливого читача, оскільки естетизують душу людини, світ її почуттів, помислів, високо оцінивши здобутки прозаїка в жанрі повісті. В Україні 1993 року вийшла друга монографія М. Сивіцького, в якій висвітлено життєвий і творчий шлях митця, окреслено еволюцію художніх шукань, зокрема і в жанрі повісті. Літературознавець виділяв «повістярський» період творчості письменника. Звернення прозаїка до жанрового різновиду він пояснює тим, що Лепкому в рамках малої прози стало вже тісно [5].

Дослідники розкрили ідейно-змістове багатство його доробку, описали художню семантику творів, визначили місце письменника в літературному процесі доби. Заслуговують на увагу праці М. Жулинського, Р. Гром'яка, М. Ільницького, В. Качкана, Т. Комаринця, М. Рудницького.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою нашої статті є спроба окреслити особливості вивчення творчості Богдана Лепкого

в загальноосвітній школі. Мета дала можливість визначити **завдання:** 1) показати місце творчості Б. Лепкого у процесі відновлення цілісної та єдиної картини нашої культури й літератури, зокрема; 2) висвітлити творчість видатного митця періоду 1914 – 1917 рр. у зв'язку зі процесами національної само ідентифікації і консолідації, які посилювались в Україні після подій 2014 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Богдан Лепкий – видатна постать в українській літературі. Сучасник Івана Франка, Василя Стефаника, Марка Черемшини, Осипа Маковея – він гостро усвідомлював соціальні й національні проблеми рідного народу.

Богдан Лепкий – поет і новеліст, драматург і романіст, публіцист і критик, збирач народної творчості та її популяризатор, історик і філософ, літературний дослідник і пропагандист творчості Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Миколи Гоголя. Він написав ґрунтовне дослідження про Великого Кобзаря і видав понад двадцять томів української класичної літератури, перекладав твори польських, німецьких, англомовних і скандинавських письменників. Поет, прозаїк, перекладач, літературознавець, видавець – він у кожній із цих галузей вніс вагомий внесок у історію української культури.

Творчість Б. Лепкого тривала майже півстоліття, на яке припали складні і драматичні події та суспільно-політичні процеси. Вона органічно вписана у процес розвитку української літератури від початку ХХ століття, що розгортався, з одного боку, під впливом традицій української класичної літератури, а з іншого – новітніх західноєвропейських літературних течій, творчість письменника протягом десятиліть займала одне з провідних місць у розвитку української літератури на західноукраїнських землях.

Поезія митця охоплює багато явищ життя: історичне минуле України, національно-визвольну боротьбу нашого народу, його морально-етичні пошуки, духовно-культурний розвиток, звичаї, традиції тощо, вона розмаїта за жанрами (вірші-пісні, сонети, поеми, поеми-казки).

Події першої світової війни дали нові мотиви, наклали нові кольори на його поетичну палітру – червоний (колір крові) і чорний (колір згарищ). Рефлексійна споглядальність і самозаглибленість змінюються експресією, публіцистичними інтонаціями («Ударте в дзвін...»), тонкий ліризм поступається місцем епічному розмаху, панорамній картині (поеми «Буря», цикли «Листки Катрусі», «В лазареті»); в образну тканину вплітається фольклорна, біблійна символіка, що визначає кардинальні питання буття і смерті, в образах червоного коня, ворона, хреста, Голгофи («Вороне чорний...», «Батько і син», «Весна 1915», «В церкві») з'являються історичні асоціації, зокрема ремінісценції «Слова о полку Ігореві» («Слідами Ігоря»).

Усі ці якості поезії Б. Лепкого періоду воєнного лихоліття проявилися в «Ноктюрні» – своєрідній скорботній поемі-плачі. До цього часу талант Б. Лепкого не підносився ще до такої висоти у вираженні трагізму народної долі.

Події війни знайшли відображення у багатьох поетичних і прозових творах Б. Лепкого. Передусім це поема «Буря», з якої, на жаль, збереглися тільки фрагменти, цикли «Intermezzo», оповідання і нариси «Вечір», «Дзвони», «Душа», «Свої» та ін.

Богдан Лепкий сприймав жорстоку дійсність такою, якою вона насправді була. У 1917 році з'явилася збірка «Доля». Чимало його віршів під різними псевдонімами і криптонімами було надруковано на сторінках журналу «Шлях» (1919) і в газеті «Нове слово» (1920). На них позначилася

трагічна доба Першої світової війни та національно-визвольних змагань. Ці вірші засвідчували творчу еволюцію автора від гармонійного світовідчуття до візій катастрофізму, переповнених апокаліптичною символікою, пов'язаних із трагічними подіями Першої світової війни, розв'язаної Російською й Австро-Угорською імперіями на землях Західної України.

Розділ «1914 – 1920» відкривався віршем «Спочинь, серце, на хвилину...», що шокував «великим пожарищем» та «чорною руїною» рідної землі, сплюндрованою двома ворожими імперіями. Такі мотиви властиві поезіям: «Де ж ви?», «Ой колосися, ниво, колосися...» та ін.

Основну думку антимілітарних віршів сфокусовано в «немолитовній» молитві «І в мене був свій рідний край...».

Богдан Лепкий сприйняв Першу світову війну не лише як спалах всесвітнього божевілля. Імперські амбіції Росії поет розкрив у поемі «Буря», наводячи аналогії між придушенням повстання мадярів у 1848 р. та репресіями російських військ під час Першої світової війни. В поемі «Буря», циклах віршів «Ударте в дзвін», «Листки Катрусі», «В лазареті» відчутна експресія духу, публіцистичність роздуму, політичний символізм, філософське узагальнення. У творах Лепкого зображена наша історія з її глибоким трагізмом.

Резистансний сплеск патріотизму галичан, які, вступаючи до лав УСС, протистояли північним завойовникам, які розстрілювали їх за патріотичну відданість Україні, відображено в хронікально-документальній поемі «Батько і син». Цю ідею поет увиразнив у поемі «Останній лист Катрусі», у якій показав катастрофу Львова. Частина національно свідомих городян було або знищено, бо вона не хотіла «опоганитися зрадою», або депортовано до Сибіру. Цикл «Листки Катрусі»

також розкриває жажливі сторінки російської окупації Галичини та волю протистояння гуцулів завойовникам.

Богдана Лепкого обурювала цинічна поведінка російських військ, які, прикриваючись гаслами захисту слов'ян, насправді поводитися в Галичині як окупанти, викликаючи в українства ненависть до «відвічного ворога-звіра» з північних борів («По долині дим і порох»). Поет у багатьох віршованих рядках склав сумний мартиролог як Галичини, так і України, уподібненої до Трої. Він сподівався на її відродження, що акцентовано в поемі «В храмі Св. Юра», написаній під враженням арешту московськими «визволителями» «первозданного Андрія», тобто митрополита А. Шептицького.

Серед антимілітарних творів привертає увагу ораторія «Ноктюрн» із євангелічною містикою Судного дня. В оніричному видінні постав «мартиролог українського народу» через монологи дванадцятьох дітей-сиріт, образи старців, матерів, які втратили дітей, їздців, стрільців у «чотирикутниках смерті», без набоїв і взуття. За епіграф Б. Лепкий узяв фрази зі «Слова про Ігорів похід» та І. Франка («*А кров із руських ран / Все рине, рине*»), що дають ключ до прочитання твору, в якому досягнуто «висоти у вираженні трагізму народної долі, поєднанні конкретних сцен, ситуацій з їх смисловою насиченістю, філософським узагальненням».

Прибічник суб'єктивної, вишуканої «чистої поезії», Б. Лепкий показав актуальні моменти національного буття в катастрофічній ситуації не тому, що перейшов на лексику громадянської лірики, а тому, що він як український модерніст, обстоюючи свою творчу автономію, завжди міг глибоко, без зайвих декларацій, проникнути в суть справи, нікого не повчаючи. То був ліричний щоденник сучасника і водночас учасника світової катастрофи та національного відродження.

Поезія Б. Лепкого відображала авторські роздуми венцлярського періоду, коли поет співпрацював у СВУ (до 1918), викладав українознавство, працював у «Комітеті культурної допомоги полоненим українцям у Німеччині», в «Українській військовій місії» (з 1919). У цей період він пише переважно патріотичні вірші, наснажені енергією пасіонарного відродження, зокрема «Ми Господа не кличем в бій...», «До волі з неволі зривайся, лети...», «Україно, рідний краю...». Деякі з них мали жанрові ознаки героїчної балади («Поставили його на границі...»), народної пісні («Гаряча днина...», «Сії веселі співаночки...», «Фрагмент»). Лейтмотив «архівних» віршів сконцентрований на увічненні синів України, які віддали своє життя за її волю: «Сину, як побачиш на поліо...», «Фрагмент».

Богдан Лепкий свідомо звертався до публіцистичного стилю, резистансного пафосу («Ми народились не для руїни...», «Хіба ж ми квіт?», «Ми віримо...», «Ми єсть народ...»), неонародницької рефлексії («До народної пісні», «Сподівався...», «Коли б не віра...»), повчань («Рада», «Ти не жахайсь!»), історичної ремінісценції («Цить-цить») тощо. Іноді з'являлися сатиричні акценти, наприклад вірш «Загадка», в якому було викрито справжні наміри Російської імперії («Старий цей лис»), яка прагне, «щоб з України не було й сліду».

За програмою п'ятикласникам пропонується твір Богдана Лепкого «Казка про Ксеню і дванадцять місяців». У 7 класі учні ознайомлюються з такими творами, як поезії «Заспів», «Наука», «Карпати», «Журавлі», оповідання «Цвіт щастя». Під час проведення уроків вчитель може розкрити глибину таланту Б. Лепкого, виховувати шану до видатних краян. Окремі вчителі в сьомому класі обирають для текстуального вивчення твір Богдана Лепкого «Мишка», пропонуючи використовувати педагогічну

технологію розвитку критичного мислення учнів із застосуванням аналізу слідом за автором, тобто цілісного аналізу твору.

На уроках української літератури в десятому класі текстуально вивчається поетична творчість Богдана Лепкого. Вчителі пропонують учням розглядати лірику поета з позицій модерністських шукань митців угруповання «Молода Муза», до якого належав Богдан Лепкий, оскільки йому імпонували символістська поетика, культивована митцями Європи мелодійність, багатозначність художнього світу, його настрої, переживання. Особлива увага приділяється вивченню художнього образу України в ліриці Богдана Лепкого, зокрема акцентується на такому її аспекті як драматизм, що звучав у віршах 1914 – 1920 років.

Одинадцятикласники ознайомлюються більш детально з творчістю Б. Лепкого та його історичною повістю «Мотря». Саме перша частина тетралогії «Мотря» дозволяє з'ясувати роль Івана Мазепи як людини та історичного діяча. Учні разом із вчителем досліджують історію написання та побудови тетралогії. «Мотря» вводить учнів у складний суперечливий світ епохи гетьмана Мазепи, допомагає зробити висновок, ким насправді він був для України й українців.

Висновки. Можемо зробити висновок, що вивчення життєпису й творчості Б. Лепкого сприяє, в першу чергу, вихованню любові учнів п'ятого, сьомого та десятого класів до рідного слова, національної самосвідомості. Твори письменника сприяють вихованню патріотизму, гуманності, любові до рідного краю, допомагають у формуванні загальнолюдських цінностей.

Твори Богдана Лепкого могли б навчити справжньої любові до Вітчизни, піднести національну свідомість українського народу. Нам,

сучасним нащадкам письменника, варто стати його духовними дітьми, вчитися на його творах справжньої любові до України.

Повернення спадщини Б. Лепкого, інтенсивне освоєння його творчості українським літературознавством спонукає до аналізу його творів, якісного переходу від інформаційного накопичення фактичного матеріалу у вигляді текстів автора, його літературно-критичної рецепції й ознайомлення з ним широкого читацького загалу до докладного висвітлення глибин естетичної системи митця, його жанрового репертуару, поетикальних вимірів творчості, що може становити **перспективу** подальшої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білик-Лиса Н. І. Богдан Лепкий у духовному відродженні українського народу / Н. І. Білик-Лиса. – Тр.: Збруч, 1999 р. – 144 с.
2. Білик Н. Богдан Лепкий: життя і діяльність / Н. Білик. – Тр.: Джура, 2001 р. – 172 с.
3. Погребенник Ф. Невтомний ратай / Ф. Погребенник // Культура і життя. – 1997. – 5 листоп.
4. Погребенник Ф. Доля Богдана Лепкого і його спадщина / Ф. Погребенник // Літ. Україна. – 1997. – 30 жовт.
5. Сивіцький М. К. Богдан Лепкий: життя і творчість / Микола Костійович Сивіцький. – К.: Дніпро, 1993. – 375 с.
6. Федунь М. Р. Вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі. Методичні поради для вчителя української літератури. – Ів.-Франк.: Фоліант, 2006. – 40 с.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2018

БЕЛИЧЕНКО Ольга

Профессор кафедры украинского языка и литературы, ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»,

Улица Г. Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: olgabelichenko64@ukr.net

ЛЫСЕНКО Наталия

Доцент кафедры украинского языка и литературы, ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»

Улица Г. Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: 1609natali@ukr.net

**СОВРЕМЕННОЕ ПРОЧТЕНИЕ ПОЭЗИИ БОГДАНА
ЛЕПКОГО НА УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ**

Резюме. Статья посвящена изучению творчества Богдана Лепкого на уроках украинской литературы в общеобразовательной школе. Внимание акцентировано на том, что его личность – мощный интеллект, поэт и писатель, художник и искусствовед, исследователь литературных процессов и переводчик, автор многочисленных музыкальных произведений, педагог и активный общественный деятель. Доказано, что имя и его произведения были в советское время запрещены. Указано, что отечественная литературоведческая наука только начинает осмысление его многогранного творчества в контексте литературного процесса современной эпохи. Проанализированы особенности изучения творчества Богдана Лепкого в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: украинская литература, урок литературы, Богдан Лепкий.

BELICHENKO Olga

Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature,
Donbass State Pedagogical University,

G. Batyuka Street, 19, Slavyansk, 84116, Ukraine

E-mail: olgabelichenko64@ukr.net

LYSENKO Natalia

Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and
Literature, Donbass State Pedagogical University

G. Batyuka Street, 19, Slavyansk, 84116, Ukraine

E-mail: 1609natali@ukr.net

**MODERN READING OF BOGDAN LEPKIY'S POETRY IN THE
LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE AT THE SECONDARY
SCHOOL**

Summary The article is devoted to the study of Bohdan Lepky's works at the secondary school. The attention is focused on the fact that B. Lepky's personality represents a powerful intellect as a poet and writer, an art critic, a researcher of literary processes, a translator, an educator open-minded individuality and active social member. He is the giant of Ukrainian patriotism, a historian, an author of numerous musical works and a prominent theoretical phenomenon of Ukrainian literary movement as well as an active public leader. The writer's life was full of drama since he lived in difficult and dramatic times. The name and works of this prominent Ukrainian were strictly banned in Soviet times. Also his works were withdrawn from the libraries and there were the repressions for their storage by private individuals. Nowadays B. Lepky's is rarely mentioned, non-properly appreciated and undervalued as very few realize poets' great literary heritage. It is proved that our literary science is just now beginning to understand his complex creative thinking against the

background of the literary process of the modern era, the peculiarities of the study of B. Lepkiy's creative work at the secondary school.

Key words: Ukrainian literature, Literature lesson, Bogdan Lepkiy.

Abstract The raised problem in the article lies in the following: the poetry of Bogdan Lepkiy requires a new reading in the literature lessons at the secondary school. The article analyzes the features how to study the poet's works at the secondary school. His works were researched by V. Kachkan, F. Pogribennik, M. Fedun and others. The subject of the article is Bogdan Lepkiy's poetry in Ukrainian literature classes. The topic of the article is the modern reading of Bogdan Lepkiy's poetry in the classes of Ukrainian literature in the secondary school. The aim of this article is to attempt to outline the features of the study of Bohdan Lepkiy's poetry at the secondary school. According to the program of the Institute of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for the secondary school, information about Bogdan Lepkiy's life and the study of his individual works is recommended in the fifth, seventh and tenth forms.

Bogdan Lepkiy, in particular, is an outstanding writer in his multifaceted works. For the descendants his creative work is a significant contribution to Ukrainian literature. The artist's poetry encompasses many phenomena of life: the historical past of Ukraine, the national liberation struggle of our people, moral and ethical values, spiritual and cultural development, customs, traditions, etc. It is diverse in genres (poems, songs, sonnets, fairy tales).

According to the program for five-year students the proposed Bogdan Lepkiy's works are: "Tale of Xenia and twelve months. For the seventh form of the secondary school – "Sappin", "Science", "The Carpathians", "Cranes". In the lessons of the tenth form of Bogdan Lepkiy's poetic works is also studied.

The study of Bohdan Lepkiy's creative work in the lessons of Ukrainian literature at the secondary school contributes to the facilitation of patriotism, national identity, humanity, and helps to form universal values.

The prospective of further work is the coverage of the genre repertoire of the artist's creative heritage and the aesthetic system.

REFERENCES

1. Bily`k-Ly`sa N. I. Bogdan Lepky`j u duxovnomu vidrodzhenni ukrayins`kogo narodu / N. I. Bily`k-Ly`sa. – Tr.: Zbruch, 1999. – 144 s.
2. Bily`k N. Bogdan Lepky`j: zhy`ttya i diyal`nist` / N. Bily`k. – Tr.: Dzhura, 2001. – 172 s.
3. Pogrebenny`k F. Nevtomny`j rataj / F. Pogrebenny`k // Kul`tura i zhy`ttya. – 1997. – 5 ly`stop.
4. Pogrebenny`k F. Dolya Bogdana Lepkogo i jogo spadshhy`na / F. Pogrebenny`k // Lit. Ukrayina. – 1997. – 30 zhovt.
5. Sy`vicz`ky`j M. K. Bogdan Lepky`j: zhy`ttya i tvorchist` / My`kola Kostijovy`ch Sy`vicz`ky`j. – K.: Dnipro, 1993. – 375 s.
6. Fedun` M. R. Vy`vchennya tvorchosti Bogdana Lepkogo v zagal`noosvitnij shkoli. Metody`chni porady` dlya vchy`telya ukrayins`koyi literatury`. – Iv.-Frank.: Foliant, 2006. – 40 s.

(переклад зроблено особисто авторами статті)

УДК: 821.161.2-32.09

БАБЕНКО Оксана

кандидат педагогічних наук, учитель-методист, директор
Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької
області,

вул. Добровольського, б.1, м.Слов'янськ Донецька обл., 84100,
Україна

E-mail: obabenko2002@gmail.com

ДАНИЛЬЧЕНКО Марія

учениця 10 класу Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської
міської ради Донецької області,

вул. Добровольського, б.1, м.Слов'янськ Донецька обл., 84100,
Україна

E-mail: slavpedlicey@ukr.net

РИСИ ІМПРЕСІОНІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Анотація. У статті досліджено творчість одного з найталановитіших
прозаїків шістдесятників Григора Тютюнника в контексті визначення в ній
рис пізнього модернізму 60-х років ХХ століття, зокрема імпресіонізму.

Зроблено висновок про наявність у досліджуваних новелах рис
імпресіонізму, що виявляється як на рівні використання засобів суміжних
мистецтв у передачі зорових, слухових, смакових, запахових, дотикових
вражень і образів, так і на рівні жанрової структури, характеру оповіді,
проблематики творів.

© Бабенко О., Данильченко М., 2018

Запахові образи у творчості Г.Тютюнника переважають зорові, слухові, смакові, дотикові й часто постають яскравою деталлю персонажа твору, важливим засобом художнього відображення дійсності. Для стильової манери письменника характерні детальні розлогі описи, сполучення художніх образів і засобів передачі відчуттєвих вражень, їх квінтесенція з метою якнайглибшого розкриття світу героїв.

Ключові слова: пізній модернізм 60-х років ХХ ст., творчість Григора Тютюнника, зорові, слухові, смакові, запахові, дотикові враження й образи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сьогодні, у період активного про європейського розвитку нашої країни, як ніколи розуміємо, що історія вітчизняної літератури нерозривно пов'язана з розвитком світового письменства. Українська літературна традиція увібрала в себе як найкращі європейські, світові надбання, так і національні традиції.

Найхарактернішим явищем «європеїзації» української літератури у ХХ ст. виявився європейський модернізм, що, активно увійшовши у культурний український простір на початку століття, набув національних рис, став явищем не лише літературним чи естетичним, а культурно-історичним.

Відповідно до теорії циклічного чергування культурних епох модернізм в українській літературі ХХ ст. розвивався кількома «хвилями». С. Павличко зауважує, що українська література ХХ століття зазнала кілька спроб модерністичного оновлення: на початку ХХ століття, наприкінці 40-х, 60-х, 80-х років. Кожного разу оновлення виявлялося частковим і не охоплювало художньої культури в цілому [6, с. 419].

Поява шістдесятників, вважає В. Шевчук, – «була реальною спробою повернутися до засад модернізму. Цілком можемо назвати цей новий період пізнім модернізмом, який загалом тривав до кінця 80-х років» [8].

Однак детальний розгляд рис окремих напрямів модернізму у творчості шістдесятників не знайшов широкого відображення в літературознавчих розвідках, що обумовлює актуальність дослідження творчості одного з найталановитіших прозаїків шістдесятників Григора Тютюнника в контексті визначення в ній рис імпресіонізму як одного з напрямів пізнього модернізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане дослідження даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. В українському літературознавстві проблема співвідношення різних «хвиль» у системі пізнього модернізму порушувалася неодноразово у дослідженнях О. Астаф'єва, Ю. Коваліва, В. Моренця, С. Павличко та ін. На думку С. Павличко, «українська література ХХ століття зазнала кілька спроб модерністичного оновлення. Хронологічно їх можна позначити десятиліттям напередодні Першої світової війни, десятиліттям по ній, кінцем 40-х, нарешті, 60-ми і 80-ми роками. Дослідниця зауважує, що «пошук модерності був іманентним процесом, по суті, підґрунтям усього літературного руху, але він ніколи не увінчувався успішним завершенням не в сенсі створення окремих шедеврів, а в сенсі визнання всією художньою культурою як самого потягу до модерності, так і легітимізації художніх стилів і творів модернізму» [6, с. 419].

Більшість дослідників феномену модернізму (Т.Гундорова, С.Павличко, Д.Наливайко, В.Моренець, В.Шевчук та інші) виокремлюють три періоди його розвитку:

ранній модернізм – кінець XIX - перше десятиліття XX ст. (поети «Молодої Музи», О.Олесь, М. Вороний);

розвинений модернізм – 20-ті-30-ті роки («празька школа», Б.-І.Антонич, В.Свідзинський, ранній П.Тичина, Г. Косинка та інші);

пізній модернізм - 60-ті - 80-ті роки XX ст. (Нью-Йоркська група, окремі шістдесятники, Київська школа, поетичне покоління 80-их років).

Варто зауважити, що ґрунтовних досліджень проблеми вияву рис модернізму у творчості шістдесятників у літературі досить мало. У літературознавчих розвідках наголошено на модерністських уподобаннях І. Драча, М. Вінграновського, В. Стуса. Є певні зауваження про модерністичні пошуки Гр. Тютюнника.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз творів Григора Тютюнника «Холодна м'ята», «Деревій» на предмет виявлення в них художніх образів і засобів вираження відчуттєвих вражень як ознак поетики імпресіонізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Матеріалом дослідження стала творчість Григора Тютюнника, що дає психологічно-характерологічний зріз соціального життя українства 60-70-х років XX століття, завдяки чому є, по суті, неперевершеним художнім документом епохи, який апелює до емоційного сприйняття читача – найбільш глибокого й точного. Як зауважує Л.Мороз, його слово було стриманим і суворим, а твори простими, буденними, зрозумілими [5, с. 8], сповненими мотивів гуманістичності та справедливості. На думку Л.Брюховецької [1], він належав до кола письменників, які в часи короткої «відлиги» були нещадними до фальші, сприяли реабілітації літератури, поверненню їй доброго імені. Саме тому Гр. Тютюнника нещадно цензурували.

Дослідники творчості Григора Тютюнника неодноразово визначали у новелах письменника певну екзистенційність, неореалістичну спрямованість, характерні для модерністичної літератури.

Як зауважує Л.Гладкова, у творчому доробку Гр. Тютюнника наявні *елементи екзистенціалізму* [2]. За Гр. Тютюнником людина не усвідомлюється як річ, що розвивається під впливом звичаєвої або соціальної необхідності, а «вибирає» саму себе, формує себе кожною дією і вчинком. І правдивість автора екзистенційно глибока, виважена, далеко не епатажна, а повсякденна, відкрита не для всіх. Як влучно зазначила Михайлина Коцюбинська, у творчості Гр. Тютюнника «щось позачасове екзистенційно-загальнолюдське прозирає крізь традиційно-побутове, конкретно-історичне й національне». У його творах поєднано повсякденне і вічне. [1].

Чимало літературознавців прочитують творчість Гр. Тютюнника в контексті *неореалізму*. Так, О. Лихачова простежує еволюційну динаміку поезики Тютюнника «від традиційного реалізму до поглиблених неореалістичних тенденцій». Дослідниця зазначає: «Воістину саме поколінню Гр. Тютюнника судилося з позицій трагічного оптимізму... осмислити жорстоку сутність історії рідної Вітчизни й водночас досягнути і трагічність власної долі» [4, с. 1].

Експресіоністичні тенденції творчості митця досліджено а.клименко, о.пуніною, о.турган, які порівнювали твори гр. Тютюнника з експресіоністичними новелами в.стефаніка. На думку науковців, у творчості гр. Тютюнника формально-стильові ознаки експресіонізму є виявленням суттєвого чинника його світовідчуття. У першевитоковому протистоянні «правда життя» – «правда мистецтва» письменник прагнув до досягнення кризового стану світу крізь призму різних художніх

напрямів, що долалися ним і під його пером набували своєрідного звучання й забарвлення.

В.Кузьменко, Т.Шарова зазначали: «...стиль Григора Тютюнника давно вже визначають як *реалістично-психологічний*, і це справді так, тільки сьогодні ми вже вирізняємо в ньому й *посилений імпресіоністичний компонент*, і *безсумнівні екзистенціальні мотиви*, й уникнення жорсткої детермінованості в сюжетах і характерах, а подекуди й художницький інтерес до ірраціонального й не поясненого, химерного в людській природі до, на перший погляд, невмотивованих дій і почуттів тощо» [3, с. 75].

На думку С.Александрової, письменник залучив до найнеобхідніших художніх елементів творів палітру художніх образів – зорових, слухових, дотикових, смакових, а також нюхових. Запах, як засвідчував сам автор, часто народжував у ньому цілу низку образів. Пахощі були для нього «як хороша поезія», що засвідчує імпресіоністичну спрямованість новелістики Гр. Тютюнника; на яку вказують і О. Корабльова, З. Клименко в руслі дослідження дитячих образів творчості автора.

Багатовимірність доробку Гр. Тютюнника дає нам підстави для проведення подальшого дослідження на предмет виявлення в новелістиці митця визначних рис імпресіонізму – інтеграції суміжних мистецтв – й детального їх аналізу.

У контексті обраної проблеми нами було здійснено текстовий аналіз новел Гр. Тютюнника «Холодна м'ята», «Деревій». Предметом аналізу стали імпресіоністичні художні засоби суміжних мистецтв для передачі зорових, смакових, дотикових, запахових, слухових відчуттєвих вражень, що знайшли у досліджуваних творах свого відображення.

Так, Гр. Тютюнником створено 6 зразків *зорових відчуттєвих образів*:

...над луками, залитими квітневою повинню, *холонув оранжевий вечір*, зануривши в мілкі прибережки далеке *полум'я хмар* [7, с. 26]; ...нижчою ставала *заграва, вужчою – вогниста смуга у воді понад лозами..* [7, с. 26]; ...маячило село, майже зо всіх боків обступлене *тихим, оранжевим, як і небо, паводком* [7, с. 27]; ...Андрій *задкував у темний куток, тулився до стіни* [7, с. 27]; ...над *обрієм дотліла і згасла сонячна заграва*. Наступила та *передвечірня* пора, коли *повітря стає джерельно-прозорим і навіть якісь непомітні досі тоненькі дубчики ... набрали соковитих контурів і непорушно відбилися на воді, створюючи враження бездонної глибочини* [7, с. 29]; ...зодягнута була зовсім не по - *шкільному*: в *гумові чоботи великого, чоловічого розміру, простенький сірий піджачок і квітчасту, з китицями, хустку* [7, с. 28].

7 зразків *слухових відчуттєвих образів*:

...там *бубніло радіо, співали півні..* [7, с. 27]; ...Клава *лінькувато підводилась йому назустріч, солодко, з хрускотом у плечах, потягалася* [7, с. 27]; ...тоді Андрій ... *никав по хаті, натикаючись на стільці і гуркаючи ними об підлогу, доки теща не починала стогнати з-за дверей* [7, с. 28]; ...у *вільшині запорощало гілля і на луку вибігла захекана дівчина* [7, с. 28]; ...звелися справді *круті, розмиті береги... і гуло від найменшого дотику міцне берестове коріння* [7, с. 30]; ...*Леся ... зникла в лісі, похрускуючи хмизом* [7, с. 30]; ...а він ... *боявся поворухнутися, щоб не сполохнути її голосу – тихого, як паводок, і чистого, як подих землі на пагорбах посеред заплави* [7, с. 31].

7 зразків *запахових відчуттєвих образів*:

...Від нього й зараз *пахло прілим солодом злежаної соломи, соляркою і вистудженим потом* [7, с. 26]; ...*слався дим, розбавляючи лугове повітря гірким тліном торішньої огудини* [7, с. 27]; ...*роса потягла*

з вологих трав густий дух вимороженої бодяги, в'ялої бугили і пожухлого мокрого сіна [7, с. 29]; ... пахла чорна земля на пагорбах між заплавами – пахла весняною жагою родити і вимерлими травами, трухлим сухостоем і молодим пагіллям – пахла вічністю і скороминучою порою. [7, с. 29]; ...серед тих запахів Андрій ніяк не міг упізнати одного, що нагадував йому дитинство, пасьбу на купині з пляшкою холодного молока і окрайцем хліба в торбині, перший вечір з Клавою отут, посеред лук, клечані святки в бабусиній хаті, примазаній ради празника і струшеній різучою осокою – запах нагадував йому все життя [7, с. 30]; ... земля пахне торішніми травами і молодю м'ятою, вічністю і миттю [7, с. 30]; ...вона (м'ята) справді була холодною і пахла пляшкою молока в торбині на пасьбі, клечаними святками в бабиній хаті, струшеній різучою осокою... [7, с. 31].

Досить лаконічно представлено **смакові й дотикові відчуття**:

Андрій упізнав і свою хату, але не відчув при цьому отого *солодкою, щемкого поклику рідної оселі [7, с. 27]; ...зійшла холодна м'ята [7, с. 30]; ...вона (м'ята) справді була холодною [7, с. 31].*

Характерною особливістю манери письма Гр. Тютюнника є сполучення вражень, утворення своєрідної їх квінтесенції: *...Данило відсунув двері, вдихнув сирі погрібної пільми, напоєної духом підпрілого сіна [7, с. 60]; ...ранньої весни, коли ще не цвітуть конвалії, півники й тендітні сокирки, школяріки носять до школи ті жовті, соковиті, аж рипучі квіти, бо й вони веселі, дарма що не пахнуть, лише водою віддають, сирю землею та молодим жабуринням [7, с. 58]; ...а в сторожці пахло сонцем, що цілий день угрівало долівку та стіни, сухими теплими ящичками з-під насіння та деревієм. І грудям дихалося легко, просторо, тільки щеміло там щось на самісінькому дні [7, с. 65].*

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Усе вищезазначене дає нам підстави стверджувати, що творчість видатного письменника-шістдесятника Григора Тютюнника позначена впливом пізнього модернізму 60-х років; у творах Григора Тютюнника наявні жанрові, часопросторові, художні риси імпресіонізму, що, зокрема, знайшло свого вияву в новелах «Деревій», «Холодна м'ята» й реалізується як на рівні використання засобів суміжних мистецтв у передачі зорових, слухових, смакових, запахових, дотикових вражень і образів, так і на рівні жанрової структури, характеру оповіді, проблематики творів; запахові образи у творчості Г.Тютюнника переважають наявні зорові, слухові, смакові, дотикові; вони є набагато виразнішими й часто постають яскравою деталлю персонажа твору, важливим засобом художнього відображення дійсності;

для стильової манери письменника характерні детальні розлогі описи, сполучення художніх образів і засобів передачі відчуттєвих вражень, їх квінтесенція з метою якнайглибшого розкриття світу героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брюховецька Л. Григiр Тютюнник: «Пишу – і плачу, пишу – і радію» [Електронний ресурс]: http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=774.
2. Гладкова Л.В. Особливості художнього світовідчуття Григора Тютюнника [Текст] / Л.В.Гладкова // [Електронний ресурс]: <http://md-eksperiment.org/post/20170519-osoblivosti-hudozhnogo-svitovidchuttya-grigora-tyutyunnika>.
3. Кузьменко В.О. Тема незбагненого кохання у новелах Григора Тютюнника [Текст] / В.О.Кузьменко, Т.М.Шарова. – [Електронний

ресурс]:

http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1942/1/Кузьменко_шарова_2018.pdf.

4. Лихачова О.А. Поетика новелістичної творчості Григора Тютюнника: автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.01.01. «Українська література» / Лихачова Олеся Анатоліївна. – Запоріжжя, 2002. – 16 с.
5. Мороз Л. Григір Тютюнник: нарис життя і творчості [Текст] / Л. Мороз. – К.: Дніпро, 1991. – 207 с. : ілюстр. – (Літературний портрет).
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі [Текст] / Соломія Павличко // Теорія літератури. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – [Електронний ресурс]: <https://www.twirpx.com/file/927709/>.
7. Тютюнник Г.М. Вибрані твори: Оповідання. Повісті. [Текст] / Передм. Б. Олійника / Г.М.Тютюнник. – К.: Дніпро, 1981. – 607 с.
8. Шевчук В. Розмисел про культурно-стилістичні епохи [Текст] / Валерій Шевчук // Українська мова та література. – 1998. – № 7-9. - С. 4-6.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2018

БАБЕНКО Оксана

кандидат педагогических наук, учитель-методист, директор
Славянського педагогического лицея Славянского городского советв
Донецкой области,

ул. Добровольского, д.1, г.Славянск Донецкая обл., 84100, Украина

E-mail: obabenko2002@gmail.com

ДАНИЛЬЧЕНКО Марія

ученица 10 класса Славянского педагогического лицея Славянского
городского советв Донецкой области,

ул. Добровольского, д.1, г.Славянск Донецкая обл., 84100, Украина

E-mail: slavpedlicey@ukr.net

ЧЕРТЫ ИМПРЕССИОНИЗМА В ТВОРЧЕСТВЕ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Аннотация. В статье исследовано творчество одного из самых талантливых украинских прозаиков-шестидесятников Григора Тютюнника в контексте определения в ней черт позднего модернизма 60-х годов XX столетия, в частности элементов импрессионизма.

Сделан вывод о наличии в исследуемых новеллах автора «Тысячелистник», «Холодная мята» элементов импрессионизма, что проявилось как на уровне использования средств смежных искусств в передаче зрительных, вкусовых, осязательных, обонятельных, слуховых ощущений и образов, так и на уровне жанровой структуры, характера повествования, проблематики произведений.

Средства передачи ощущений запаха в новеллистике Г. Тютюнника превосходят используемые писателем слуховые, зрительные, вкусовые, тактильные; часто они являются яркой деталью персонажа произведения, важным средством художественного отображения действительности. Для стилевой манеры писателя характерны пространные описания, сочетание художественных образов и средств выражения, их квинтэссенция с целью детального воспроизведения мира героев.

Ключевые слова: поздний модернизм 60-х годов XX ст., творчество Григора Тютюнника, зрительные, вкусовые, обонятельные, слуховые, тактильные ощущения и образы.

BABENKO Oksana

a candidate of pedagogical sciences, a teacher-methodist, director of Slovyansk Pedagogical lyceum of Slovyansk City Council in Donetsk region,

1 Dobrovolskoho Str., Slovyansk, Donetsk region, 84100, Ukraine.

E-mail: obabenko2002@gmail.com

DANYLCHENKO Mariya

10th grade student of Slovyansk Pedagogical lyceum of Slovyansk City Council in Donetsk region

1 Dobrovolskoho Str., Slovyansk, Donetsk region, 84100, Ukraine.

E-mail: slavpedlicey@ukr.net

FEATURES OF IMPRESSIONISM IN THE WORKS OF GRIGIR TYUTYUNNYK

Summary. The article is dedicated to the deep writings' analysis of one of the most talented Ukrainian author of the Sixtiers Grigir Tyutyunnyk in the context of defining in them features of late modernism of the 60s of XX century, in particular - elements of impressionism.

The conclusion is made that elements of impressionism are presented in the researched novellas "Dereviy", "Kholodna myata", which manifested both at the level of using the tools of related arts in transmitting visual, auditory, taste, olfactory and tactile sensations and images, and at the level of genre structure, the narrative character, the problems of literary works.

The ways of transmitting the sensations of smell in the novellas of G. Tyutyunnyk surpass auditory, visual, taste and tactile images, used by the writer; often they become a bright detail of the character in the work, an important means of artistic description of the reality. The stylistic manner of the writer is characterized by lengthy descriptions, combination of artistic images and means of expression, their quintessence for the purpose of a detailed reproduction of the world of heroes.

Key words: late modernism of 60s in XX century; works of Grigir Tyutyunnyk; visual, auditory, taste, olfactory, tactile sensations and images.

Abstract. Ukrainian literary tradition has absorbed both the best European and world achievements, and national traditions. The prominent phenomenon of

the “Europeanization” of Ukrainian literature in the twentieth century was European modernism, which, having actively entered the cultural Ukrainian space at the beginning of the century, had acquired national features, had become not only a literary or aesthetic, but cultural and historical phenomenon.

However, a detailed examination of the features of modernistic individual areas in the works of the Sixtiers did not find a wide reflection in literary studies, which makes the study of works of one of the most talented the Sixtiers prose writers Grigir Tyutyunyk actual in the context of defining impressionism treats in them as one of the directions of late modernism.

The purpose of the article is to analyze the works of Grigir Tyutyunyk “Dereviy”, “Kholodna myata”, in order to identify in them artistic images and expressive means of sensual impressions as signs of the impressionistic poetics.

The research material is the works of Grigir Tyutyunyk, which provide a psychological and characterological slice of the social life of Ukrainian society in the 60-70s of the twentieth century, thanks to which they have become, in fact, an unsurpassed artistic document of the era, that appeal to the reader’s emotionality - the deepest and most accurate way of literary work perception.

In the context of the selected problem, the text analysis of Grigir Tyutyunyk’s novellas “Dereviy”, “Kholodna myata”, was carried out. The subject of the analysis was the impressionistic methods of related arts in transmitting visual, auditory, taste, olfactory and tactile sensations and images, which were reflected in the works under study.

The experiment makes it possible to assert that the works of Grigir Tyutyunyk contain genre, temporal, spatial and artistic features of impressionism, which are realized both at the level of using the means of related arts for transmitting visual, auditory, taste, olfactory, tactile impressions and images, and at the level of genre structure, the narrative character, the problems of literary works.

Olfactory images in the work of Tyutyunnyk are dominated by existing visual, auditory, gustatory, tactile ones; they are more expressive and often appear as a bright detail of the character of the work, an important means of artistic reflection of reality.

Accordingly, based on a detailed analysis of the works of Grigir Tyutyunnyk, we can say that the writer's style is characterized by lengthy descriptions, the combination of artistic images and means of transmitting sensory impressions, their quintessence for the deepest revelation of the world of heroes.

REFERENCES

1. Bryukhovetska L.: Hryhir Tyutyunnyk: «Pyshu – i plachu, pyshu – i radiyu». [*Grigir Tyutyunnyk: «Write and cry, write and rejoice»*]. Retrieved from: http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=774. [in Ukrainian].
2. Gladkova L. Osoblyvlsti khudozhn'oho svitovidchuttya Hryhora Tyutyunnyka. [*Peculiarities of artistic attitude of Grigir Tyutyunnik*]. Retrieved from: <http://md-eksperiment.org/post/20170519-osoblivosti-hudozhnogo-svitovidchuttya-grigora-tyutyunnika>. [in Ukrainian].
3. Kuzmenko V. (2018). Tema nezbahnennoho kokhannya u novelakh Grigora Tyutyunnyka. [*The topic of incomprehensible love in short stories by Grigir Tyutyunnik*]. Retrieved from: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1942/1/Кузьменко_шарова_2018.pdf. [in Ukrainian].
4. Lykhachova O. (2002). Poetyka novelistychnoyi tvorchosti Hryhora Tyutyunnyka. [*The poetics of Grigor Tyutyunnik's novels*]. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
5. Moroz L. (1991). Hryhir Tyutyunnyk: narys zhyttya i tvorchosti [*Grigir Tyutyunnik: Essay on life and creativity*]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].

6. Pavlychko S. (2002). Dyskurs modernizmu v ukrayins'kiy literature. [Discourse of Modernism in Ukrainian Literature]. Kyiv: Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko «Osnovy». [in Ukrainian].
7. Tyutyunnik G. (1981). Vybrani tvory: Opovidannya. Povisti. [Selected Works: Storytelling. The tale]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
8. Shevchuk V. Rozmysel pro kul'turno-stylistychni epokhy. [A commentary on cultural and stylistic epochs]. // Ukrainian language and literature. - 1998. - No. 7-9. - P. 4-6. [in Ukrainian].

(Переклав англ. Іванова І.В. – учитель першої категорії, учитель англійської мови Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області)

УДК 37.017.92+(477)

БОНДАРЕНКО Галина

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м.Слов'янськ, Україна)

вул. Г.Батюка, 19, м.Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: bonikol2010@gmail.com

СУШКО Оксана

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м.Слов'янськ, Україна)

вул.Г.Батюка, 19, м.Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: super.oksankasushko@ukr.net

© Бондаренко Г., Сушко О., 2018

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ ТА В УМОВАХ ГУРТКІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Анотація. У статті розглядається важливість національно-патріотичного виховання школярів в умовах глобалізації світу. Змістовною і цікавою є робота в школах на уроках гуманітарного циклу, зокрема художнього слова. На цих заняттях збагачуються знання учнів з української мови та літератури, з мистецтва, розвивається їх художній смак, удосконалюється мовлення, літературні здібності.

Нова парадигма виховання, основу якої становить дитина в усіх її взаємозв'язках, звертається перш за все до досвіду історії, надає можливість учням переосмислити та переоцінити вічні гуманістичні ціннісні категорії, які витримали перевірку часом.

Відтворюючи мистецтвом слова проблеми буття, українська мова та література найтісніше пов'язані із суспільною та внутрішньою сутністю людини. Українська мова та література в школі є сферою формування духовного світу особистості, її громадянської позиції.

Ключові слова: духовність, морально-патріотичні цінності, патріотизм, українська мова, українська література, національні цінності, мораль, загальнолюдські цінності, гуманітарні гуртки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування сьогодні стають основою національного відродження, утвердження державності та демократизації українського суспільства, відтворюють інтелектуальний, духовний потенціал українського народу.

Значною частиною соціальної та духовної спадщини українського народу, яка увібрала в себе досвід його розвитку від найдавніших часів і до сьогодні, є унікальна за змістом, різноманітна за типом і характером українська книга. Вплив її на найширші кола читачів є надзвичайно важливим чинником морального та естетичного виховання людини. Книга супроводить людину з раннього дитинства і до останніх днів, несе світло розуму і знань, виховує і формує духовно багату особистість, естетичний ідеал. Вона є хлібом для Духу людини.

Рідна книжка – найважливіший виховний засіб для молодого покоління, складова частина інформаційної культури, яка має свої характерні особливості впливу на духовний світ людини. Книга не лише джерело знань, книга – найважливіший учитель і вихователь. У зв'язку з цим В.Сухомлинський визначав роль книги та читання: "Читання повинно стати таким знаряддям оволодіння знаннями і разом з тим джерелом багатого духовного життя" [10, с.87].

А.Макаренко надавав великого значення ролі книги у виховному процесі. На думку педагога "тільки книги, які мають на меті створення і виховання цільної людської особистості, є, без сумніву, корисні для наших дітей" [5, с.122].

Мовна проблема актуальна і сьогодні. Спостерігається нині масове зацікавлення українською мовою. Люди свідомо чи, здебільшого, інтуїтивно відчують життєву важливість вирішення цієї проблеми для перспективи національного розвитку. Майстри слова – поети, прозаїки, учені, публіцисти зробили і роблять чимало для функціонування і розвитку української мови. Мова – носій культури. Пізнання народу, його культури, ментальності іншим народам може бути поверховим і глибинним. Для

всебічного пізнання народу необхідно знання його мови. Пропонуючи свою мову у світ, ми пропонуємо власну культуру, її надбання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки коло дослідників проблеми формування в молоді загальнолюдських морально-патріотичних цінностей значно розширилося.

Увага до культури мовлення в школі зумовлена тим, що вона є складовою мовленнєвої підготовки школярів. Лише через високу культуру мовлення, на думку В.Іванишина і Я.Радевича-Винницького, виявляються невичерпні потенції мови, гармонія її функцій, тому й важливо розвинути в школярів здатність оптимального вибору мовних засобів відповідно до предмета розмови, мовленнєвої ситуації.

Культура виразного й образного мовлення передусім пов'язана з комунікативними якостями мовлення, що розробляли українські лінгвісти, літературознавці, методисти (Н.Бабич, О.Біляєв, Д.Ганич, Л.Мацько, І.Олійник, О. Олійник, М.Пентиліук, М.Сулима).

Учені виділяють такі комунікативні якості мовлення: О.Біляєв – правильність, точність, виразність, багатство, змістовність; Л.Мацько – правильність, точність, логічність, чистота, виразність, багатство, різноманітність, доречність, достатність, емоційність, ясність; М.Пентиліук – змістовність, правильність, чистота, точність, логічність, послідовність, різноманітність, доцільність, виразність та образність. Упорядники словника-довідника (Т.Ладигенська, О.Михальська, А.Коньков) – правильність, точність, логічність, чистота, виразність, багатство й доречність.

В основі ціннісних орієнтацій особистості лежить система цінностей, відповідно до якої вона будує своє життя, яку приймає і в яку вірить. У цій системі втілені цілі і призначення людини, її погляди на особисте життя, життя своєї родини, суспільства, нації, всього людства.

Метою **статті** є висвітлення національної ідеї та загальнолюдських мотивів у процесі виховання учнівської молоді засобами художнього слова. Для дослідження мети нами було поставлено такі **завдання**:

- визначити виховні можливості української мови, літератури, історії, культурології, соціології для забезпечення єдності національних та загальнолюдських моральних цінностей на заняттях у школі;

- залучення учнів до ситуацій самостійного вибору загальнолюдських моральних цінностей та застосування елементів глобалізації на формування духовного світу особистості засобами української мови та літератури в школі, що є сферою формування духовного світу особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Першим із видатних українських педагогів минулого, хто збагнув силу й велич народної педагогіки та сказав про неї своє авторитетне слово, був Г.Сковорода. Він доводив, “що правильне виховання криється в природі самого народу, як вогонь і світло в кремені” [8, с.154].

Після Г. Сковороди народну педагогіку обрав об’єктом своїх спостережень О.Духнович – автор першого в Україні підручника з педагогіки “Народна педагогія в пользу училищ и учителей сельских” (1857). Школа, освіта і виховання підростаючого покоління, на його думку, могли поліпшити суспільні і людські стосунки у світі. Духом народності пронизаний буквар О. Духновича. Свої настанови дітям педагог висловив не у формі нудних повчань, а віршами, тобто в літературній формі, яка завдяки своїй ритмічності найкраще запам’ятовується дітьми. О.Духнович розумів роль і значення створеної спеціально для дітей літератури як фактору їх морального виховання [2].

Т. Шевченко надавав великого виховного значення народній педагогіці. Він пишається педагогічним генієм народу, стверджуючи, що так ніхто не вміє виховувати дітей, як трудящі. Із захопленням він пише про трудові сім'ї, де підтримуються теплі і щирі родинні взаємини, що має вирішальне значення в правильному вихованні дітей (згадаємо ліричний вірш “Садок вишневий коло хати”).

З глибокою симпатією говорить Т. Шевченко про педагогічну роль українських народних кобзарів і лірників, мудрих народних оповідачів (твори “Перебендя”, “Мар’яна-черниця”, “Сліпий” та ін.)

В. Сухомлинський багато писав про виховання гуманності, людяності через творення добра людям. Тільки той, хто вірить у добро і в красу, сам хоче бути гарним. А як же добитися того, щоб людині завжди хотілося бути гарною? Не випадково В. Сухомлинський у своїй практиці на перше місце ставив не слова, а свідомість людини, навіть не віру в добро, а вчинки, у яких виявляється ставлення її до іншої людини, до всього людського. Він вважав, що “гуманні вчинки в отрочстві і юності облагороджують особистість, підносять людину до її духовного розвитку”[10]. Так, у своїй праці “Залежить тільки від вас” В. Сухомлинський писав: ”Виховання – це багатогранний процес постійного духовного збагачення і оновлення – і тих, хто виховується, і тих, хто виховує” [10, с.14].

В. Сухомлинський стверджував, що майстерність вихователя полягає в умінні вчителя відкрити буквально перед кожним, навіть найбільш важким в інтелектуальному розвитку учнем, ті сфери його духу, де він може досягти вершини, проявити своє “Я”, черпати сили з джерела людської гідності.

У процесі оволодіння знаннями кожна дитина повинна переживати радість досягнення, усвідомити свої можливості, повірити в себе. Завдання вчителя полягає в тому, щоб створити сприятливі умови, атмосферу, які б

забезпечили психологічний комфорт кожному школяру, допомогти учневі відчувати любов людей, які його оточують, набути почуття власної гідності, осягти цінність власної індивідуальності. Тому вчителі мають бути передусім носіями культури, а не передавачами знань. В. Сухомлинський писав, що школа стає вогнищем культури тільки тоді, коли в ній панують чотири культури – культ Батьківщини, культ Людини, культ Матері та культ Рідного слова. Про моральність свідчить і ставлення дитини до людей, всього живого, що дозволяє говорити про почуття дружби, любові, поваги до друзів, батьків, старших (чуйність, тактовність, повага, турбота про оточуючих людей, нетерпимість до проявів приниження, ображення особистості, несправедливості, гуманізм), про що так зворушливо пише В.Сухомлинський: ”Опановуй головне в духовній культурі – культуру людських відносин, умій розрізняти в людині світле і земне...” [9, с.190].

У кінці ХХ століття з’явилася низка цікавих досліджень, присвячених національно-патріотичному вихованню: А. Глущенко “Ситуація успіху в моральному вихованні учнів”, Є. Зеленев ”Основи цивілізаційного та планетарного виховання учнівської молоді”, І. Зязюн “Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву”, І. Кузьмичов “Література і моральне виховання особистості”. Проблемами морального та національно-патріотичного виховання на уроках української мови та літератури займалися: Г. Клочек, В. Сиротенко (проблеми національної самосвідомості молоді) [3],[7]; Т. Буженко (принципи добору художніх творів для учнів як засобу їх морального виховання), Г. Литвиненко (літературний розвиток школярів у процесі навчання)[4].

На уроках літератури й на заняттях гуманітарних гуртків більше, ніж на будь-яких інших, знаходить своє вираження педагогічна культура вчителя, широта його світогляду, ерудиція, темперамент, творчі здібності,

---

характер. Моральне виховання багатогранне і включає виховання патріотизму, дружби і товариствськості, сміливості, мужності, сили волі, доброти й чуйності, принциповості тощо. Усі ці поняття і категорії взаємопов'язані і не можна формувати в дитини якесь одне почуття у відриві від іншого. Тому і сам вихователь повинен бути морально чистим, забезпечуючи взаємодію між людьми, розуміючи душевний стан дітей та ефективно впливаючи на них, уміючи встановлювати контакти та організовувати спільні дії з ними, щоб засудження негативних сторін нашого життя з уст педагога учні сприймали як утвердження правди.

Посилюється національний компонент у виховній роботі, що допомагає формувати загальнолюдські моральні цінності школярів, ознайомлює їх з досягненнями суспільної думки у світі у творах видатних митців українського народу В. Винниченка, В. Стуса, В. Симоненка, Ліни Костенко.

Вивчення літератури в школі й позашкільні сприяє виробленню в учнів критеріїв оцінки художніх творів, дозволяє включати школярів у творчу художню діяльність, учить їх сприймати прекрасне в природі, музиці, живописі, висловлювати свої судження про те, що сприйняли. Мистецтво розкриває багатогранну палітру людських переживань, ціннісним матеріалом яких є совість, мудрість, любов, віра, почуття власної гідності тощо.

Факультативні заняття, позакласна й позашкільна робота з української мови та літератури, активізують діяльність учнів до обговорення моральних зразків. Отже, виникнення високоморальних якостей учня є результатом емоційного відгуку, переживання, яке викликає художній літературний образ.

У шкільній програмі твори класичної української літератури глибоко розкривають гострі соціальні й національні проблеми. Твір, наділений особливою смисловою глибиною, можна "розкручувати" безконечно. І в змістовому плані він просто невичерпний, а тому й дає багату поживу для

мислення, для дискусій. Виховати високоморальні почуття в процесі вивчення української мови та літератури дають змогу вчителю засобами мистецтва слова формувати особливий тип світосприймання, тобто через естетичне підійти до вершин людського духу.

Отже, важливою внутрішньою умовою формування життєвої позиції особи є ціннісні орієнтації. Саме від того, яким бачить особистість навколишній світ і як визначає своє місце в ньому, залежить спрямованість її активної життєвої позиції, спрямованість її перетворювального впливу на зовнішній світ.

Висновки. В Україні процес глобалізації відбувається паралельно з процесами державотворчими, що, власне, й активізує потребу нових підходів до процесу виховання учнівської молоді, адже розбудова власної держави не може відбуватися без участі в ній її національно свідомих громадян. Велика роль тут відводиться молодому поколінню, яке ідентифікує себе як частину народу, який має свої вподобання, прагнення, цілі та інтереси в широкому світовому просторі. Тому перед системою освіти та виховання постала актуальна проблема – виховати національно свідомого громадянина, зрілого як духовно, так й інтелектуально. Іншими словами, говоримо про національно-патріотичне виховання, покликане сприяти формуванню справжнього патріота держави Україна, залюбленого у свою землю, мову, культуру, свої звичаї і традиції, свій народ.

Національно-патріотичне виховання – довготривалий процес формування особистості, який дає їй можливість знайомитися з важливими соціально-політичними подіями, що відбуваються в Україні, знайомитися з видатними людьми, які відіграють помітну роль у цих подіях, усвідомлювати духовну єдність усіх областей нашої країни, виявляти власну громадянську позицію, співвідносну з поглядами активної більшості суспільства.

Отже, теоретичні аспекти національно-патріотичного виховання є базовими в наповненні навчально-виховного процесу кращими народними та педагогічними орієнтирами українського народу щодо виховання підростаючого покоління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Соціальна загостреність, громадянська пристрасть, поєднані з високою художньою майстерністю й публіцистичністю, роблять твори останнього часу могутнім інструментом духовно-морального розвитку й саморозвитку особистості. Україні потрібна нова, національно свідома, з розвиненою державною гідністю еліта, яка досягла б високого становища власним талантом та інтелектом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник української мови / Укладачі Ковальова Т.В., Коврига Л.П. / – Харків: Синтекс, 2005. – 672с.
2. Духнович А. Народная педагогія в пользу училищ и учителей сельских. Ч.1. Львов, 1857, т 1.– 371с.
3. Клочек Г.Д. Українська література в школі як націотворчий фактор / Г.Д.Клочек. – Кіровоград, 2010. – Видавництво РВЦ КДПУ ім.В.Винниченка. – 23 с.
4. Литвиненко Г.М. Морально-етичні бесіди на уроках літератури. – К.:Либідь, 2009. – 144 с.
5. Макаренко А.С. Виховання в сім'ї і школі // Твори: в 7т. – К.: 1954 – т.4. – С.341.
6. Програма спецкурсу «Національна самосвідомість як загальнолюдська цінність». Міністерство освіти України, НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: 2009.

7. Сиротенко В.П. Формування національної свідомості студентів у процесі вивчення літератури рідного краю // Проблеми освіти / Науково - методичний збірник, вип. 20. – К.: 2007. – С. 209-217.
8. Сковорода Г.С. Твори у 2-х т. – К.: Рад. школа – 1961. – т.1.
9. Сухомлинський В.О. На нашій совісті людина. // Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: 1977. – т.5.
10. Сухомлинський В.О. Залежить тільки від вас. // Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: 1977. – т.5.
11. Шевченко Т.Г. Кобзар. К.: Рад. школа, 1983. – 607с.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2018

БОНДАРЕНКО Галина

кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (г. Славянск, Украина)

ул. Г.Батюка, 19, м.Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: bonikol2010@gmail.com

СУШКО Оксана

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (г. Славянск, Украина)

вул. Г.Батюка, 19, м.Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: super.oksankasushko@ukr.net

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ И В УСЛОВИЯХ КРУЖКОВ ГУМАНИТАРНОГО ЦИКЛА

Резюме. В статье рассматривается важность национально-патриотического воспитания школьников в условиях глобализации мира.

Содержательной и интересной является работа в школах на уроках гуманитарного цикла, в частности художественного слова. На этих занятиях обогащаются знания учащихся по украинскому языку и литературе, искусству, развивается их художественный вкус, совершенствуется речь, литературные способности.

Новая парадигма воспитания, основой которой есть ребенок во всех его взаимосвязях, обращается прежде всего к опыту истории, дает возможность учащимся переосмыслить и переоценить вечные гуманистические ценностные категории, которые выдержали проверку временем.

Воспроизводя искусством слова проблемы бытия, украинский язык и литература очень тесно связаны с общественной и внутринней сущностью человека. Украинский язык и литература в школе являются сферой формирования нравственности личности, ее гражданской позиции.

Ключевые слова: нравственность, нравственно-патриотические ценности, патриотизм, украинский язык, украинская литература, мораль, общечеловеческие ценности, гуманитарные кружки.

BONDARENKO Galina

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature of the Donbas State Pedagogical University (Slavyansk, Ukraine)

street G. Batyuka, 19, Slavyansk city, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: bonikol2010@gmail.com

SUSHKO Oksana

Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature, Donbas State Pedagogical University (Slavyansk, Ukraine)

street G. Batyuka, 19, Slavyansk city, Donetsk region, Ukraine, 84116

E-mail: super.oksankasushko@ukr.net

EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN GENERAL EDUCATIONAL SCHOOL AND IN CONDITIONS OF THE HUMANITARIAN CYCLE CLUBS

Abstract. Introduction. The article discusses the importance of the national-patriotic education of schoolchildren in a globalized world. The content and interesting work in schools in the lessons of the humanitarian cycle, in particular, the artistic word. In these classes, students' knowledge of the Ukrainian language and literature, art ceremonies, their artistic taste, speech and literary abilities are improved.

Analysis of publications. The theoretical fundamental of domestic technological education were contributed by N.Babithc, O.Bilyajev, D.Hanithc, L.Mazko, I.Olijnik, O.Olijnik, M.Pentelyuk, M.Sulima. The formation of the professional competence of a technology teacher ist the subject of resarch by scholars H.Klotcek, H.Litvinenko, V.Sirotenko, V.Suchomlinsky.

Purpose. The new paradigm of education, the basis of which is a child in all its relationships, relates to the experience of history, allows students to rethink and reassess the eternal categories of humanistic values that have stood the test of time.

Raising the problems of life with art, the Ukrainian language and literature are very closely connected with the social and inner essence of a person. Ukrainian language and literature in the school are the sphere of formation of morality of a person, his citizenship.

The development of the education system, its radical reform today become the basis of national revival, formation of statehood and democratization of Ukrainian society, reproduce the intellectual and spiritual potential of the Ukrainian people.

Native book-the most important educational tool for the younger generation, part of the information culture, which has its own characteristics of influence on the spiritual world of man. The book is not only a source of knowledge, the book is the most important teacher and educator.

Results. The language problem is still relevant today. Now there is a massive interest in the Ukrainian language. People consciously or intuitively feel the vital importance of addressing this issue for national development prospects.

Attention to the culture of speech at school due to the fact that it is a component of speech training of students. Only because of the high culture of speech manifested inexhaustible potency of speech, the harmony of its functions, and therefore it is important to develop students ' ability to choose the optimal means of speech in accordance with the subject of conversation, speech situation.

At the lessons of literature and at the lessons of humanitarian clubs the pedagogical culture of the teacher, the breadth of his Outlook, erudition, temperament, abilities, character finds its expression. Moral education is multifaceted and includes education of patriotism, friendship and the public, courage, courage, willpower, kindness and sensitivity, integrity.

Conclusion. The school curriculum works of classical Ukrainian literature deeply reveal acute social and national problems. Therefore, the system of education and upbringing faced an urgent task-to bring up a nationally conscious citizen, Mature both spiritually and intellectually. Ukraine needs a new national consciousness, with a well-developed state elite advantage that would reach a high position of its own talent and intelligence. National-Patriotic education is designed to contribute to the formation of a true patriot of the state of Ukraine.

Key words: morality, moral and patriotic values, patriotism, Ukrainian language, Ukrainian literature, morality, human values, humanitarian clubs.

REFERENCES

1. Velykyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy / Ukladachi Koval'ova T.V., Kovryha L.P. / – Kharkiv: Synteks, 2005. – 672s.
2. Dukhnovych A. Narodnaya pedahohiya v pol'zu uchylyshch y uchyteley sel'skykh. Ch.1. L'vov, 1857, t1.– 371s.
3. Klochek H.D. Ukrayins'ka literatura v shkoli yak natsiotvorchyy faktor / H.D.Klochek. – Kirovohrad, 2010. – Vydavnytstvo RVTs KDPU im.V.Vynnychenka. – 23 s.
4. Lytvynenko H.M. Moral'no-etychni besidy na urokakh literatury. – K.:Lybid', 2009. – 144 s.
5. Makarenko A.S. Vychovannya v sim"yi i shkoli // Tvory: v 7t. – K.: 1954 – t.4. – S.341.
6. Prohrama spetskursu «Natsional'na samosvidomist' yak zahal'nolyuds'ka tsinnist'». Ministerstvo osvity Ukrayiny, NPU im. M.P.Drahomanova. – K.: 2009.
7. Syrotenko V.P. Formuvannya natsional'noyi svidomosti studentiv u protsesi vyvchennya literatury ridnoho krayu // Problemy osvity / Naukovo - metodychnyy zbirnyk, vyp. 20. – K.: 2007. – S. 209-217.
8. Skovoroda H.S. Tvory u 2-kh t. – K.: Rad. shkola – 1961. – t.1.
9. Sukhomlyns'kyy V.O. Na nashiy sovisti lyudyna. // Vybrani tvory: U 5-ty t. – K.: 1977. – t.5.
10. Sukhomlyns'kyy V.O. Zalezhyt' til'ky vid vas. // Vybrani tvory: U 5-ty t. – K.: 1977. – t.5.
11. Shevchenko T.H. Kobzar. K.: Rad. shkola, 1983. – 607s.

(переклад зроблено особисто авторами статті)

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

УДК 159.923.2 : 373

ЄПІХІНА Марина

канд. пед. наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Старобільськ, Україна

E-mail: dewdrop@ukr.net

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті доведено актуальність реформи початкової освіти, визначено педагогіку партнерства як суттєвий компонент реалізації Концепції Нової української школи. На основі ретроспективного аналізу наукових джерел встановлено, що певні аспекти педагогіки партнерства (співробітництва) досліджували А. Макаренко, В. Сухомлинський, а також педагоги-новатори: Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В.Шаталов. Подано аналіз сучасних досліджень присвячених проблемі впровадження педагогіки партнерства в освітній процес сучасних закладах освіти. Представлено загальну генезу педагогіки співробітництва, її основні ідеї, а саме: ідея складної мети, ідея опори, ідея навчання без примусу, ідея вільного вибору, ідея випередження, ідея крупних блоків, ідея відповідної форми, ідея самоаналізу, ідея інтелектуального фону класу, ідея колективного творчого виховання. Акцентовано увагу на вагомості педагогіки співробітництва як чинника ліквідації авторитарної школи.

© Єпіхіна М., 2018

Визначено сутність педагогіки партнерства та проаналізовані її основні принципи. Окреслено роль сучасного вчителя у контексті побудови його партнерських стосунків з учнями та батьками. Наголошено на доцільності партнерства з батьками як важливими суб'єктами освітнього процесу. Охарактеризовано традиційні форми роботи з батьками, адаптовані до сучасних вимог Нової школи, а також визначено новий формат співпраці з батьками, а саме — схарактеризовано такі сучасні інтерактивні форми роботи з ними, як-от: батьківські зустрічі за кавою; тренінги, ділові ігри, майстер-класи; комунікації через електронні пристрої; проведення уроків батьками; застосування технології «фідбек» з батьками. Доведено провідну сутнісну ознаку педагогіки партнерства якою є співпраця між вчителем, учнями і батьками як рівноправними учасниками освітнього процесу у сучасній школі. Обґрунтовано умовивід, що важливим завданням Нової української школи є реалізація нового формату партнерських стосунків між учнем, вчителем і батьками, зорієнтованих на формування особистості випускника XXI століття.

Ключові слова: партнерство, педагогіка партнерства, педагогіка співробітництва, принципи партнерства, Нова українська школа, вчитель, учень, батьки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Ґрунтовною проблемою сучасного вітчизняного освітнього простору стала реформа початкової школи, яка є надзвичайно важливою, оскільки саме якість освіти молодого покоління визначає майбутнє держави. Стартом «Нової української школи» став новий Державний стандарт початкової загальної освіти, який був прийнятий 21 лютого 2018 року. З упровадженням нового навчального стандарту в початковій школі змінюється зміст і результати

навчання, методики викладання. Новий підхід до початкової освіти передбачає визнання та врахування особливостей молодшого шкільного віку, талантів кожної дитини, а також орієнтацію на розвиток у здобувачів освіти критичного мислення, самоповаги і впевненості в собі, формування компетенцій, необхідних для вирішення життєвих проблем.

Реформування початкової ланки освіти передбачає партнерство і наставництво в стосунках між учителем, учнями та їх батьками. Отже, місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості особистості на засадах партнерства всіх учасників навчально-виховного процесу, а саме: учителів, учнів і батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Про педагогіку партнерства (співробітництва), як необхідну складову педагогічного процесу наголошували відомі педагоги: А. Макаренко, В. Сухомлинський, педагоги-новатори – Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов та інші. Проблему педагогіки партнерства (співробітництва) та шляхи її реалізації у Новій українській школі порушено у студіях І. Білецької, О. Коберника, Г. Пивоварової (реалізація педагогіки партнерства у творчій спадщині В. Сухомлинського); О. Вознюка (компаративізм співробітництва і партнерства), С. Довбенко, Л. Любар Л. Ніколенко С. Савченка А. Стельмаха (реалізація педагогіки партнерства в освітньому просторі), Т. Кравчинської, С. Яланської, В. Янової (методологічний аспект педагогіки партнерства), О. Ліннік, І. Марусечко (становлення та розвиток педагогіки співробітництва), В. Кириченко, О. Коханової, В. Хрипун (партнерська взаємодія) та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити та проаналізувати ґрунтовні принципи педагогіки партнерства в контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз наукового доробку щодо педагогіки партнерства (О. Вознюк, О. Ліннік) свідчить, що їй передувала педагогіка співробітництва, яка за радянських часів набула небувалого розмаху та стала справжнім педагогічним ренесансом. Особливість та унікальність якого полягала в зародженні та поступовому набутті сили знизу, всупереч державним органам управління та офіційній науці [1; 2].

Як відомо з періодичних видань, 18 жовтня 1986 року в «Учительській газеті» було опубліковано маніфест під назвою «Педагогіка співробітництва». Його авторами стали семеро педагогів-новаторів (С. Лисенкова, В. Шаталов, І. Волков, В. Караківський, М. Щетинин, Є. Ільїн, Ш. Амонашвілі), які після тривалого обговорення, прийняли спільний документ, що став імпульсом для радикального переосмислення концептуальних засад системи освіти. У ньому було обґрунтовано стратегію «особистісно зорієнтованої освіти», яка базувалась на ідеї реалізації в освітньому процесі для потреб та інтересів дітей. Засновником педагогіки співробітництва прийнято вважати С. Соловейчика, який узагальнив новаторський досвід учителів, які так чи інакше працювали на засадах навчального співробітництва, та сформулював загальні положення педагогіки співробітництва [3].

Досліджуючи історію становлення педагогіки співробітництва О. Ліннік висвітлює такі її основні ідеї, як-от: *ідея складної мети* (С. Лисенкова, В. Шаталов); *ідея опори* (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова,

---

В. Шаталов); *ідея навчання без примусу* (Ш. Амонашвілі, С. Лисенкова, В. Шаталов); *ідея вільного вибору* (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов); *ідея випередження* (І. Волков, С. Лисенкова, Б. Никитин, В. Шаталов); *ідея крупних блоків* (І. Волков, П. Ерднієв, І. Іванов, В. Шаталов, М. Щетинин); *ідея відповідної форми* (І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов); *ідея самоаналізу* (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинин); *ідея інтелектуального фону класу* (І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетинин); *ідея колективного творчого виховання* (І. Іванов, В. Караковський, М. Щетинин) [1].

Як бачимо, сутність педагогіки співробітництва та її функціональне спрямування полягали у заміні авторитарної школи, де вчитель мав виключно контролюючу та організаційну функції, на особистісно-зорієнтовану. Обґрунтування та реалізація ідей педагогіки співробітництва дали поштовх для переосмислення підходів до навчання школярів, визначення нових, співзвучних часу, форм і методів педагогічної діяльності.

Отже, сучасна партнерська педагогіка виникла на базі Радянського варіанту педагогіки співпраці, яка у форматі того часу була дуже прогресивною й стимулювала демократичні зміни в системі освіти, сутність яких є суголосною викликам сьогодення у контексті реформування початкової освіти. Хоча існує й критична думка щодо цього питання. Так, О. Вознюк вважає, що суттєвих відмінностей у принципах педагогіки співробітництва і педагогіки партнерства не існує. На думку науковця, відмінними аспектами між ними є такі: педагогіці співробітництва «необхідність самоаналізу і самооцінки», «налаштування на успіх», «рух уперед»; у педагогіці партнерства – «розподілене

лідерство», «горизонтальність зв'язків», «відповідальність за вибір», «обов'язковість виконання домовленостей». При цьому О. Вознюк акцентує увагу на тому, що глибоко вкорінена у вітчизняну традицію педагогіка співробітництва не введена до Нової української школи [2].

Сучасна педагогіка партнерства ґрунтується на партнерському спілкуванні, взаємодії та співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за його результат. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію вчитель – учень.

Окреслені ідеї педагогіки партнерства ґрунтуються на таких принципах, як-от: *повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у стосунках; реалізація логічного ланцюжка: діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, "горизонтальність" зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей)* [4].

Далі розглянемо більш детально наведені засадничі принципи педагогіки партнерства

Повага особистості. Як відомо, демократія базується на взаємній повазі. При цьому повага є абстрактною соціальною категорією, що відображає оцінку почуття *гідності, вищості, більшої ідеальності* того, на кого спрямована дана оцінка. Повага базується на визнанні високих якостей кого-небудь, чи чого-небудь, відносно яких проводиться ця соціальна оцінка [5].

Не може бути рівності в стосунках між учителем та учнем, якщо повага – однобічна. Сучасний вчитель має бути впевненими, що вмiє виявляти щиру повагу до дітей та їхніх прав. Поважати дитину – це вважати її людиною та визнавати за нею право приймати рішення. Іншими словами, повага – основа комфортних, гідних відносин між друзями, родичами, колегами та всіма людьми в соціумі. Це база успішної співпраці, партнерства, спілкування, що є стрижнем партнерських стосунків між учителем і учнями.

Проте повага до особистості дитини не може існувати без розумної вимогливості до неї. До учня мають бути висунуті чіткі і безкомпромісні вимоги щодо виконання ним певних обов'язків, правил поведінки. Такий підхід сприяє вихованню почуття відповідальності за свої вчинки перед суспільством і конкретними людьми.

Отже, повага і вимогливість діалектично пов'язані. Є очевидним, що мірою поваги до людини є міра вимогливості до неї. Педагогіка партнерства не відмінняє вимогливість вчителя, бо, як засвідчує практика, саме вимогливі й справедливі вчителі мають найбільшу повагу та довіру серед учнів.

Доброзичливість та позитивне ставлення. Вступаючи до школи першокласники проходять складний і тривалий адаптаційний період. Лишаючись батьківської опіки, вони не можуть перебувати у школі, якщо не відчують чуйного та доброзичливого ставлення до себе. Тому, доброзичливе ставлення до дитини, прихильність до неї, атмосфера душевного комфорту, а також сприятливий соціальний і психологічний клімат у школі сприяє активному розвитку особистості, її потенціалу. Принцип опори на позитивне вимагає виявляти у кожного учня чемні

якості, і спираючись на них, педагог мов би передбачає позитивне ставлення і піднесення особистості [6].

Доброзичливе, чуйне ставлення до особистості учня сприяє формуванню в нього позитивного ставлення до себе, прагнення до самовдосконалення, дозволяє здійснювати індивідуальний підхід до дітей, а спілкування між ними набуває характеру рівноправного партнерства, глибокої відкритості та щирості. Досвідчені вихователі не скупляться на компліменти, щедро авансують майбутні позитивні зрушення. Вони проєктують гарну поведінку, вселяють упевненість в успішному досягненні високих результатів, виявляють довіру вихованцям, підбадьорюють їх при невдачах.

Довіра у відносинах, стосунках. Взаємна довіра і бажання зрозуміти один одного – основні умови продуктивної взаємодії, оскільки дають можливість виявити та задовольнити особисті потреби учасників навчально-виховного процесу. Як зазначено у Концепції Нової української школи, довіра учня до вчителя, визнання значимості кожного з них формують відносини партнерства і взаємодовіри, дають упевненість у щирості, авторитетності і правильності поведінки іншої людини. Отже, довірливі стосунки між учасниками навчально-виховного процесу виражаються у можливості дітей відкрито висловлювати власні думки і сприймати іншого, не принижуючи власну гідність і гідність партнера [4].

Діалог – взаємодія – взаємоповага. Дружнє ставлення партнерів один до одного – важливий регулятор діалогічної взаємодії. С. Довбенко даний принцип розглядає як систему органічної соціально-психологічної взаємодії вчителя та учнів, зміст якої створює обмін інформацією, пізнання особистості, здійснення виховних впливів, організацію взаємостосунків за допомогою різноманітних комунікативних засобів. На думку дослідниці,

---

діалог допомагає учасникам педагогічного процесу краще пізнати один одного, зрозуміти і зуміти поставити себе на місце іншої людини, обмінятися думками, дійти згоди. Діалогічна взаємодія в навчально-виховному процесі початкової школи є необхідною умовою організації ефективного освітнього процесу, та запорукою успішного вирішення більшості спірних питань, які виникають на рівні «вчитель-дитина» [7].

Розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків). Як зазначено у дослідженнях Д. Волківської, суть даного принципу полягає у тому, що у групі або команді, яка реалізовує проект, зовсім не обов'язково мати одного певного лідера. Проект зазвичай ділиться на кілька етапів, і на кожному з них виявляється особливо затребуваною деяка компетенція, носій якої і стає тимчасовим лідером, що координує роботу групи на певному етапі. Цей процес "естафетної" передачі лідерства триває до повної реалізації проекту. Перевага "розподіленого" лідерства, на думку Д. Волківської, полягає у тому, що воно породжує більш глибоке почуття задоволеності від досягнутого результату, оскільки результату домогся не один певний член групи, а команда у цілому [8].

Суттєвими складниками розподільного лідерства є проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків. Проактивність притаманна надзвичайно розвинутим учням. Вона означає можливість учня швидко знаходити у кожній ситуації те, на що він може вплинути, та взяти на себе відповідальність за це. Бути відповідальним за власне життя, свій настрій, свої досягнення та помилки — це звичка, яка дозволяє вільно розпоряджатися свободою вибору, бути ефективним і досягати успіхів.

Для побудови партнерських зв'язків вкрай важливо змінити систему зв'язків в українських школах. Вертикальні зв'язки (директор, завуч, учителі, діти, батьки) необхідно замінити горизонтальними. Саме рівноправність між усіма учасниками освітнього процесу найбільш сприятиме ефективній взаємодії батьків, учнів, учителів, адміністрації закладів освіти.

Принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). Соціальне партнерство в освіті – це партнерство, яке ініціює система освіти як особлива сфера соціального життя, що робить внесок у становлення громадянського суспільства. П. Записочна визначає, що соціальне партнерство дозволяє змінювати, проектувати, апробувати та встановлювати нові суспільно значимі функції системи освіти [9]. Пріоритетна мета соціального партнерства, на думку Т. Троценко, полягає у задоволенні загальних інтересів усіх учасників співдружності. У розрахунок беруться не тільки соціальні інститути та процеси, що в них відбуваються, а й суб'єкти взаємодії (вчителі, учні, батьки). Т. Троценко виділяє такі принципи соціального партнерства: рівноправність сторін у прийнятті рішень; добровільність взаємних зобов'язань; реальність забезпечення та виконання прийнятих партнерами взаємних зобов'язань; узгодженість очікувань шляхом укладення усної чи письмової угоди сторін про те, які проміжні та кінцеві результати взаємодії вони прогнозують отримати, і хто які функції готовий виконувати в цьому процесі; спільність планування, коли сторони разом визначають мету, завдання, методи, ресурси та графік взаємодії; спільність оцінки діяльності, коли партнери разом зіставляють та аналізують отримані результати із запланованими; обов'язковість виконання узгодженостей рівних для всіх сторін; сторони

будують свою взаємодію на довірі, відкритості своїх дій, задумів та оцінок, оперативному і достатньому обміні інформацією; обов'язкова та рівна відповідальність сторін за виконання прийнятих зобов'язань [10].

Отже, реалізація ідей соціального партнерства в Новій українській школі допомагає зробити навчання більш ефективним, а учасники навчального процесу стають затребуваними в соціальному середовищі.

Очевидним і безперечним є той факт, що сьогодні нова школа потребує нового вчителя. Відповідно до функцій вчителя змінюються і його ролі в освітньому процесі. У Концепції Нової української школи зазначено, що на зміну авторитарному вчителю, який був для дітей єдиним джерелом інформації, прийшов вчитель-лідер, який стає організатором, посередником між знаннями та учнями. Завдання вчителя тепер – не просто передавати знання, а бути тьютором, ментором, фасилітатором, помічником у навчанні дітей самостійно здобувати інформацію.

Окрім ролі вчителя змінюються і стилі відносин між учителем та учнями. Це, передусім, спрямовування, співуправління, переконання та організація. Завдяки цим змінам, вчителі нової генерації, на основі партнерства між учителем та учнем, створюють умови для набуття дітьми вміння співіснувати з іншими людьми, допомагати одне одному, дбати про імідж класу, а не тільки свій зокрема, ставити спільне завдання і дбати про успішне його вирішення, мати чітку особисту позицію тощо [4].

Як зазначено у дослідженні О. Фіданян, ефективне партнерство можливе також за умов сформованості у батьків готовності до взаємодії зі школою на паритетних засадах. Діяльність батьків і педагогів в інтересах дитини є успішною лише в тому випадку, коли вони стануть партнерами. Батьки учнів повинні бути не тільки інформовані про хід освітнього процесу, але й активно брати участь у ньому, підтримувати дитину в

реалізації творчих проєктів. Зрозуміло, що не можна зламати все, що працювало роками, тому сьгоднішні традиційні форми роботи з батьками, на думку О. Фіданян, повинні адаптуватися до сучасних:

- проведення батьківських зборів, на основі інтерактивних форм і методів (під час таких батьківських зборів батьки не є пасивними слухачами, вони — активні учасники розмови);

- реалізація таких моделей проведення батьківських зборів, як-от: настановча батьківська конференція (проводиться на початку навчального року – вересень); індивідуальні зустрічі «віч-на-віч з родиною» (листопад-грудень, квітень-травень); довільні сучасні форми спілкування з батьками (батьківські уроки, тренінги, родинні гостини та інше);

- візуалізація партнерства з батьками та стимулювання їх активності: інтерактивні стенди, наповнення новим змістом анкет для батьків, упровадження спільної проєктної діяльності дітей, батьків і педагогів та ін.;

Новий формат співпраці з батьками передбачає впровадження таких форм партнерства:

- інтерактивні форми роботи з батьками (сімейні клуби, дискусії, інтерактивні ігри, тематичні акції тощо);

- батьківські зустрічі за кавою (складається розклад зустрічей батьків з адміністрацією та педагогами – чотири рази на рік, що відбуваються віч-на-віч.

- тренінги, ділові ігри та майстер-класи для батьків (ефективна взаємодія вчителя та батьків, продуктивна форма їхнього спілкування);

- комунікації через електронні пристрої (створення системи, в якій не тільки класний керівник, як у Вайбері, спілкується з батьками, а де

залучені до спілкування завучі, які відповідають за певні напрями роботи, де є відкрита платформа для критики);

- проведення на День самоврядування уроків батьками, що сприяє переосмисленню ставлення до роботи вчителя, налагодженню стосунків між батьками й вчителями;

- застосування технології «фідбек» з батьками (зворотний зв'язок батьків на дію, подію чи взаємодію, яка дає змогу налагодити ефективну співпрацю вчителя і батьків) [11].

Варто відзначити, що всі принципи партнерства базуються на психологічному механізмі *рефлексії*, а саме на її комунікативному й кооперативному типі, оскільки рефлексія в контексті процесів *комунікації та кооперації* забезпечує взаєморозуміння й узгодженість дій партнерів в умовах спільної діяльності, визначаючи такі партнерські особистісні якості, як проникливість, чуйність, терпимість, безоцінне прийняття й розуміння іншої людини та ін. (Г. Андреева, С. Кондратьєва, В. Кривошеєв, Б. Ломов, Л. Петровська, В. Рубцов).

Базуючись на сукупній таксономії типів професійної рефлексії педагога, обґрунтованій в студії В. Желанової [12], трактуємо принцип рефлексивної зумовленості педагогіки партнерства, як наскрізний мета принцип, тобто як такий, на якому ґрунтуються всі інші принципи педагогіки партнерства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, вагомого значення у Концепції Нової української школи набуває аспект педагогіки партнерства як одного із чинників ефективної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Базовими принципами педагогіки партнерства є такі: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах;

діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство, соціальне партнерство. Реалізація принципів педагогіки партнерства в освітній процес сприяє взаєморозумінню, взаємоповазі та творчій співпраці вчителя та учнів; зумовлює використання діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Реалізація ідей педагогіки партнерства в практику вітчизняних закладів освіти є перспективним стратегічним орієнтиром реформування всіх ланок сучасної освіти в Україні.

Подальшої наукової розвідки потребує аспект порушеної проблеми, пов'язаний із міждисциплінарними вимірами феномену партнерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ліннік О. Становлення та розвиток педагогіки співробітництва. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 20 (231), Ч. I, 2011. – С. 69-76. – URL: http://dspace.ltsu.org/bitstream/123456789/301/1/%E2%84%96%2020_231_2011_%D0%9F%D0%9D_%D0%A7.%201.pdf#page=70 (дата звернення: 06.02.2019).
2. Вознюк О.В. Аналіз співробітництва і партнерства як орієнтирів концепції "Нова українська школа" // Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи /за заг. ред. В.Є.Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В.Завязун. – Житомир: ФОП "НМ ЛЕВКОВЕЦЬ", 2018. – у 2-х ч. – Ч. 1. – 236 с. – С. 29-37.. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/27011/> (дата звернення: 7.02.2019).
3. Янова В.М. Педагогіка співробітництва: сутність, ключові ідеї, форми та методи // Освіта.ua: електрон. версія газ., 2012. – URL:

- https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/31097/ (дата звернення: 06.02.2019).
4. Концепція Нової української школи. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 07.02.2019).
5. Повага. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Повага_Вікіпедія (дата звернення: 07.02.2019).
6. Педагогіка. Опора на позитивне у дитини. Гуманізація виховання. Педагогіка. Навчальні матеріали онлайн. – URL: https://pidruchniki.com/13520612/pedagogika/opora_pozitivne_ditini (дата звернення: 07.02.2019).
7. Вагилевич Р., Довбенко С. Діалогічна взаємодія вчителя і учня у навчально-виховному процесі початкових класів. Інтернет-конференція «Компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу початкової школи» ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. – URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/5/Vagilev.pdf> (дата звернення: 07.02.2019).
8. Волківська Д.А. Сучасні підходи до визначення лідерства. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка. Педагогічні науки. Чернігів, 2014. № 115. – С. 45-47. – URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=964 (дата звернення: 07.02.2019).
9. Записочна П.А. Сутність соціального партнерства та його роль в системі сучасної освіти. – URL: <http://nvk99.dnepredu.com/ru/article/sutnist-sotsialnogo-partnerstva-ta-iogo-rol-v-sist.html> (дата звернення: 08.02.2019).
-

10. Троценко Т. Соціальне партнерство як одна з педагогічних умов професійного самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах. – URL: [http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1250/1/N_Timoshenko\(Trotsenko\)_VZ_NY_3_KSP&KO_IPSP.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1250/1/N_Timoshenko(Trotsenko)_VZ_NY_3_KSP&KO_IPSP.pdf) (дата звернення: 10.02.2019).
11. Традиційні батьківські збори – це немодно. Олена Фіданян про те, як київські школи шукають новий формат співпраці з батьками. – URL: <http://nus.org.ua/articles/tradytsijni-batkivski-zbory-tse-nemodno-yak-kyyivski-shkoly-shukayut-novyj-format-spivpratsi-z-batkamy/> (дата звернення: 11.02.2019).
13. Желанова В.В. Таксономія типів професійної рефлексії педагога: міждисциплінарний контекст / В. В. Желанова // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – Збірник наукових праць. – Вип.27. – Київ, 2017. – С. 9 – 14.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2018

ЕПИХИНА Марина

канд. пед. наук, старший преподаватель кафедры дошкольного и начального образования, ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко» (г. Старобельск, Украина)

E-mail: dewdrop@ukr.net

**СУЩНОСТЬ ПРИНЦИПОВ ПЕДАГОГИКИ ПАРТНЕРСТВА В
КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ НОВОЙ
УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ**

Резюме. В статье доказано актуальность реформы начального образования, определены педагогику партнерства как существенный компонент реализации Концепции Новой украинской школы. На основе ретроспективного анализа научных источников установлено, что

определенные аспекты педагогики партнерства (сотрудничества) исследовали А. Макаренко, В. Сухомлинский, а также педагоги-новаторы: Ш. Амонашвили, И. Волков, С. Лысенкова, В.Шаталов. Представлен анализ современных исследований посвященных проблеме внедрения педагогики партнерства в образовательный процесс современных учебных заведениях. Представлена общая генеза педагогики сотрудничества, ее основные идеи, а именно: идея сложной цели, идея опоры, идея обучение без принуждения, идея свободного выбора, идея опережение, идея крупных блоков, идея соответствующей формы, идея самоанализа, идея интеллектуального фона класса, идея коллективного творческого воспитания. Акцентируется внимание на значимости педагогики сотрудничества как фактора ликвидации авторитарной школы. Определена сущность педагогики партнерства и проанализированы ее основные принципы. Определены роль современного учителя в контексте построения его партнерских отношений с учениками и родителями. Отмечено целесообразности партнерства с родителями как важными субъектами образовательного. Охарактеризованы традиционные формы работы с родителями, адаптированные к современным требованиям Новой школы, а также определен новый формат сотрудничества с родителями, а именно охарактеризованы такие современные интерактивные формы работы с ними, как: родительские встречи за кофе; тренинги, деловые игры, мастер-классы; коммуникации через электронные устройства; проведение уроков родителями; применение технологии «фидбэк» с родителями. Доказано ведущую сущностную признак педагогики партнерства которой является сотрудничество между учителем, учениками и родителями как равноправными участниками образовательного процесса в современной школе. Обоснованно умозаключение, что важной задачей Новой

украинской школы является реализация нового формата партнерских отношений между учеником, учителем и родителями, ориентированных на формирование личности выпускника XXI века.

Ключевые слова: партнерство, педагогика партнерства, педагогика сотрудничества, принципы партнерства, Новая украинская школа, учитель, ученик, родители.

УЕРІКНІНА Maryna

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer of the Preschool and Primary Education Department, State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Starobilsk, Ukraine)

E-mail: dewdrop@ukr.net

THE ESSENCE OF THE PEDAGOGY OF PARTNERSHIP PRINCIPLES IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL CONCEPT

Summary. The article confirms the relevance of the Primary Education Reform, defines the Pedagogy of Partnership as an essential component of the implementation of the New Ukrainian School Concept. The general genesis of the Pedagogy of Partnership, its main ideas are presented. The essence of the Pedagogy of Partnership is determined, and its main principles are analyzed. The role of a modern teacher in the context of building the partnership with pupils and parents is outlined. The leading essential feature of the Pedagogy of Partnership, which is the cooperation between the teacher, pupils and parents as equal participants in the educational process in the modern school, is proved.

Abstract. Introduction. The fundamental problem of the modern domestic educational space was the reform of the elementary school, which is extremely important, since the quality of the education of the younger generation determines the future of the state. Reforming the initial link in the

education involves partnerships and mentoring in relationships between the teacher, pupils and their parents.

Analysis of publications. The Pedagogy of Partnership (cooperation), as a necessary component of the pedagogical process, was noted by well-known teachers: A. Makarenko, V. Sukhomlynsky, and innovator pedagogues – Sh. Amonashvili, I. Volkov, S. Lysenkova, V. Shatalov and others. The problem of the Pedagogy of Partnership (cooperation) and the ways of its implementation at the New Ukrainian School has been violated in the studios of I. Biletska, O. Vozniuk, S. Dovbenko, V. Kyrychenko, O. Kobernyk, O. Kokhanova, T. Kravchynska,

O. Linnyk, L. Liubar, I. Marusechko, L. Nikolenko, H. Pyvovarova, S. Savchenko, A. Stelmakh, V. Khrypun, S. Yalanska, V. Yanova, and others.

Purpose. The purpose of the paper is to reveal and analyze the fundamental principles of the Pedagogy of Partnership in the context of the New Ukrainian School Concept.

Results. The article presents the general genesis of the Pedagogy of Partnership, its main ideas. The attention is focused on the importance of the Pedagogy of Partnership as a factor in the elimination of the authoritarian school. The essence of the Pedagogy of Partnership is determined, and its basic principles are analyzed. The expediency of the partnership with parents as important subjects of the educational process was noted. The traditional forms of working with parents, adapted to the modern requirements of the New School, are characterized, and a new format of cooperation with parents is defined.

Conclusion. Ergo, the aspect of the Pedagogy of Partnership – one of the factors of effective interaction of all participants in the educational process – is gaining importance in the New Ukrainian School Concept. The basic principles of the Pedagogy of Partnership are: respect for the person; benevolence and

positive attitude; trust in relationships; dialogue – interaction – mutual respect; Distributed Leadership, Social Partnership. The implementation of the principles of the Pedagogy of Partnership in the educational process promotes mutual understanding, mutual respect and creative cooperation between teachers and pupils; predetermines the use of dialogue as the dominant form of learning communication, an incentive for the exchange of thoughts, impressions, modeling of life situations; includes specially designed choice situations, advance success, self-examination, self-esteem, self-knowledge.

Key words: Partnership, Pedagogy of Partnership, Pedagogy of Cooperation, Partnership Principles, New Ukrainian School, teacher, pupil, parents.

REFERENCES

1. Linnik O. Stanovlennya ta rozvitok pedagogiki spivrobotnictva. Visnik LNU imeni Tarasa Shevchenka № 20 (231), CH. I, 2011. – S. 69-76. – URL: http://dspace.ltsu.org/bitstream/123456789/301/1/%E2%84%96%2020_231_2011_%D0%9F%D0%9D_%D0%A7.%201.pdf#page=70 (data zvernennya: 06.02.2019). [in Ukrainian].
2. Voznyuk O.V. Analiz spivrobotnictva i partnerstva yak orientiriv koncepcii "Nova ukraïns'ka shkola" // Pidgotovka fahivciv u konteksti stanovlennya Novoï ukraïns'koï shkoli /za zag. red. V.Є.Litn'ova, N.Є Kolesnik, T.V.Zavyazun. – ZHitomir: FOP "NM LEvkovec", 2018. – u 2-h ch. – CH. 1. – 236 s. – S. 29-37.. – URL: <http://eprints.zu.edu.ua/27011/> (data zvernennya: 7.02.2019). [in Ukrainian].
3. YAnova V.M. Pedagogika spivrobotnictva: sutnist', klyuchovi ideï, formi ta metodi // Osvita.ua: elektron. versiya gaz., 2012. – URL: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/31097/ (data zvernennya: 06.02.2019). [in Ukrainian].

4. Konceptsiya Novoï ukrains'koï shkoli. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennya: 07.02.2019). [in Ukrainian].
5. Povaga. – URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Povaga> Vikipediya (data zvernennya: 07.02.2019). [in Ukrainian].
6. Pedagogika. Opora na pozitivne u ditini. Gumanizaciya viovannya. Pedagogika. Navchal'ni materialy onlajn. – URL: https://pidruchniki.com/13520612/pedagogika/opora_pozitivne_ditini (data zvernennya: 07.02.2019). [in Ukrainian].
7. Vagilevich R., Dovbenko S. Dialogichna vzaemodiya vchitelya i uchnya u navchal'no-vihovnomu procesi pochatkovih klasiv. Internet-konferenciya «Kompetentnisnij pidhid do organizacii navchal'no-vihovnogo procesu pochatkovoï shkoli» DVNZ «Prikarpats'kij nacional'nij universitet imeni Vasilya Stefanika», 2017. – URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/5/Vagilev.pdf> (data zvernennya: 07.02.2019). [in Ukrainian].
8. Volkivs'ka D.A. Suchasni pidhodi do viznachennya liderstva. Visnik CHernigivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu im. T.G.Shevchenka. Pedagogichni nauki. CHernigiv, 2014. № 115. – S. 45-47. – URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=964 (data zvernennya: 07.02.2019). [in Ukrainian].
9. Zapisochna P.A. Sutnist' social'nogo partnerstva ta jogo rol' v sistemi suchasnoï osviti. – URL: <http://nvk99.dnepredu.com/ru/article/sutnist-sotsialnogo-partnerstva-ta-iogo-rol-v-sist.html> (data zvernennya: 08.02.2019). [in Ukrainian].
10. Trocenko T. Social'ne partnerstvo yak odna z pedagogichnih umov profesijnogo samovdoskonalennya social'nih pracivnikiv u resursnih centrah.

- URL:
[http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1250/1/N_Timoshenko\(Trotsenko\)_VZ_NY_3_KSP&KO_IPSP.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1250/1/N_Timoshenko(Trotsenko)_VZ_NY_3_KSP&KO_IPSP.pdf) (data zvernennya: 10.02.2019). [in Ukrainian].
11. Tradicijni bat'kivs'ki zbori – ce nemodno. Olena Fidanyan pro te, yak kiivs'ki shkoli shukayut' novij format spivpraci z bat'kami. – URL:
<http://nus.org.ua/articles/tradytsijni-batkivski-zbory-tse-nemodno-yak-kyyvivski-shkoly-shukayut-novyj-format-spivpratsi-z-batkamy/> (data zvernennya: 11.02.2019). [in Ukrainian].
13. ZHelanova V.V. Taksonomiya tipiv profesijnoi reflexii pedagoga: mizhdisciplinarnij kontekst / V. V. ZHelanova // Pedagogichna osvita: teoriya i praktika. Psihologiya. Pedagogika. – Zbirnik naukovih prac'. – Vip.27. – Kiiv, 2017. – S. 9 – 14. [in Ukrainian].

(переклад зроблено особисто автором статті)

ДЕФЕКТОЛОГІЯ

УДК 159.922.76:316.6

ДЯЧЕНКО ЛАРИСА

старший викладач кафедри логопедії та спеціальної психології
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, 19, м. Слов'янск, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

ПОВІЙ Анастасія

Студентка-магістрантка факультету спеціальної освіти ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, 19, м. Слов'янск, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

МАХНИК Ангеліна

Студентка-магістрантка факультету спеціальної освіти ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Батюка, 19, м. Слов'янск, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

Анотація. У статті розглядається сім'я дитини з обмеженими можливостями здоров'я, як каталізатор в процесі реабілітації. Аналізуються реабілітаційні можливості сім'ї у вигляді реабілітаційного потенціалу, реабілітаційної активності і реабілітаційної культури сім'ї.

© Дяченко Л., Повій А., Махник А., 2018

У статті проаналізовано теоретичні ідеї та положення в галузі педагогічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Представлені значущі в інтересах оцінки реабілітаційного потенціалу сім'ї дитини з обмеженими можливостями здоров'я чинники: соціальні, психолого-педагогічні, професійно-трудові та медичні. Акцентується увага на важливості комплексної допомоги таким сім'ям. У статті висвітлено комплекс протиріч, яким обумовлена проблема розробки психолого-педагогічних програм реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями здоров'я. Порушені деякі питання соціалізації та абілітації дітей з обмеженими можливостями здоров'я. У статті описана проблема нестачі інформації для батьків, які мають дитину з обмеженими можливостями здоров'я, стосовно особливостей порушення здоров'я дитини, можливостей корекції та лікування, особливостей виховання, прав на соціальну допомогу, пільг, відповідних закладів освіти, наявних державних та громадських організацій. Запропановано пріоритетні напрями психолого-педагогічної роботи реабілітаційних центрів для дітей з обмеженими можливостями здоров'я та їх родин. Виявлені основні проблеми виховання дитини з обмеженими можливостями здоров'я, які полягають у порушенні її зв'язку зі світом, в обмеженій мобільності, бідності контактів з однолітками і дорослими, в обмеженості спілкування з природою і доступу до культурних цінностей, в неможливості отримання повноцінної освіти. Детально розглянуті соціальні умови, що мають важливе значення для реабілітації дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Ключові слова: реабілітаційний потенціал сім'ї, дитина з обмеженими можливостями здоров'я, реабілітаційна активність сім'ї, реабілітаційна культура сім'ї.

Постановка проблеми. Одним з головних напрямків соціальної політики країн світу є попередження зростання числа дітей з обмеженими можливостями здоров'я. У нашій країні спостерігається стрімке зростання чисельності дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Негативна тенденція збільшення захворюваності дітей погіршується соціально-економічною та духовно-моральною ситуацією в суспільстві.

Всесвітня Організація Охорони здоров'я встановила, що ефективність інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я залежить від адекватності поведінки, від уміння встановлювати нормальні взаємини з оточуючими. З цієї позиції дитина з обмеженими можливостями здоров'я виступає як суб'єкт процесу соціальної реабілітації. Важною складовою даного процесу є педагогічна реабілітація дітей з обмеженими можливостями здоров'я, яка до цього часу залишається не розглянутою в повному обсязі.

Вчені, практики, фахівці-реабілітологи шукають шляхи і форми інтеграції таких дітей у суспільство, можливостей їх адаптації в великому і малому соціумах.

Пріоритетним засобом соціально-культурної інтеграції дітей з обмеженими можливостями є сім'я, здатна стимулювати процес соціалізації та інтеграції дитини. Сім'я стає для неї стартовим майданчиком для подальшого самовизначення в соціумі. Однак до тепер з точки зору наукового підходу найменше розкриті аспекти педагогічної реабілітації дитини з обмеженими можливостями здоров'я безпосередньо в сім'ї.

Запорукою успішності реабілітаційного процесу є не індивідуальна, а сімейна реабілітація, в якій одиницею реабілітаційного впливу виявляється не один індивід, а ціла родина. Абсолютно зрозумілим сьогодні є те, що

успішна робота з такими дітьми неможлива без включення в поле корекційного впливу сім'ї, яка виховує дитину.

Це обумовлює необхідність аналізу теорії, яка склалася, і практики педагогічної реабілітації сімей, які виховують дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Формулювання мети статті. Оцінка реабілітаційного потенціалу сімей, які виховують дітей з обмеженими можливостями здоров'я, і визначення перспективних напрямків вдосконалення соціальної реабілітації в умовах сім'ї.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сучасні українські дослідники розглядають сім'ї, що мають дітей з особливими потребами, з позиції різних підходів.

Педагогічний підхід в соціальній роботі обґрунтован в працях В. Г. Бочарової, М. П. Гурьянкової, О. М. Львової, Н. Б. Шмельова та ін.

Теоретичні ідеї та положення в галузі педагогічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями здоров'я розглядаються в працях Н. Ф. Дементьєвої, Т. А. Макарової, М. М. Шубович та ін.

Аналіз спеціальної літератури в галузі психолого - педагогічної допомоги сім'ї та створення соціально-психологічного клімату, який викладений у роботах Л. І. Акатова, О. О. Добриніної, Ю. О. Клейберга, Н. І. Стрекалової, В. С. Торохтія, С. Берtrand, І. Вілль, Ж-Ф. Раво, Ж. Саварі, К. Хамоне показав, що вчені, практики, фахівці-реабілітологи шукають шляхи і форми інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я в суспільство, можливості їх адаптації у великому і малому соціумах.

Найбільш оснащеною в методичному плані є система реабілітації, яка представляє собою комплексне використання медичних, соціальних,

---

освітніх та трудових заходів з метою пристосування такої дитини до діяльності на максимально можливому для неї рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз досліджень виявив недостатню розробленість системи проведення психолого-педагогічної реабілітації всієї родини дитини з обмеженими можливостями здоров'я. Важливість даного положення полягає в тому, що саме сім'я є первинним мікросоціумом, в якому закладаються особистісні якості дитини. До тепер не створена єдина модель психолого-педагогічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з проблемами в розвитку.

Актуальність проблеми розробки психолого-педагогічних основ реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями здоров'я, обумовлена комплексом протиріч: протиріччя між потребою сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями здоров'я, в реабілітаційній допомозі та відсутністю дієвих педагогічних основ підтримки даної категорії сімей; протиріччя між системними знаннями про цілісний процес реабілітації дитини з обмеженими можливостями здоров'я та недостатністю теоретичних знань педагогічних основ реабілітації всієї родини, яка виховує дитину з порушеннями психофізичного розвитку.

Необхідність вирішення виявлених протиріч і потреби практики в ефективному педагогічному керівництві процесом педагогічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями здоров'я, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Сім'я є унікальною ціннісною системою, в якій здійснюється первинна соціалізація дитини. Дитині для повноцінного і гармонійного розвитку особистості необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Особливо це важливо для дитини з особливостями розвитку. Така дитина потребує особливої підтримки і

допомоги близьких їй людей. Створення та підтримка в родині здорового психологічного клімату є гарантією гармонійного розвитку особистості дитини та її успішної соціалізації.

Якщо для здорової дитини соціалізація виступає як складний процес засвоєння зразків поведінки, психологічних установок, соціальних норм і цінностей, знань і навичок, що дозволяють їй успішно функціонувати в суспільстві, то стосовно до дитини з обмеженими можливостями здоров'я цей процес багаторазово ускладнюється і супроводжується порушенням усіх етапів і механізмів соціалізації в залежності від багатьох факторів. Спочатку соціалізація відбувається в родині, а вже потім в суспільстві.

Абілітація і реабілітація дітей з інвалідністю спрямовані на усунення або можливо більш повну компенсацію обмежень їх життєдіяльності з метою їх соціальної адаптації. Найбільш відпрацьовані у світовій практиці моделі реабілітації дітей з обмеженими можливостями здоров'я доводять, що кращі результати досягаються в тих випадках, коли в цьому процесі беруть активну участь батьки. Саме сім'я з її величезним внутрішнім потенціалом є потужним каталізатором процесів абілітації та реабілітації дитини.

Включення батьків у реабілітацію своєї дитини, будучи однією з умов її ефективності, передбачає дослідження реабілітаційних можливостей сім'ї, які можуть бути оцінені у вигляді реабілітаційного потенціалу, реабілітаційної активності і реабілітаційної культури сім'ї.

Під реабілітаційною активністю сім'ї розуміються зусилля її членів, спрямовані на виховання, оздоровлення, розвиток, соціалізацію дитини.

У реабілітаційну активність сім'ї включають:

1) активність у пошуку джерел медичної допомоги, своєчасність, послідовність і ретельність у виконанні медичних рекомендацій, підтримання регулярних контактів з реабілітаційними установами;

2) активність психолого-педагогічних зусиль сім'ї, їх спрямованість на всебічний розвиток дитини; актуалізація та реалізація її компенсаторних можливостей, оволодіння необхідними розвиваючими і корекційним методиками;

3) власне соціальну активність сім'ї та її наполегливість у пошуку джерел як матеріальної, так і моральної підтримки, прагнення сім'ї вирішувати виникаючі конфліктні ситуації, коли перевага віддається активної життєвої позиції.

Реабілітаційна культура являє собою специфічну систему цінностей, ідей, знань і навичок, що допомагають вирішувати конкретні завдання реабілітаційного процесу, і включає аксіологічний, когнітивний і праксиологічний компоненти.

Аксіологічний (ціннісний) компонент реабілітаційної культури складають принципи незалежного життя, ідеї компенсаторного розвитку, гуманістичні принципи і цінності. Ідеї компенсаторного розвитку, по Л. С. Виготському, полягають у тому, щоб створити соціальну компенсацію фізичного або психічного недоліку дитини, знаходячи шляхи налагодження соціальних зв'язків із життям.

Когнітивний компонент реабілітаційної культури сім'ї дітей з обмеженими можливостями включає в себе знання з різних галузей науки і практики, які сприяють виконанню завдань реабілітаційного процесу.

Праксиологічний компонент реабілітаційної культури об'єднує в собі різноманітні вміння і навички: психогігієнічні (вміння долати стресові ситуації, надавати психотерапевтичний вплив на дитину); комунікаційні

(вміння налагоджувати відносини, вирішувати конфлікти в родині і з найближчим оточенням); педагогічні (володіння навичками педагогічної корекції, в тому числі методами ігротерапії, раннього розвиваючого навчання, логопедичними прийомами і вправами та ін.); соціального адвокавання (вміння захищати власні інтереси, а також інтереси і гідність дитини як у офіційних установах, так і в неформальному спілкуванні); лікувальні.

Потенційні можливості сім'ї в літературі конкретизуються в поняттях педагогічного, психолого-педагогічного, соціального (соціально-економічного), виховного, позитивно-психологічного потенціалів сім'ї. Реабілітаційний потенціал сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями здоров'я, - це узагальнений показник комплексу характеристик сім'ї як активного учасника реабілітаційного процесу, що відображає її ресурси і можливості, що забезпечують участь в реабілітації як дитини, так і самої сім'ї, з метою досягнення максимальної ефективності реабілітації [3].

Хоча в нашій країні і сформована певна законодавчо-нормативна база по захисту дітей з обмеженими можливостями та їх сімей, дуже важливою і поширеною проблемою, яка може проявлятися у будь-яких сферах життєдіяльності родини, є проблема нестачі інформації. Брак інформації може відчуватися батьками стосовно особливостей порушення здоров'я дитини, можливостей корекції та лікування, особливостей виховання, прав на соціальну допомогу, пільг, відповідних закладів освіти, наявних державних та громадських організацій тощо. Саме відсутність чи низька доступність інформації найчастіше унеможливорює своєчасну і відповідну допомогу дітям з обмеженими можливостями та їх родинам.

Усе це обумовлює необхідність створення центрів реабілітації дітей з обмеженими можливостями та їх сімей.

Такі реабілітаційні центри повинні надавати такі соціально-реабілітаційні послуги [2,4]:

- Інформування та консультування батьків, які мають дітей з обмеженими можливостями здоров'я з питань соціальної реабілітації.

- Сприяння в отриманні соціально - правової допомоги.

- Соціально - психологічний, соціально-педагогічний, медико-соціальний, соціально - культурний патронаж таких сімей.

- Сприяння в напрямку дітей з обмеженими можливостями здоров'я на санаторно - курортне лікування.

- Адаптаційне навчання для здійснення побутової і громадської діяльності: навчання навичкам персонального догляду, техніці і методичним прийомам самообслуговування, навчання користування технічними засобами реабілітації.

- Сприяння в отриманні технічних засобів реабілітації.

- Сприяння у проведенні заходів щодо відновлювальної терапії: заняття з логопедом, психологом, амбулаторне лікування, фізіотерапія, масаж, ЛФК.

- Психологічна реабілітація: психологічна діагностика та обстеження особистості дитини, психологічна корекція, соціально-психологічне консультування.

- Соціо-культурна реабілітація: участь у святах, екскурсіях, фестивалях.

- Реабілітація засобами фізкультури та спорту: проведення занять із загальнофізичної підготовки, заняття на тренажерах, участь у районних та обласних спортивних змаганнях.

Вивчення досвіду соціально-культурної та педагогічної підтримки дитини з психо - фізичними порушеннями та її сім'ї у взаємодії сім'ї і суспільства, сім'ї та середовища свідчить, що становище сім'ї такої дитини знаходиться у важких кризових умовах.

Аналіз результатів досліджень, бесіди з дітьми та батьками дозволили виявити основні проблеми виховання дитини з обмеженими можливостями здоров'я, які полягають у порушенні її зв'язку зі світом, в обмеженій мобільності, бідності контактів з однолітками і дорослими, в обмеженості спілкування з природою і доступу до культурних цінностей , в неможливості отримання повноцінної освіти. Тому для сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями, необхідними стають такі функції, як корекційно-розвиваюча та реабілітаційна. При цьому важливим фактором реабілітації є адекватне ставлення сім'ї до хвороби дитини, до її проблем і труднощів [1].

Серед соціальних умов, що мають найважливіше значення для реабілітації, слід назвати психологічний клімат у сім'ї. Зайва тривожність батьків, їх емоційна нестійкість і невпевненість в собі часто призводять до низької якості сімейного виховання дітей з обмеженими можливостями, яка найчастіше проявляється в гіперопіці, потуранні в усьому або, навпаки, в емоційному неприйнятті, невинуватості жорсткості і завищених вимогах.

Аналіз досліджень професійно-трудового компонента реабілітаційного потенціалу сім'ї дитини з обмеженими можливостями показав, що переважна більшість батьків відзначають свою недостатню обізнаність щодо професій, доступних їх дитині з урахуванням її захворювання, а також щодо можливостей професійної освіти їхньої дитини.

Комплексне дослідження реабілітаційних можливостей батьків і сімей з дітьми з обмеженими можливостями показало, що більшість батьків досить високо оцінюють реабілітаційний потенціал своїх сімей. Однак те, що батьки проявляють високу активність в реабілітації своєї дитини, може мати позитивне значення тільки в тому випадку, якщо ця діяльність буде поєднуватися з реабілітаційною компетентністю батьків.

Висновки. Ефективність реабілітації дітей з обмеженими можливостями залежить не тільки від матеріально-технічних і кадрових можливостей спеціалізованих реабілітаційних установ, а й від реабілітаційного потенціалу і можливостей сім'ї, які характеризуються, перш за все, соціально-економічними умовами, професійними компетенціями і реабілітаційної активністю батьків в області організації лікування, розвитку і виховання дітей з проблемами у розвитку.

Підвищення ефективності реабілітації дітей з психофізичними порушеннями можливо за рахунок реалізації спеціалізованих програм навчання батьків, спрямованих на навчання як технікам і прийомам проведення реабілітаційних заходів лікувального, соціального, корекційного та фізкультурно-оздоровчого характеру, так і навичкам психологічної допомоги і самопомоги.

Організація комплексного навчання батьків дозволить не тільки підвищити рівень знань і компетенцій батьків в області сімейно-орієнтованих технологій соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями, а й поліпшити мотивацію до співпраці з фахівцями, які реалізують індивідуальні програми реабілітації та абілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Басилова Т. А., Александрова Н. А. Как помочь малышу со сложным нарушением развития: пособие для родителей. Москва: Просвещение, 2008. 111 с.
2. Діакова-Фаворська О. М. Специфічні групи осіб з обмеженими можливостями здоров'я у фокусі соціології: монографія. Житомир: Полісся, 2009. 488 с.
3. Кобилянська Л. І. Взаємодія соціального гувернера з сім'єю, що виховує дитину-інваліда Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2002. Кн.2. С. 57 - 62.
4. Саєнко Л. І. Проблеми сімей, які виховують дитину-інваліда / Людина і суспільство: основні тенденції розвитку і фактори трансформації у філософському, соціальному та психологічному вимірі. Чернігів, 2006. С. 70–80.
5. Служби раннього втручання в Україні: шлях до інтеграції / За наук. ред. Н. А. Бастун. Київ: ІКЦ „Леста”, 2005. 184 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2018

ДЯЧЕНКО Лариса

Старший преподаватель кафедры логопедии и специальной психологии ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

МАХНЫК Ангелина

Студентка-магистрантка факультета специального образования ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

ПОВИЙ Анастасія

Студентка-магістрантка факультета спеціального образования
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

**СПЕЦИФИКА ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ
С СЕМЬЕЙ, ВОСПИТЫВАЮЩЕЙ РЕБЁНКА С
ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ**

Резюме. В статье рассматривается семья ребенка с ограниченными возможностями здоровья в качестве катализатора в процессе реабилитации. Анализируются реабилитационные возможности семьи в виде реабилитационного потенциала, реабилитационной активности и реабилитационной культуры семьи. В статье проанализированы теоретические идеи и положения в области психолого-педагогической реабилитации детей с ограниченными возможностями здоровья. Представлены значимые в интересах оценки реабилитационного потенциала семьи ребенка с ограниченными возможностями здоровья факторы: социальные, психолого-педагогические, профессионально-трудовые и медицинские. Акцентируется внимание на важности комплексной помощи таким семьям. В статье освещён комплекс противоречий, которым обусловлена проблема разработки психолого-педагогических программ реабилитации семьи, воспитывающей ребенка с ограниченными возможностями здоровья. Затронуты некоторые вопросы социализации и абилитации детей с ограниченными возможностями здоровья. В статье описана проблема нехватки информации для родителей, имеющих ребенка с ограниченными возможностями здоровья, в

отношении особенностей нарушения здоровья, возможностей коррекции и лечения, особенностей воспитания, прав на социальную помощь, льгот, соответствующих учебных заведений, имеющих государственных и общественных организаций. Предложены приоритетные направления психолого-педагогической работы реабилитационных центров для детей с ограниченными возможностями здоровья и их семей. Выявлены основные проблемы воспитания ребенка с ограниченными возможностями здоровья, которые заключаются в нарушении его связи с миром, в ограниченной мобильности, бедности контактов со сверстниками и взрослыми, в ограниченности общения с природой и доступа к культурным ценностям, в невозможности получения полноценного образования. Подробно рассмотрены социальные условия, которые имеют важное значение для реабилитации детей с ограниченными возможностями здоровья.

Ключевые слова: реабилитационный потенциал семьи, ребенок с ограниченными возможностями здоровья, реабилитационная активность семьи, реабилитационная культура семьи

DYACHENKO Larisa

The reader of the chair of speech therapy department SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

МАННИК Angelina

Master's student of the special education faculty SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

POVIY Anastasiya

Master's student of the special education faculty SHEI “Donbas State Pedagogical University”

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: n-maliy7@ukr.net

SPECIFICITY OF PSYCHOLOGY - PEDAGOGICAL WORK WITH A FAMILY, SLEEVE LIVING WITH RESTRICTED HEALTH OPPORTUNITIES

Summary. The article discusses the family of a child with disabilities, as a catalyst in the rehabilitation process. The rehabilitation possibilities of the family are analyzed in the form of the rehabilitation potential, the rehabilitation activity and the rehabilitation culture of the family. The factors presented are significant in the interest of assessing the rehabilitation potential of a family of a child with disabilities: social, psychological, educational, occupational and medical and medical. Attention is focused on the importance of comprehensive assistance to such families.

Key words: family rehabilitation potential, child with disabilities, family rehabilitation activity, family rehabilitation culture

The article "Specificity of psychological and pedagogical work with families bringing up disabled children" is an analysis of the rehabilitation possibilities of the family in the form of rehabilitation potential, rehabilitation activity and rehabilitation culture of the family.

The article deals with the contradictions which the families bringing up the children with psychosocial and physical disabilities are faced with. The essence of the problem lies in the fact that the successful work with such children is impossible without the inclusion the family that have such child in the field of correctional influence. But the situation of such child's family is in

---

severe crisis conditions. To this very day the single model of psychological and pedagogical rehabilitation of the family bringing up a child with problems of his or her development is not created. Such issues as the inclusion of parents in the rehabilitation of their child and the study of rehabilitation opportunities of the family are touched upon in the principal part of the article. It also deals with the axiological, cognitive and praxiological components of the rehabilitation process. The author deals with the issues of the legislative and regulatory framework on the protection of children with disabilities and their families and the important problems of the lack of information on the possibilities of correction and treatment, peculiarities of education, the right to social assistance, benefits, educational institutions, the availability of state and community organizations, etc. Based on the results of this research, the author considers it is necessary to establish the centers for the rehabilitation of children with disabilities and their families. Such rehabilitation centers should provide information and counseling services for parents with children with disabilities on social rehabilitation, social and legal assistance services. The assistance to parents in such centers should be provided not only informative, but also practical types: sanatorium and spa treatment, training in personal care skills, classes with speech therapist, psychologist, outpatient treatment, physiotherapy, massage, exercise therapy, aqua therapy, fairy tale therapy, clay therapy, sand therapy, music therapy, occupational therapy.

REFERENCES

1. Basilova T. A., Aleksandrova N. A. (2008). *Kak pomoch малышу so slozhnym narusheniem razvitiya: posobie dlya roditeley*. Moscow: Prosvetshenie [in Russian].

2. Diakova-Favorska O. M. (2009). *Spetsifichni grupy osib z obmezhenymy mozhyvostyamy zdorovya u fokusi sotsiologiyi: Monografiya*. Zhytomyr: Polissya [in Ukrainian].
3. Kobylyanska L. I. (2002). Vzeyemodiya sotsialnogo guvernera z simyeyu, scho vyhovuye dytynu-invalida. *Teoretyko-metodychni problem vyhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi* (Vols. 2), (pp. 57-62). Kyiv [in Ukrainian].
4. Sayenko L. I. (2006). Problemy simey, yaki vihovuyut dytynu-invalida. *Lyudyna I suspilstvo: osnovni tendentsiyi rozvytku I factory transformatsiyi u filosofskomu, sotsialnomu ta psychologichnomuvy miri* (pp. 70-80). Chernigiv [in Ukrainian].
5. Bastun, N. A. (Eds.). (2005). *Sluzhby rannogo vtruchannya v Ukrayini: shlyah do integratsiyi*. Kyiv: IKTs „Lesta” [in Ukrainian].

(Переклав на англ. доцент кафедри іноземних мов ГВНЗ ДДПУ
Родзієвська Ольга Валеріїна)

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 378.147:658.032

БИВШЕВА Лада

кандидат економічних наук, доцент кафедри Менеджменту,
Донбаська державна машинобудівна академія,

вулиця Академічна, 72, Краматорськ, Донецька область, 84300

E-mail ladabyvsheva@gmail.com

ВОЛОШИНА Олена

кандидат економічних наук, доцент кафедри Менеджменту,
Донбаська державна машинобудівна академія,

вулиця Академічна, 72, Краматорськ, Донецька область, 84300

E-mail zakaz@krm.net.ua

ЯЦИШИН Ростислав

магістрант кафедри Менеджменту, Донбаська державна
машинобудівна академія,

вулиця Академічна, 72, Краматорськ, Донецька область, 84300

E-mail rostislav.yatsyshin.97@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МЕНЕДЖМЕНТУ

Анотація. В даній статті авторами детально розглянуто основні методичні підходи формування креативних здібностей студентів при вивченні дисципліни «Менеджмент». Виявлено проблеми, які виникають в процесі практичної підготовки студентів, і позначені можливі напрямки їх вирішення на базі креативних технологій.

© Бившева Л., Волошина О., Яцишин Р., 2018

Запропоновано комплекс необхідних знань, вмінь та навичок, якими повинен володіти студент для успішного працевлаштування після закінчення навчання. Виявлено необхідні ресурси для створення креативного менеджменту компанії, та аргументовано необхідність його впровадження в кризовій ситуації. Проведено аналіз категорії «Skill», визначено особливості її трактування в сучасних умовах і необхідність її введення при аналізі здібностей майбутніх фахівців. Особлива увага приділена розвитку навичок та здібностей випускників, які допоможуть компанії генерувати прибуток в умовах трансформаційної економіки. Розглянуто основні переваги і недоліки існуючих креативних прийомів навчання, які розвивають творчі здібності індивіда і сприяють продукуванню принципово нових ідей. Авторами запропоновано три нових методичних прийоми, які розширюють можливості креативного мислення студентів при вирішенні управлінських задач. У перспективі рекомендовано впровадження запропонованих методичних підходів при проведенні тренінгів у освітньому процесі підготовці фахівців економічної галузі.

Ключові слова: креативний менеджмент, професійна підготовка, індивідуальний розвиток особистості, Skill, педагогічні технології, викладач, креативні прийоми викладання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Головним показником якості освіти сьогодні є попит на випускників того чи іншого навчального закладу на ринку праці. Сучасна економічна кон'юнктура ринку праці несприятлива для працевлаштування, оскільки попит на працю в декілька разів перевищує її пропозицію. Якісне навчання характеризується не тільки обсягом і рівнем отриманих знань, а умінням і

можливістю ці знання застосовувати на практиці, наявністю навичок самостійного пошуку і аналізу інформації, здатністю приймати власні відповідальні рішення. Для підвищення конкурентоспроможності випускників і ступені корисності працевлаштування для суспільства необхідна розробка принципово нових прийомів навчання і адаптація вже існуючих до сучасних потреб ринку праці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема оцінки ефективності освітнього процесу бере свій початок з давніх-давен і залишається актуальною до теперішнього часу. Як тільки з'явилися школи, з'явилося і питання оцінки якості навчання. Родоначальником педагогіки вважають давньогрецького філософа Сократа, саме він розробив і застосував на практиці кілька педагогічних методів, які отримали в подальшому назву «сократівські» [1, с.35]. Зміна суспільно-економічної формації, менталітету поколінь призводила до зміни наукових підходів оцінки якості освіти. Методи і прийоми освітнього процесу ставали все більше складними і сьогодні «процес навчання розглядається як якийсь конгломерат, що складається з різних компонентів, по різному взаємопов'язаних між собою» [2, с. 126]. Традиційні методи та прийоми навчання, їх класифікація, дидактичні умови підвищення ефективності професійної підготовки достатньо широко розглянуто вітчизняними та закордонними вихівцями. [3,4]. Здатність людини до творчого пошуку, придбання на цій основі нових знань і компетенцій, уміння використовувати їх у нестандартних ситуаціях розглянуто такими відомими вченими, як С. Архангельский, П. Сікорський, І. Бекус, В. Нізамов, М. Антонюк. Слід відзначити, що низька питань, пов'язаних з конкурентоспроможністю випускників вищої школи в Україні залишилась недостатньо дослідженою сьогодні, в вітчизняній літературі немає

комплексного аналізу проблеми підвищення ефективності професійного навчання і адаптування його до потреб сучасного ринку праці. Працевлаштування випускників вузів в умовах нестабільної економічної ситуації все частіше привертає увагу дослідників. Істотний внесок у вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності випускників вузів, усунення перекосів в освіті в сторону теоретичної підготовки внесли розробники соціологічного підходу, який розглядає працевлаштування як складний соціальний процес, що протікає в рамках соціальної взаємодії особистості і суспільства [5, с.27].

Проблема підвищення ефективності навчання майбутніх фахівців вимагає пошуку нових креативних підходів до подальшого вдосконалення змісту, форм, методів і засобів, спрямованих на реалізацію принципу професійності в навчанні.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є проведення аналізу вітчизняного ринку праці, виявлення основних причин диспропорції попиту і пропозиції на ньому і обґрунтування необхідності розробки принципово нових прийомів навчання і адаптації вже існуючих до сучасних потреб ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибока економічна криза, що сталася в Україні в 2014-2017 роках, не залишила осторонь і ринок праці. Проблеми з реалізацією продукції, втрати старих ринків збуту, регулятивні складності з поставками товарів в країни Європейського Союзу, призвели до дисбалансу між попитом і пропозицією на працю. За оцінками експертів сьогодні за кордоном працюють близько 5 млн. наших співвітчизників. Для підняття вітчизняної економіки, підвищення її конкурентоспроможності необхідно, в першу чергу, наявність висококваліфікованих менеджерів, здатних не тільки організувати

прибуткове виробництво, але і знайти нові ринки збуту продукції. Соціально-економічні зміни в державі і, в першу чергу на ринку праці, вимагають об'єднання зусиль трьох сторін: держави, викладацького складу освітніх установ і роботодавця. Все це зумовило необхідність звернення педагогічної науки і практики до проблем розвитку творчих здібностей у професійній підготовці майбутнього фахівця. На думку експертів, зміни, які сьогодні відбуваються в суспільному житті, вимагають розвитку нових способів освіти, педагогічних технологій, які мають справу з індивідуальним розвитком особистості, творчої ініціативою, навички самостійного просування в інформаційних полях, формування в учнів універсального вміння ставити і вирішувати завдання для вирішення проблем - професійної діяльності, самовизначення в повсякденному житті [6]. Бізнес освіта з'явилася у 60-70- х роках 19 століття в Америці, в Європі воно з'явилося лише через 100 років. В Україні бізнес-освіта – це достатньо нове явище, яке характеризується великою кількістю теоретичних знань і складністю їх використання на практиці. У вітчизняній практиці ще не склалася практика ефективного використання існуючих методичних підходів, які сприяють розвитку здібностей кожного студента.

Сьогодні на перше місце виходять не рівень наукових знань і висока професійна кваліфікація випускника, а так названі «Skill». Skill в перекладі с англійської - мастерство, искусство; квалификация; талант, способности; ремесло; опыт; понимание, знание [7]. Skill - це навички, які здібні приносити прибуток. Власники бізнесу хочуть бачити неосвічену людини, яка все пропускає через призму своїх знань і каже, що даний проект є неможливим, або не відповідає вимогам, а людину, яка здатна

продати все, що завгодно. Їм потрібен креативний менеджер, який володіє рядом якостей:

- вміння гнучко адаптуватися в мінливому світі;
- внутрішня потреба вирішувати складні задачі в процесі роботи (не тільки вміння це робити, а й бажання)
- сприйнятливість до навчальних впливів в новій ситуації (показник швидкості засвоювання інформації);
- здатність до імітації функцій різних членів колективу;
- здатність залучати людей до спільної діяльності, не вдаючись до засобів матеріального примусу;
- здатність бачити нові можливості фірми

Задача викладача – створити умови, для розвитку креативних здібностей студентів, підвищити конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Нашої креативності заважаємо найчастіше ми самі. Задача викладача, насамперед, прибрати розумові бар'єри, вироблену роками звичку у всьому спиратися на свідомість. Розвину впевненість в тому, що існує не тільки одне правильне рішення, і не тільки одна можлива відповідь, а будь-яке завдання в дійсності має безліч рішень. Додати переконаність в тому, що не все вже кимось придумано. У кожної людини існують свої бар'єри, блоки і комплекси, що заважають мислити по-справжньому творчо. Це може бути і «комплекс відмінника», і просто боязнь помилок, і щось інше, суто індивідуальне. Відповідно, і шляхи вивільнення творчої енергії у кожної людини повинні бути свої, індивідуальні. Викладач повинен допомогти побороти ці комплекси за допомогою особливих методичних заходів, характеристика яких представлено в таблиці 1.

Креативні прийоми при викладанні дисципліни «Менеджмент»

Назва прийому	Зміст прийому	Недоліки прийому
Мозковий штурм	Коллективний пошук ідей, поділ учасників на генераторів і критиків. У процесі генерування висловлені ідеї розвиваються і модифікуються далекими асоціаціями і аналогіями. Вважається за норму, якщо протягом 1,5 годин (дві академічні години) група продукує до сотні ідей.	Величезна кількість ідей не гарантує появи «геніальної ідеї»
Тіньовий мозковий штурм	Під час проведення тіньової мозкової атаки в аудиторії формується група активних генераторів ідей з 5-7 чоловік, яка працює за правилами звичайного мозкового штурму. З інших учасників навчального процесу формується група «тіньового кабінету». Генератори «тіньового кабінету» стежать за ходом роботи активних генераторів, фіксуючи висунуті ними ідеї та рішення.	Не призначено для вирішення складних задач
Метод фокальних об'єктів	Перенесення ознак випадково вибраних об'єктів на фокальні. Незвичайні поєднання намагаються	Відсутність правил відбору і критеріїв оцінки ідей

	розвинути шляхом вільних асоціацій.	
Синектика	Форма пошуку нових ідей шляхом побудови аналогій	Потрібна спеціальна підготовка, і схильність людини до фантазії
Метод гірлянд - метафор	Евристичний метод творчості, що представляє собою розвиток думки і формування гірлянди асоціацій	Відсутність гарантії знаходження сильних ідей

Ці технології получили назву «креативні» і вони дуже широко використовуються в Європі і Америці. Креативні технології відповідають духу і принципам загальноосвітніх стандартів: навчально-пізнавальна активність, зацікавленість, переконливість викладання, розвиток творчих здібностей та креативних механізмів сприйняття інформації, інтерес до процесу навчання. Практично всі креативні технології були розроблені досить давно і для вирішення вузьких задач. Так, техніку мозкового штурму представив А. Осборн для вирішення управлінських задач на човні в умовах невизначеності і ризику, Ф. Цвікі розробив метод морфологічного аналізу для досліджень в ракетобудуванні, Г. Альтшулер створив струнку теорію вирішення винахідливих задач у сфері конструювання та проектування. Спочатку подібні концепції використовувалися переважно в навчанні студентів технічних спеціальностей. Сьогодні всі ці методи з великим успіхом використовуються не тільки при рішенні бізнес-задач в економічно розвинутих країнах, а і в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Основними перевагами даних методичних підходів є створення умов, що сприяють прояву творчої активності, творчого мікроклімату,

проблемно-пошукової атмосфери формування цільової установки, створення високого емоційно-позитивного фону.

Сьогодні в країнах Європейського Союзу і Америці все більшої популярності набувають арт-технології у яких простежується взаємозв'язок між типом особистості і технологією, яка застосовується для його навчання. Арт-технології - новий перспективний напрям в сучасній освіті. В їх основі знаходиться той чи інший вид мистецтва. Застосування арт-технологій в освітньому процесі вузу дозволяє розкрити творчі здібності і особистісний потенціал студента, розвинути рефлексивні здібності і компетенції вирішувати управлінські завдання, які можуть виникнути в професійній діяльності. Категорія «арт-технологія» по-різному трактується різними авторами, наведемо основні з них у таблиці 2.

Таблиця 2

Еволюція категорії «арт-технологія»

Автори	Період	Визначення категорії
А. Хілл	1938	Терапія образотворчим мистецтвом з метою впливу на психоемоційний стан людини
М. Лібман	1987	Використання засобів мистецтва для передачі почуттів та інших проявів психіки людини з метою зміни структури його світовідчуття
В. Беккер-Глош	1999	Художня творчість, пов'язана з дією трьох чинників: експресії, комунікації та символізації
Т. Жукова	2012	Сукупність форм, методів і засобів різних видів мистецтва, спрямованих на розвиток творчого потенціалу в освітньому процесі

І. Кунгурова, Є. Вороніна, С. Долженко	2014	Сукупність засобів мистецтва і методів художньо-творчої діяльності для досягнення наміченої педагогічної мети
Л. Светоносова	2016	Методи, прийоми, форми і засоби різних видів мистецтва, застосовані в освітньому процесі з метою розвитку творчого потенціалу особистості учнів і усвідомлення значущості досліджуваних наукових фактів, предметів і явищ

Головна ідея арт-технологій полягає в використанні різних видів мистецтва в освітньому процесі з метою креативного саморозвитку особистості. Розглянемо декілька арт-терапевтичних технологій, які доцільно було б використовувати на заняттях з Менеджменту.

Казкотерапія - метод, що використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, удосконалення взаємодії з оточуючим середовищем. Можливості роботи з казкою: використання казки як метафори, малювання за мотивами казки, обговорення поведінки та мотивів дій персонажів, програвання епізодів казки, творча робота за мотивами , використання казки як притчі-моралі. Казкотерапія допомагає розкрити особистості студента, виявляє його роль в організації, розширює кругозір, розвиває рефлексивні здібності і компетенції вирішувати складні управлінські задачі. Даний метод найбільше підходить для тренінгів з командоутворення, визначення лідерів в команді і розвитку командного інтелекту. Після використання цього методу дуже добре виконувати завдання по створенню рекламного проспекту або ролика.

Ізотерапія - методичний підхід, заснований на різноманітних психологічних заняттях, в основу яких покладені методи образотворчого мистецтва (малювання традиційними та нетрадиційними засобами, ліплення, вироби своїми руками) . Недоліком даного методу є складність його використання в групах, він найбільш підходить для індивідуальної роботи зі студентом.

МАК (метафоричні асоціативні карти) - універсальний психологічний інструмент, який базується на метафорі, що звертається до підсвідомості людини і використовується для розвитку особистості, інтуїції, розкриття творчих здібностей та коучингу. Важливо, що кожен може уявити і відчути щось своє. Недоліком цього методу є складність роботи тренера, звичайному викладачу буде досить складно використовувати запропоновану методику, оскільки необхідно мати досвід для трактування результатів тренінгу. Методичний підхід МАК досить широко використовується при проведенні відомих бізнес-ігор, таких, як «Грошовий потік», «Щурячі біга», «Монополія», за допомогою нього студенти проявляють творчі здібності при рішенні складних управлінських задач.

Висновки. Впровадження креативних методичних підходів викладання на заняттях з менеджменту, використання арт-терапевтичних заходів при навчанні управлінців дозволить більш широко використовувати особливості кожного студента. На заняттях з використанням арт-технологій студенти зможуть отримати нові знання, розвинути креативність, проаналізувати свою поведінку і діяльність, розвинути вміння необхідні для майбутньої професії. Впровадження в навчальний процес запропонованих методичних підходів дозволить навчити студентів справлятися з різноманітними завданнями ефективніше,

---

підготує їх до майбутньої професійної діяльності, зробить їх більш конкурентоспроможними на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 1 Дюрант У. История цивилизации. Жизнь Греции/ У. Дюрант.-Нью-Йорк: Саймон и Шустер, 2002.- 130 с.
2. 2 Кузьмина Н.А. Эффективность процесса обучения / Н.А. Кузьмина // Eastern European scientific journal.-2014.- №5.-С.121-126
3. 3 Демченко Н.М. Методи навчання у вищій школі / Н.М. Демченко, К.О. Мішук, Р.Л. Золотарьова // Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії.- 2012.-№ 4(36).-Т11.- С.232-234.
4. 4 Карпова Г.С. Інноваційні підходи до організації самостійної роботи студентів / Г.С. Карпова // Фізико математична освіта.-2018.-№1 (15).- С.232-235.
5. 5 Ильиных С.А. Трудоустройство выпускников вуза в условиях нестабильной экономической ситуации / С.А. Ильиных, Н.Г. Сухорукова, С.В. Ровбель // Общество: социология, педагогика, психология.-2017.-№10.-С.26-31.
6. 6 Сайфулина К.В. Организационно-психологические особенности профессии менеджера / К.В. Сайфулина // Символ науки.-2016.-№8-1. С.123-125
7. 7 Англо-русский экономический словарь // Электронный ресурс// Режим доступа// <http://enacademic.com/dic.nsf/cide/161350/Skill>
8. 8 Сайдамагов Ф. Р. Развитие творческих способностей студентов в процессе профессиональной подготовки // Молодой ученый. - 2012. - №8.

9. 9 Светоносова Л.Г. Педагогическая студия как форма процесса формирования педагогической культуры студентов – будущих учителей // Итоги научно-исследовательской деятельности 2015 г.: изобретения, методики, инновации. VI Международная научно-практическая конференция [Электронный ресурс] / Л.Г. Светоносова. - М.: Издательство «Перо», 2015. – С.501-506. - Режим доступа: http://olimpiks.ru/d/797165/d/ix_konferentsiya.pdf.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2018

БЫВШЕВА Лада

Кандидат экономических наук, доцент кафедры Менеджмент,
Донбасская государственная машиностроительная академия

улица Академическая, 72, Краматорск, Донецкая область, 84300

E-mail ladabyvsheva@gmail.com

ВОЛОШИНА Елена

Кандидат экономических наук, доцент кафедры Менеджмент,
Донбасская государственная машиностроительная академия

улица Академическая, 72, Краматорск, Донецкая область, 84300

E-mail zakaz@krm.net.ua

ЯЦЫШИН Ростислав

Донбасская государственная машиностроительная академия

улица Академическая, 72, Краматорск, Донецкая область, 84300

E-mail rostislav.yatsyshin.97@gmail.com

Психологические аспекты развития креативных способностей студентов на занятиях по менеджменту

Резюме. В статье авторы рассматривают негативную ситуацию, сложившуюся на отечественном рынке труда, характеризующуюся диспропорцией между спросом и предложением труда и

неконкурентоспособностью выпускников высших учебных заведений. Проблема трудоустройства выпускников вузов в ближайшее время будет оставаться востребованной для отечественных исследователей образовательного процесса. Большинство вузов функционирует, не ориентируясь на реальные потребности отечественного рынка труда в работниках определенного профиля. Существенный вклад в решение проблемы трудоустройства выпускников может внести внедрение в образовательный процесс креативных методик преподавания, развивающих творческие способности индивида и способствующих продуцированию совершенно новых идей для решения практических задач. Предложенные авторами нестандартные подходы обучения на занятиях по дисциплинам экономического направления позволят развить творческие способности студентов, которые в дальнейшем будут способствовать повышению их конкурентоспособности на отечественном рынке труда.

Ключевые слова: трудоустройство, нестабильная экономическая ситуация, выпускники вуза, креативные методы преподавания, конкурентоспособность на рынке труда, педагогическая технология, профессиональная компетентность.

BYVSHEVA Lada

Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at Department of Management, The Donbass State Engineering Academy

Street Academichna 72, Kramatorsk, Donetsk region, 84300

E-mail ladabyvsheva@gmail.com

VOLOSHYNA Olena

Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at Department of Management, The Donbass State Engineering Academy

Street Academichna 72, Kramatorsk, Donetsk region, 84300

E-mail zakaz@krm.net.ua

YATSYSHYN Rostislav

Graduate student, The Donbass State Engineering Academy

Street Academichna 72, Kramatorsk, Donetsk region, 84300

E-mail rostislav.yatsyshin.97@gmail.com

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CREATIVITY DEVELOPMENT IN STUDENTS IN MANAGEMENT CLASSES

Summary. In the article, the authors consider the negative situation in the domestic labor market, which is characterized by a disproportion between the supply and demand on labor and the lack of uncompetitively university graduates. The problem of employment of university graduates in the near future will remain in demand for domestic researchers of the educational process. Most universities operate without focusing on the real needs of the domestic labor market for employees of a certain profile. A significant contribution to solving the problem of graduates' employment can be made by introducing into the educational process creative teaching methods that develop the individual's creative abilities and contribute to the production of completely new ideas for solving practical problems. The non-standard approaches which are offered by authors to study in classrooms during economic lessons will help to develop creative abilities of students which in the future will help to increase their competitive abilities in the domestic labor market.

Keywords. Unstable economic situation, labor market adaptation, employment, graduates, economic competence, pedagogical conditions, pedagogical process.

Abstract. The economic and political crisis which broke out in Ukraine in 2014 and continues to nowadays day has affected all spheres of life. First of all,

the labor market was in jeopardy, in which the demand on labor began to exceed supply several times. A large number of enterprises were bankrupt, and those who managed to resist experienced financial difficulties. In order to survive in a stressful situation, business owners had to adapt to the current situation and look for new non-standard business approaches. Employers began to impose new fairly stringent requirements for applicants. Unfortunately, the majority of universities operate on the principle of "demand creates supply," not focusing on the real needs of the labor market.

The problem of competitiveness of university graduates is relevant in modern conditions and is widely described by domestic researchers. The purpose of this article is to analyze the domestic labor market, the reasons for the disproportion between supply and demand and the development of fundamentally new methods and techniques for teaching students to increase the competitiveness of graduates and their usefulness to society.

Today, it is not the level of scientific knowledge and high professional qualifications of the graduate that come to the fore, but the so-called "Skill". Business owners want to see not an educated person who passes everything through the prism of their knowledge, but a person who is able to sell everything. They need a creative manager who has a number of creative qualities and is able to make non-standard decisions. The task is for teachers to create conditions for the development of a student's creative abilities and to prepare a specialist who is required in the domestic labor market. To achieve these goals, the teacher needs to develop and apply a set of creative teaching methods that develop the creative abilities of the individual and contribute to the production of fundamentally new ideas. The authors analyzed the existing of non-standard teaching methods, such as «Brainstorming», «Synectic», «Garlands and Metaphors», identified their main advantages and disadvantages,

adapted the art-therapeutic methods «Tale Therapy», «Collages» and «Isotherapy» into their management classes.

The methods proposed by the authors allow to increase the competitiveness of graduates of higher educational institutions of “Management” faculties, to cope with the competition in the labor market and to find work in their area.

REFERENCES

1. 1 Durant W. The story of civilization. The life of Greece. / W. Durant.-New York: Simon and Schuster, 2002.-130 p.
2. 2 Kuzmina N.A. Efficiency of teaching and learning / N.A. Kuzmina // Eastern European scientific journal.-2014.- №5.-P.121-126
3. 3 Demchenko N.M. Training methods in higher educational establishments/ N.M. Demchenko, K.O. Mishuk, R.L. Zolotaryova // Actual Problems of the Modern Medicine Volume 2012.-№ 4(36).-T11.- P.232-234.
4. 4 Karpova G. Innovative Approaches To The Organization of Self-Working Students / G. Karpova // Physical and Mathematical Education .-2018.-№1 (15).-P.232-235.
5. 5 Ilyinykh S.A. Graduate employment in an unstable economic situation / S.A. Ilyinykh, N.G. Sukhorukova, S.V. Rovbel // Society: Sociology, Psychology, Pedagogics.
6. 6 Saifulina K.V. Organizational and psychological characteristics of the managerial profession / K.V. Sayfulina // Symbol of Science.-2016.-№8-1. C.123-125
7. 7 English-Russian Economic Dictionary // Electronic Resource // Access Mode // <http://enacademic.com/dic.nsf/cide/161350/Skill>
8. 8 Saydamatov F. R. The development of students' creative abilities in the process of professional training // Young scientist. - 2012. - №8.

9. 9 Svetonosova L.G. Pedagogicheskaya studiya kak forma protsessa formirovaniya pedagogicheskoy kul'tury studentov –budushchikh uchiteley // Itogi nauchno-issledovatel'skoy deyatel'nosti 2015 g.: izobreteniya, metodiki, innovatsii. VI Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya [Elektronnyy resurs] / L.G. Svetonosova. –M.: Izdatel'stvo «Pero», 2015. –S. 501-506. -Rezhim dostupa: http://olimpiks.ru/d/797165/d/ix_konferentsiya.pdf,

(Переклад зробила к.п.н. доцент кафедри іноземної філології ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» Сищенко Ю.Р.)

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

БОРОВИК Людмила, БАСАРАБА Ірина.....	4
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ І МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ- ПРИКОРДОННИКІВ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ	
ЗЕЛІНСЬКА Сніжана.....	24
ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНФОРМАЦІЙНО- ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
БЕСПАЛОВА Оксана, АВРАМЕНКО Надія, БУГАЄНКО Тетяна....	39
СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ	
МОСЕЙЧУК Юрій, ПАЛІЧУК Юрій.....	54
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ	
ПАВЛИК Надія	69
ПРАКТИЧНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	
ПАВЛЮК Любов.....	86
АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	

ШТИКА Юрій	102
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ, СПРЯМОВАНОГО НА РОЗВИТОК АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	
ТРУХАН Ганна	115
ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ	
ГАРАНЬ Наталя	131
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

КЛИМОВА Валентина	153
ПРОБЛЕМА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО	

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

БІЛИЧЕНКО Ольга, ЛИСЕНКО Наталя	169
СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ ПОЕЗІЇ БОГДАНА ЛЕПКОГО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	
БАБЕНКО Оксана, ДАНИЛЬЧЕНКО Марія	184
РИСИ ІМПРЕСІОНІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА	
БОНДАРЕНКО Галина, СУШКО Оксана	198
ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ ТА В УМОВАХ ГУРТКІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ	

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

ЄПІХІНА МАРИНА..... 213

**СУТНІСТЬ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В
КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

ДЕФЕКТОЛОГІЯ

ДЯЧЕНКО ЛАРИСА, ПОВІЙ АНАСТАСІЯ, МАХНИК АНГЕЛИНА 235

**СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З
СІМ'ЯМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ
МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я**

ПСИХОЛОГІЯ

БІВШЕВА ЛАДА, ВОЛОШИНА ОЛЕНА, ЯЦИШИН РОСТИСЛАВ..... 252

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ
ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З МЕНЕДЖМЕНТУ**

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До уваги авторів!

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Затверджено Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.). Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 6 разів на рік: лютий, квітень, червень, вересень, жовтень, грудень.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги та неухильно їх дотримуйтесь. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, список використаної літератури тощо. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, docx, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 TNR, через 1,5 інтервали.

НЕ: користуйтесь для форматування тексту пробілами, табуляцією й автоматичним переносом; ставте переноси вручну; використовуйте колонтитули, зноски та автоматичні перекладачі.

Обсяг статті – 8–20 аркушів (до 40 000 знаків із пробілами). Мінімальний обсяг основного тексту (без анотації, ключових слів і літератури) від 8 сторінок.

Згідно Постанови Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України”, а також ДСТУ 7152:2010 „Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках” до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи:

1. УДК. Кожній новій статті присвоюється своя УДК. Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

2. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я (мовою публікації).

3. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія – подається за скороченою формою згідно ДСТУ 3582-97: <https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf>, а також Бюлетеню ВАК України, № 10, 2010 (див. табл. 3, с. 8) та за правилами ділової української мови, місце роботи – вказується повністю, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча (мовою публікації).

4. Назва статті (мовою публікації).

5. Анотація (мовою публікації) обсягом не менш як 1800 знаків (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018).

6. Ключові слова: 5–8 слів чи словосполучень (мовою публікації).

7. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

8. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

9. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

10. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

11. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Текст має бути уважно вчитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

12. Список використаної літератури розміщують у кінці статті за порядком цитування. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літератури (ДСТУ 8302:2015 „Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання” <http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>). Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці.

13. Знак охорони авторського права (ДСТУ 4861 „Видання. Вихідні відомості” п. 7.1.1.7) розміщують унизу першої сторінки публікації (© Кучер С., 2018).

Таблиці, формули, ілюстрації повинні бути з арабською нумерацією (Бюллетень ВАК України. – 2007. – № 6. – С. 12–13).

Увага! Незалежно від наукового ступеня, звання, посади до статті додаються внутрішня і зовнішня рецензії, завірені підписом і печаткою начальника відділу кадрів навчального закладу.

Російською мовою

14. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

15. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

16. Назва публікації.

17. Резюме обсягом не менш 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018).

18. Ключові слова.

Англійською мовою

19. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

20. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

21. Назва публікації.

22. Анотація (Summary) має містити 500 символів (70 слів або 7–8 рядків).

23. Реферат (Abstract) має бути не менш як 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018) до 2800 знаків. Його структура включає в себе всі елементи, що повинні бути у статті (Постанова Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 р.): 1) постановка проблеми... (Introduction); 2) аналіз останніх досліджень і публікацій... (Analysis of publications); 3) формулювання цілей статті (постановка завдання) (Purpose); 4) виклад основного матеріалу дослідження... (Results); 5) висновки... (Conclusion).

24. Ключові слова (Keywords).

25. Список використаної літератури (References) оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом APA (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). З прикладами оформлення можна ознайомитися на сайті: <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatyr.pdf>

Можна скористатися online-сервісами для складання бібліографічних посилань: 1) <http://www.citationmachine.net>; 2) <http://www.neilstoolbox.com/bibliography-creator/>; 3) <http://www.citethisforme.com/walkthrough>; 4) <http://wikindx.sourceforge.net>; 5) <http://www.easybib.com>.

Для транслітерації літератури з державної мови на латинку пропонуємо скористатися сервісом <http://translit.kh.ua/?passport#lat/passport>, а з російської – <http://ru.translit.net/?account=mvd>. Іншомовні видання перекладу підлягають.

26. Згідно ДСТУ 7152:2010 вказують ініціали і прізвище перекладача (переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить внутрішнє і зовнішнє рецензування фахівцями з відповідного профілю.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 40 грн. Вартість 1 збірника 40 грн. Друковане видання надсилається авторові поштою за вказаною адресою у довідці.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

4) До статті додаються рецензії (внутрішня і зовнішня) незалежно від наукового ступеня. Тобто на статтю доктора чи кандидата наук потрібно подавати рецензії.

5) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса	
Контактні телефони	
E-mail	

6) Копія чеку про оплату за статтю.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Ст_ Кучер С.doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Довідка про автора_ Кучер С.doc.).
3. Фотокопія (сканована) рецензій у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Рецензія_ Кучер С.pdf.).
4. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Чек_ст. Кучер С.pdf.).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

УДК 378.147.88:74

КУЧЕР Світлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної освіти, ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

просп. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., Україна, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

Анотація. У статті досліджується проблема здійснення професійної підготовки вчителів технологій на засадах етнодизайну як педагогічної системи. Розкрито особливості фахової підготовки майбутніх учителів технологій та з'ясовано взаємозв'язок між: змістом професійної компетентності вчителя технологій, задачами технологічної освіти та можливостями етнодизайну як джерела нових концепцій проектно-перетворювальної діяльності...

Ключові слова: фахова компетентність, учитель технологій, етнодизайн, національний дизайн, система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. В парадигмі проектної технології навчання вчитель повинен вміти вирішувати багато завдань, пов'язаних із розробкою творчих проектів, що в свою чергу потребує виконання ескізів, об'єктів праці з елементами новизни та художньої осмисленості, використання засобів проектної графіки, комп'ютерних технологій, макетування, сучасних технологій виготовлення продуктів дизайну, а також підготовкою педагогічного і методичного супроводу процесу художньо-практичної діяльності учнів. ...

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування професійної компетентності майбутнього фахівця (зокрема вчителя технологій) піднімається у багатьох дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. Теоретичні засади вітчизняної технологічної освіти зробили внесок П. Атутов, А. Вихрущ, Р. Гуревич, О. Коберник, М. Корець, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, О. Торубара, Д. Тхоржевський та ін. ...

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення ролі етнодизайну як ціннісної та змістової основи формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки. Згідно системного підходу до дизайн-підготовки поставлено завдання визначити можливості використання концепції етнодизайну в реалізації неперервної дизайн-підготовки студентів в університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття фахової компетентності вчителя виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності в цілісній структурі особистості й характеризує його професіоналізм. Виходячи з цього, компетентність проявляється не лише у знаннях та вміннях, але й у самостійній, відповідальній, ініціативній взаємодії особистості фахівця в зі світом. Завдяки інтегративному характеру власне компетентність поєднує професійні та особистісні якості, спрямовує їх на опанування знань, цілеспрямоване застосування їх у плануванні і реалізації діяльності, активізує людину до розвитку власних здібностей, самореалізації в соціально корисній діяльності, забезпечує професійне становлення.

© Кучер С., 2018

На нашу думку, обов'язковою умовою формування належного рівня професійної компетентності майбутнього вчителя технологій є реалізація системи дизайн-підготовки протягом навчання в університеті, результатом якої має бути сприяння усвідомленню студентами рівня власної компетентності в навчальному предметі і прагнення до його підвищення.

Як будь яке комплексне утворення, професійна компетентність вчителя складається з певних елементів, формування яких у взаємозв'язку має утворити своєрідну структуру, систему і послідовність. Зазвичай дослідники виділяють наступні загальні компоненти професійної компетентності: мотиваційно-ціннісний (що передбачає ціннісне ставлення до обраної професії), когнітивний (змістово-понятійний), операційно-діяльнісний. Розглянемо детальніше можливості формування названих компонентів при вивченні етнодизайну студентами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Етнодизайн, як ціннісна та змістова основа формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки, має вплив не лише на когнітивну сферу особистості, а й на мотиваційно-ціннісну...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мамаев В.А. Аксиологический подход в воспитании студенчества // Вестник ЮУрГУ. – 2012. – № 41. – С. 134–136. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiy-podhod-v-vospitanii-studenchestva>.
2. Нариси з історії українського дизайну ХХ століття : зб. статей / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; за заг. ред. М. І.Яковлєва; редкол. : В.Д. Сидоренко (голова), А. О. Пучков, О. В. Сіткарьова та ін. – К. : Фенікс, 2012. – 256 с. : іл.
3. Руденченко А. А. Методологічні основи навчання етнодизайну у вищих мистецьких закладах // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип.110. – С. 278–282.
4. Оршанський Л. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти // Молодь і ринок. – 2011. – №1. – С.38-41.
5. Бровченко А.І. Формування фахової компетентності з основ етнодизайну у майбутніх учителів трудового навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / А.І. Бровченко. – К., 2011. – 21 с.
6. Исаев И. Ф. Аксиологический и культурологический подходы к исследованию проблем педагогического образования в научной школе В. А. Сластенина / И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов // Известия Рос. академии образования. – 2000. – № 3. – С. 193–208.
7. Сиваш І. О. Теоретико-методологічні підходи до розуміння етнодизайну на сучасному етапі культури творчості // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2016. – № 2. – С. 105-109.
8. Фалько В.П. Формирование художественно-проектной компетенции педагога профессионального обучения в области дизайна: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук.; спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В.П. Фалько. – Екатеринбург: Рос. гос. проф.-пед. ун-т, 2009. – 27 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2018.

КУЧЕР Светлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры педагогики и методики технологического образования, ГВУЗ Криворожский государственный педагогический университет (г. Кривой Рог, Украина)

просп. Гагарина, 54, г. Кривой Рог, Днепропетровская обл., Украина, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОСНОВЕ ЭТНОДИЗАЙНА

Резюме. В статье исследуется проблема осуществления профессиональной подготовки учителей технологий на основе этнодизайна как важной составляющей содержания технологического образования. Раскрыто содержание профессиональной подготовки будущих учителей технологий на основе этнодизайна и выяснено взаимосвязь между: содержанием профессиональной компетентности учителя технологии, задачами технологического образования и возможностями этнодизайна как источника новых концепций проектно-преобразовательной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность учителя технологий, этнодизайн, национальный дизайн, система.

KUCHER Svitlana

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of Pedagogy and Methods of Technologies

Kryvorizhian state pedagogical university, Kryvyi Rih, Ukraine

Naharina Ave, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovs'ka oblast, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

SYSTEM DESIGN OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES ON THE BASIS OF ETHNICDESIGN

Abstract. Introduction. The article solves the problem of studying ethnic design in the system of design training of future technology teachers.

Analysis of publications. The theoretical fundamentals of domestic technological education were contributed by P. Atutov, A. Vichrusch, R. Gurevich, O. Kobernik, M. Korets, L. Orshansky, V. Sidorenko, V. Steshenko, G. Tereshchuk, O. Torubara, D. Tcherzhevsky etc. The formation of the professional competence of a technology teacher is the subject of research by scholars O. Goncharenko, K. Vlasenko, A. Malikhina, O. Sevastianova, A. Brovchenko.

Purpose. Determination of the role of ethnodizaina as a content and procedural basis for the formation of competence of future technology teachers in the design process.

Results. The essence of the concept of "ethnic design" is clarified in comparison with the decorative arts and design. The main ways of organizing design training on the material of ethnic design are related to the composition of the professional competence of the teacher of technology and the objectives of technological education. The peculiarities of the training of future technology teachers on the basis of ethno-design are revealed, and the relationship between: the content and capabilities of ethnodizaina as a source of new concepts of design and transformation activity are clarified.

The professional activity of the technology teacher on the basis of ethnic design presupposes the presence: a thesaurus of knowledge on folk decorative arts and design; possession of traditional technology of making products; creative approach to project development.

The development of the professional competence of the technology teacher on the basis of national (polyethnic) culture, a way to think creatively, to offer new ideas, to use non-standard solutions will make his professional work perfect.

Conclusion. The possibilities of using the concept of ethnic design in the system of design training students according to the components of the professional competence of the technologies teachers are determined: formation of the motivational-value sphere in the study of the achievements of folk artists and the value of decorative art recognized by the world; the development of the cognitive sphere in the process of mastering the history, traditions and symbols of folk art; basing the activity component on the active use of folk culture studies in their own design projects.

Key words: professional competence, the technology teacher, ethnic design, national design, system.

REFERENCES

1. Mamaev V.A. (2012). Aksiologicheskiiy podkhod v vospitanii studenchestva [Axiological approach in the education of students] Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiiy-podhod-v-vospitanii-studenchestva> [in Russian].
2. Yakovlev, M. I., Sidorenko V.D. et al. (Eds.). (2012). *Narysy z istoriyi ukrayin's'koho dyzaynu XX stolittya* [Essays on the history of Ukrainian design of the twentieth century]. *Institute of Modern Art Problems of Ukrainian National Academy of Sciences*. K.: Phoenix. [in Ukrainian].
3. Rudenchenko, A. A. (2013). Metodolohichni osnovy navchannya etnodyzaynu u vyshchyykh mystets'kykh zakladakh [Methodological bases of ethnodizaine training in higher artistic institutions]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'-noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. – Bulletin of the Chernigov National Pedagogical University named after TG Shevchenko*, 110, 278-282. [in Ukrainian].
4. Orshans'kyy, L. (2011). Etnodyzayn yak innovatsiynyy khudozhn'o-estetychnyy komponent tekhnolohichnoyi osvity [Ethnodizayn as an innovative artistic and aesthetic component of technological education]. *Molod' i rynek – Youth and Market*, 1,38-41. [in Ukrainian].
5. Brovchenko, A.I. (2011). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti z osnov etnodyzaynu u maybutnikh uchyteliv trudovoho navchannya [Formation of professional competence on the basics of ethnodizaina in future teachers of labor education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. K.: National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. [in Ukrainian].
6. Isaev, I.F., Shiyarov E. N. (2000) Aksiologicheskiiy i kul'turologicheskiiy podkhody k issledovaniyu problem pedagogicheskogo obrazovaniya v nauchnoy shkole V. A. Slastenina [Axiological and culturological approaches to the study of the problems of pedagogical education in the scientific school of VA Slastenin] *Izvestiya Ros. akademii obrazovaniya – News of the Rus. Academy of Education*, 3, 193-208. [in Russian].
7. Sivash, I.O. (2016). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do rozuminnya etnodyzaynu na suchasnomu etapi kul'turo tvorchosti [Theoretical and methodological approaches to the understanding of ethnodizaina at the present stage of the culture of creativity]: *Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Cultural and Arts Management*, 2, 105-109. [in Ukrainian].
8. Falco V.P. (2009). Formirovaniye khudozhestvenno-proyektnoy kompetentsii pedagoga professional'nogo obucheniya v oblasti dizayna [Formation of the artistic and design competency of the teacher of professional training in the field of design]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ekaterinburg, Russian State Professional and Pedagogical University. [in Russian].

(англійською переклала Н. Гриняєва – викладач іноземних мов Криворізького коледжу економіки та менеджменту Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана)

**Перелік
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук**

Затверджено
наказами Міністерства
освіти і науки України
від 12.05.2015 № 528
від 13.07.2015 № 747

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузь науки	Дата включення, поновлення (внесення змін)	Дата попереднього включення
216.	Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 6 (92) 2018

За загальною редакцією проф. В. І. СИПЧЕНКА

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:
<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;
http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;
<http://www.nbu.gov.ua>.

Підписано до друку 20.12.2018 р.
Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 17,00. Обл.-вид. арк.10,45.
Наклад 100 пр. Зам. № 415

Видавець:

ТОВ «Видавництво НТМТ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
пр. Науки, 58, к. 106,
м. Харків, 61072,
тел.: (057) 763-03-80, (057) 763-03-72,
факс: +38(057) 763-03-72
E-mail: ntmt@tns.kharkov.ua

Виготовлювач:

ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Данилевського, б. 30,
м. Харків, 61058,
тел.: (050) 326-14-40
E-mail: cyfra_druk@i.ua